

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johtamiskorkeakoulu

YMPÄRISTÖPOLIITTINEN ASiantuntijuus ja
OSALLISTUMISEN OIKEUS PUOLUEIDEN
YMPÄRISTÖOHJELMIEN KIRJOITUSPROSESSEISSA

Ympäristöpolitiikka ja aluetiede

Pro gradu -tutkielma

Joulukuu 2014

Ohjaajat: Per Mickwitz, Yrjö Haila
ja Pekka Jokinen

Hanna Hakko

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

HAKKO, HANNA: Ympäristöpoliittinen asiantuntijuus ja osallistumisen oikeus puolueiden ympäristöohjelmien kirjoitusprosesseissa

Ympäristöpolitiikan ja aluetieteen pro gradu-tutkielma, 119 sivua, 6 liitesivua

Marraskuu 2014

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, kenellä puolueissa katsotaan olevan tarvittavaa asiantuntemusta ja oikeus osallistua puolueen ympäristöpolitiikkaa koskevien kantojen määrittämiseen, ja kuinka asiantuntijuutta rakennetaan ja määritellään ohjelmaprosesseissa. Tutkimuksessa käydään läpi Kokoomuksen, Ruotsalaisen kansanpuolueen ja Vihreiden vuonna 2011 valmistuneiden ympäristöohjelmien ohjelmaprosessit.

Tutkimuksen aineisto kerättiin suorittamalla seitsemän puolistrukturoitua teemahaastattelua puolueiden ohjelmaprosesseihin osallistuneiden henkilöiden keskuudessa. Haastatteluihin osallistui niin puolueiden työntekijöitä kuin kenttäväkeä. Ohjelmaprosessin selvittämisen osalta aineiston käsittelymenetelmänä toimii faktaluenta. Haastateltavien kertomusten pohjalta rakensin kuvaukset kunkin puolueen ohjelmaprosessin etenemisestä ja niissä toimineista toimijajoukoista. Lisäksi teemoittelin aineistosta ohjelmatyölle ja siinä käytetylle asiantuntijuudelle annettuja merkityksiä.

Tutkimuksen teoreettinen tausta muodostuu asiantuntijuutta koskevasta aiemmasta tutkimuksesta sekä puolueiden ja ohjelmien tutkimuksesta. Asiantuntijuutta tarkastellaan puolueiden ohjelmatyössä käsittelemällä asiantuntijuutta sosiaalisesti rakennettuna positiona sekä käymällä läpi eri toimijoiden välillä esiintynyttä rajatyötä ja aiemmassa tutkimuksessa tunnistettujen asiantuntijuuden elementtien esiintymistä tutkimuksen aineistossa.

Kokoomuksessa ohjelman kirjoittaminen oli vastuutettu puolueessa työskentelevien ja korkeassa asemassa olevien poliitikkojen tehtäväksi. Jäsenistön osallistumismahdollisuudet kiteytyivät puolueen ympäristöverkostolle järjestettyyn seminaariin. Vihreät valitsivat ohjelman kirjoittamiseen pääasiassa puolueen rivijäsenistä koostuvan ohjelmatyöryhmän. Työryhmän jäsenten valinnassa keskeisenä kriteerinä pidettiin ympäristöasioiden asiantuntijuutta. RKP:n ympäristöohjelman kirjoittamisesta vastasi puolueen ympäristöpoliittisesta toiminnasta vastuussa ollut puolueen jäsenistä koostunut, aiemmin nimitetty ympäristökomitea. Komitean puheenjohtajana toimi ympäristöasioihin perehtynyt kansanedustaja. Kokoomuksen ja RKP:n ympäristöohjelmat hyväksyi puoluehallitus, Vihreiden ohjelman puoluevaltuuskunta.

Puolueissa ei oltu tehty selvää tavoitteenasettelua ohjelmien kohdeyleisöistä tai käyttötarkoituksista. Kuitenkin kaikissa puolueissa ajateltiin, että tuoreet ympäristöohjelmat tarvittiin vuoden 2011 eduskuntavaaleihin. Ohjelmat nähtiin myös hyödyllisinä apuvälineinä hallitusohjelmaneuvotteluihin.

Kaikkien puolueiden ohjelmaprosesseihin osallistui pääasiassa sellaisia henkilöitä, joilla oli ympäristöalaan liittyvä koulutus- tai työtausta. Haastateltavat pitivät ympäristöasioita koskevan asiantuntemuksen omaamista tärkeimpänä ominaisuutena ohjelmaprosessiin osallistumisen kannalta. Käytännössä prosessiin osallistuminen edellytti kuitenkin myös jonkinlaista sitoutumista puolueen arvomaailmaan.

Asiantuntijuutta ohjelmaprosesseissa rakennettiin nojautumalla osallistujien koulutukseen tai työhön liittyvään taustaan. Asiantuntijat myös erottuivat haastateltavien puheessa poliitikoista ja muista ei-asiantuntijoista. Asiantuntijoiden rooli ohjelmaprosessissa oli toimia valmistelijoina, kun

taas päätösvalta ohjelman lopullisesta sisällöstä ja sen hyväksymisestä oli puolue-elimillä. Asiantuntijuuden ohella vaikuttamismahdollisuudet tutkittavien puolueiden ympäristöohjelmiin liittyivät mm. osallistujilla käytettävissä olevaan aikaan ja energiaan, asemaan puolueessa ja valmistelijoiden verkostoihin kuulumiseen.

Puolueiden ympäristöpoliittisiin ohjelmaprosesseihin pääsivät osallistumaan lähinnä puolueen aatteelliseen lähipiiriin osallistuvat tahot. Puolueen jäsenistöä ei osallistettu laajasti ohjelmien tekoon. Prosessit olivat myös melko läpinäkymättömiä käytetyn asiantuntijuuden ja tietolähteiden suhteen. Lisäksi ympäristöpoliittisen tiedon ja arvojen, tai asiantuntijuuden ja politiikan rajapintoja ei oltu laajalti pohdittu. Tutkimuksen tulokset herättävät kysymyksiä ohjelmatyön legitimitetistä.

Avainsanat: puolueet, ympäristöpolitiikka, ympäristöohjelmat, asiantuntijuus, osallistuminen

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	5
1.1 Tutkimuksen tausta.....	5
1.2 Tutkimusongelma.....	7
1.3 Puolueiden ympäristöohjelmat.....	9
1.4 Kirjoittajan poliittiset sidonnaisuudet.....	14
2 TEORIA.....	16
2.1 Asiantuntijuus ja sen rakentuminen.....	16
2.1.1 Keitä asiantuntijat ovat?.....	17
2.1.2 Asiantuntijuuden rakentaminen ja esittäminen.....	19
2.1.3 Asiantuntijat, tieto ja politiikka.....	22
2.2 Puolueet, ohjelmat ja niiden tekeminen.....	25
2.2.1 Erilaiset puolueet.....	25
2.2.2 Erilaiset ohjelmat.....	27
2.2.3 Erilaiset ohjelmaprosessit.....	29
2.3 Puolueita ohjaavat lait ja säännöt.....	30
3 MENETELMÄ JA AINEISTO.....	32
3.1 Menetelmä.....	32
3.2 Aineisto.....	37
4 TULOKSET.....	40
4.1 Puolueiden ohjelmaprosessit.....	40
4.2 Ohjelmien kirjoittajat ja kirjoittajien valinta.....	44
4.3 Asiantuntijat ohjelmatyössä.....	53
4.4 Ohjelmatyön tavoitteet ja ohjelman käyttötarkoitus.....	61
4.5 Yhteistä linjaa etsimässä.....	67
4.6 Lähdekäytännöt ja faktojen tarkistaminen.....	76
4.7 Osallistujien kokemukset ohjelmatyöstä.....	79
5 TULOSTEN TARKASTELU.....	85
5.1 Osallistujat ja osallisuuden edellytykset.....	85
5.2 Ohjelmien luonne ja funktiot.....	87
5.3 Puolueiden taustatekijöiden näkyminen ohjelmakäytännöissä.....	91
5.4 Asiantuntijuuden rakentaminen.....	94
5.5 Linjanmäärittelyn oikeutus.....	102
6 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	105
6.1 Asiantuntijuus puolueiden ympäristöohjelmaprosesseissa.....	105
6.2 Demokratia puolueiden ohjelmatyössä.....	108
6.3 Ohjelmatyön kehittäminen.....	110
7 LOPUKSI.....	113
Lähteet.....	117
Liitteet.....	120

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Vuoden 2011 keväällä käytiin harvoin nähtävää julkista keskustelua puolueiden ohjelmatyöstä. Yle uutiset julkaisi 4.2.2011 (a) uutisen, jonka mukaan viikkoa aikaisemmin julkisuudessa esitelty Perussuomalaisten ilmasto-ohjelma oli kopioitu lähes suoraan Metalliliitolta. Väitteen tueksi uutiseen oli poimittu Perussuomalaisten ohjelmasta ja Metalliliiton Ilmasto- ja energiapoliittiseen tulevaisuusselontekoon liittyvästä lausunnosta toisiaan vastaavia kohtia, jotka olivat osittain identtisiä, jopa yhtä kirjoitusvirhettä myöten. Kirjoituksen lopussa toimittaja Kari Klemm esitti epäilynsä yhteyden syistä: ”Lausunto ja malli ovat kuin samasta puusta. Ja miksi eivät olisi. Metalliliiton lausunnon laati viime talvena liiton silloinen projektityöntekijä Matti Putkonen - nykyinen vaalityömiest Perussuomalaisten puoluetöimistössä.”

Paljastuksen poliittiset vaikutukset näyttivät median kautta asiaa tarkastellen jäävän vähäisiksi. Perussuomalaisten puheenjohtajana toiminut Timo Soini sai jonkin aikaa uutisen julkaisemisen jälkeen vastailla tiedotusvälineiden valehtelemista koskeviin kysymyksiin, sillä ohjelman esittelytilaisuudessa Soini oli kertonut tehneensä ohjelmaa viimeiset puolitoista vuotta europarlamentaarikon tehtävien hoitamisen ohella. Jatko uutisoinnissa Soini myönsi, että vastuu ohjelman valmistelusta oli Putkosella, eikä hän itse ollut ennen Ylen vertailua tietoinen kopioinnista. Itse ohjelmaa hän kertoi edelleen pitävänsä hyvänä. (Yle 2.4.2011b.)

MTV:n uutisten toimittaja kysyi omassa haastattelussaan Soinilta paitsi omien poliittisten ideoiden perään, myös sitä, kenen tekemä Perussuomalaisten samoihin aikoihin valmistunut maaseutupoliittinen ohjelma oli. Soinin mukaan kyseisen ohjelman taustalla oli parikymmenhenkinen joukko tekijöitä ja puoluehallituksen käsittely. (MTV 4.2.2011.)

Nämä uutiset olivat poliittisen draaman ohella kiinnostavia siksi, että niissä käsiteltiin aihetta, joka harvoin pääsee valtavirran median pinnalle. Niissä alettiin kysellä puolueiden poliittisten linjojen tekijöiden ja tekotapojen perään. Mediassa puolueiden kantoja esittelevät ja puolustavat useimmiten puolueiden puheenjohtajat, kansanedustajat ja puoluesihteerit.

Taustalla kuitenkin on laajempi joukko ihmisiä. Poliittisia tausta-analyyseja, visioita ja tavoitteita muotoillaan myös erilaisten poliittisten avustajien voimin sekä puolueiden puoluevaltuuskunnissa ja -hallituksissa, erilaisissa työryhmissä ja vapaasti jäsenistön keskuudessa. Nämä toimijat pääsevät harvemmin esille. Kotimaisessa politiikan tutkimuksessa onkin puhuttu siirtymästä puoluevetoisesta demokratiasta yleisdemokratiaan, jossa puolueen puheenjohtaja nousee julkisuudessa aiempaa korostettuun rooliin. Hänen henkilönsä perustuva imago määrittelee puolueesta syntyvää kuvaa mediassa. (Paloheimo 2011.) Trendi näkyy hyvin viittaamissani uutisissa: Perussuomalaisten ilmasto-ohjelmaa koskeneessa uutisoinnissa pinnalle nostettiin kysymys siitä, pitäisikö Soinin olla nolostunut paljastuksesta vai ei, eikä esimerkiksi puolueen kenttäväen sivuuttaminen ympäristöpolitiikan kannanmuodostuksessa.

Vaikka puoluejohtajat ovatkin saaneet näkyvän paikan puolueidensa äänitorvina, eivät aiemmin mainitut puolueiden muut elimet ole lopettaneet toimintaansa. Ne osallistuvat edelleen monin eri tavoin puolueiden ajatustyöhön, poliittiseen ongelmanmäärittelyyn ja tavoitteenasetteluun. Tärkeä osa tästä työstä kiteytyy puolueiden ohjelmissa ja ohjelmatyössä. Tuota työtä kuitenkin tunnetaan melko heikosti, vaikka sen myötä syntyvät ohjelmat ainakin periaatteessa ohjaavat puolueen mandaatilla toimivia luottamushenkilöitä niissä tehtävissä, joissa poliittista päätöksentekoa harjoitetaan. Päätöksenteon yhtenä askelmana puolueiden ohjelmajärjestelmät voivat tarjota jäsenille kanavan vaikuttaa siihen, mitä politiikan eri sektoreilla tullaan puolueen voimin tavoittelemaan. Etenkin puolueiden vaaliohjelmaa tehdään nykyään huolella, sillä niiden vaikuttavuus hallituksen työtä ohjaavaan hallitusohjelmaan on kasvanut (Kunelius ym. 2010, 250).

Puolueiden merkitys demokratialle on muutoinkin keskeinen: ne kouluttavat jäseniään ja ulkopuolisia kiinnostuneita erilaisissa tilaisuuksissa sekä poliittisten käytäntöjen että substanssin saralla, rekrytoivat ja asettavat ehdokkaita eri vaaleihin ja kontrolloivat valittujen valtuutettujen, kansanedustajien ja muiden luottamushenkilöiden poliittista päätöksentekoa enemmän tai vähemmän kireän ryhmäkurin myötä. Nämä kouluttamisen ja kontrolloimisen sisällöt puolestaan oletettavasti nojaavat yhteisiin poliittisiin ajatuksiin, jotka on kirjattu puolueiden ohjelmiin. Eri puolueilla on erilaiset ohjelmatyön perinteet, mutta yleisesti ottaen

voidaan sanoa, että ohjelmissa puolueet kokoavat ja tuottavat politiikan eri sektoreita koskevaa tietoa ja muodostavat siitä ideologiaansa nojaavan näkemyksen ja joukon toimintaehdotuksia. Nämä dokumentit ovat hyvin omaleimaisia, sillä mitään yleisiä sääntöjä niiden tekemiseen ei ole. Puolueet saavat itse päättää, kenet ottavat työhön mukaan ja millaisia periaatteita noudattaen tekstiä kirjoitetaan. Siinä missä vaikkapa kunnallinen tai kaupallinen toimija joutuu seuraamaan tarkkaan määriteltyä osallistamisprosessia ryhtyessään suunnittelemaan suurta yhdyskuntakehitykseen vaikuttavaa investointia, saavat poliittiset puolueet määritellä itse ne säännöt, joiden pohjalta ne lähtevät muodostamaan visioita yhteiskunnallisesta kehityksestä.

Oman kiinnostukseni puolueiden ohjelmatyötä kohtaan on herättänyt aihetta koskeva omakohtainen kokemus, jota kuvailen tarkemmin luvussa 1.4. Koska päätöksenteolle tärkeästä ohjelmatyöstä tihkuva tieto oletettavasti saavuttaa useimmiten vain kunkin puolueen oman väen eikä media usein käsittele asiaa, on aihe mielestäni tutkimisen arvoinen. Erityisen mielenkiintoisena pidän sektoriohjelmien, tässä tapauksessa ympäristöohjelmien, tutkimista, sillä ohjelmahierarkian huipulla sijaitsevat periaateohjelmat ovat kyllä saaneet osansa politiikan tutkijoiden kiinnostuksesta (ks. luku 2.2). Lisäksi ympäristöä koskeva tieto ja osaaminen itsessään ovat politisoituneita asioita. Määrittelykamppailuita erilaisten ympäristöongelmien luonteesta ja ratkaisuvaihtoehdoista käydään jatkuvasti erilaisten ryhmien kesken niin julkisuudessa kuin sen ulkopuolellakin. Alun uutiset kuitenkin osoittivat, että edes joissain määrin samanmielisten ryhmien, kuten puolueiden, sisäisen kannanmuodostuksen tavat eivät nekään suinkaan ole itsestäänselviä tai yllätyksettömiä. Puolueissa kaikkien vaikutusmahdollisuudet yhteiseen näkemykseen eivät ole samat. Oma tutkimukseni pyrkii selvittämään näitä vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksia ja niihin liittyviä käytäntöjä ohjelmatyössä. Esittelenkin seuraavaksi tarkemmin tutkimuskysymyksiäni.

1.2 Tutkimusongelma

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, *kenellä puolueissa katsotaan olevan tarvittavaa asiantuntemusta ja oikeus osallistua puolueen ympäristöpolitiikkaa koskevien*

kantojen määrittämiseen, sekä sitä, kuinka tätä asiantuntijuutta rakennetaan ja määritellään ohjelmaprosessin käytännöissä. Tähän kysymykseen vastaamiseksi perehdyn työssäni ohjelmia kirjoittavien ryhmien kokoonpanoihin, toimintakäytäntöihin ja niiden perusteluihin. Käyn työssäni läpi, kuinka eri puolueet konkreettisesti tuottavat omat ympäristöohjelmansa, ja mitä puolueet edellyttävät ohjelmaprosessiin osallistuvilta tai siihen osallistettavilta ihmisiltä.

Itse ohjelmaprosessin yksityiskohtien selvittäminen edellyttää monenlaisten käytännön kysymysten esittämistä: miten ohjelmaprosessi käynnistetään? Ketä otetaan mukaan, kuka valitsee tekijät? Miten työskentely käytännössä tapahtuu? Missä tapaamiset pidettiin ja mitä niiden välillä tapahtui? Miten mahdolliset erimielisyydet ratkaistiin? Kuka päätti lopullisesti ohjelman hyväksymisestä? Muun muassa näiden kysymysten kautta pyrin luomaan mahdollisimman tarkan kuvan ohjelmaprosessin käytännön etenemisestä. Samalla käyn läpi prosessiin osallistuneiden kokemuksia kirjoitustyöstä ja heidän näkemyksiään ohjelmatyön luonteesta ja sen asettamista vaatimuksista työhön osallistujien suhteen.

Kysymys ympäristöohjelmien kirjoittamisen prosesseista kytkeytyy osallisuuteen, päätöksentekoon, asiantuntijuuteen ja tiedon käsittelemiseen. Tavoitteenani on valottaa puolueen sisäiseen tavoitteenasetteluun liittyviä valintoja selvittämällä, keneen puolueet luottavat päättäessään, mitä ympäristölle ja ympäristöpolitiikalle pitäisi tehdä. Oletan, että tähän luottamukseen liittyy keskeisesti luottamus osallistujien asiantuntijuuteen. Ohjelmaprosessissa muodostetaan relevanttina pidetty toimijaverkko, joukko ihmisiä, joilla ajatellaan olevan tiettyjen kriteereiden nojalla oikeus osallistua puolueen kannanmuodostukseen tai jotka on hyvä aktiivisesti siihen osallistaa. Näiden kriteereiden selvittäminen on yksi tutkimukseni päätehtävä. Käytännön kysymykset, joihin pyrin löytämään vastauksia, ovat mm. seuraavia: kuka ohjelmat kirjoitti, millä perusteilla kirjoittajavalinnat tehtiin, millaisia resursseja työryhmän jäsenet käyttivät asiantuntijuutensa rakentamiseen, käytettiinkö prosessissa mukana ulkopuolisia asiantuntijoita, kuinka avoimia prosessit olivat ja kenellä oli oikeus päättää lopullisen ohjelman hyväksymisestä. Haastatteluissa käyttämäni teemoiteltu kysymysten runko löytyy liitteistä 1 ja 2.

Puolueohjelmatutkimuksessa on panostettu paljon ohjelmien sisältöjen erittelyyn ja tulkintaan, jolloin ohjelman kielellisyys painottuu huomattavasti. Tässä tutkielmassa

kielellisyyden kannalta kiinnostavaksi kysymykseksi muodostuu lähinnä kirjoittajille asetetut odotukset ja mahdolliset vaatimukset esimerkiksi tietynlaisen poliittisen kielen hallinnasta sekä puheessa rakentuvat määritelmät osallistujien asiantuntijuudesta. Katsonkin, että ohjelmatyön prosessien ja käytäntöjen avaaminen antaa puoluetutkimukselle enemmän uutta kuin ohjelmien itsensä perkaaminen.

Asiantuntijuutta on ympäristöpoliittisessa tutkimuksessa käsitelty melko paljon, mutta tutkimusta aloittaessani näytti siltä, että ainakaan suomalainen aiempi tutkimus ei vielä ollut tarttunut laajasti puolueiden omalla kentällä tapahtuvaan toimintaan ja asiantuntijuuden rooliin siinä, vaikka politiikan tutkimuksessa asiantuntijuuden merkityksen kasvusta on puhuttu. Onkin kiinnostavaa selvittää, millaisia kriteereitä puolue toimijat asettavat ympäristöpoliittisen asiantuntijan roolin saavuttamisen ehdoiksi, ja millaisiksi mahdollisesti muiden kuin asiantuntijan aseman saaneiden työryhmäläisten rooli ja tehtävät ohjelmaprosesseissa muodostuvat. Oletan, että näitä jakoja on havaittavissa myös sinänsä yhtenäisissä ohjelmatyöryhmissä, vaikka useammin niitä on tutkittu erilaisista taustoista tulevien toimijoiden suhteissa (esimerkiksi tieteilijät ja maallikot, poliitikot ja toimittajat – ks. luku 2.1).

Vaikka tutkimukseni keskittyy pikemminkin ympäristöohjelmien tekijöihin ja tekotapoihin kuin ohjelmiin itseensä, on ohjelmaprosessien ymmärtämiseksi myös aiheellista selvittää, mitä ohjelmat itseasiassa ovat ja mihin niitä käytetään. Voidaan olettaa, että puolueiden ohjelmille asettamat odotukset ja käyttötarpeet vaihtelevat ja siten vaikuttavat eri tavoin niihin käytäntöihin, joista ohjelmatyö koostuu. Esittelen tutkimistani ohjelmaprosesseista syntyneet ohjelmat luvussa 1.3, ja kuvailen aiempaa ohjelmiin yleisesti kohdistunutta tutkimusta luvussa 2.2.2. Ohjelmien roolin hahmottaminen auttaa vastaamaan kysymykseen siitä, millaisia vaatimuksia ihmisen on täytettävä voidakseen mielekkäästi osallistua ja vaikuttaa ohjelman kirjoittamiseen ja sen sisältöihin.

1.3 Puolueiden ympäristöohjelmat

Vaikka tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole syventyä ympäristöohjelmiin itsessään, auttaa

niiden tunteminen hahmottamaan myös kirjoitusprosessia, joiden tuloksena ne syntyivät. Esittelen siis seuraavaksi lyhyesti tutkimukseeni valikoituneiden puolueiden – Kokoomuksen, Vihreiden ja Ruotsalaisen kansanpuolueen - ympäristöohjelmat. Puoluevalintani perustelen myöhemmin tarkemmin aineistoa käsittelevässä luvussa 3.2. Kaikilla näillä puolueilla uusimmat ympäristöohjelmat hyväksyttiin vuonna 2011 ennen tuona vuonna pidettyjä eduskuntavaaleja. Ohjelmat on haettu puolueiden verkkosivuilta.

Vihreiden ympäristöpoliittinen ohjelma on kyseessä olevien kolmen puolueen joukossa laajin 25 sivun pituudellaan. Ohjelma on formaatiltaan tekstipitoinen pdf-tiedosto. Sisällöltään ohjelma on jaettu johdannon jälkeen kolmeen osioon, jotka on otsikoitu seuraavasti: 1) Ekosysteemien varassa, 2) Ekologisesti kestävä yhteiskunta ja 3) Ympäristöhallinto ja tutkimus. Suurin osa ohjelman sisällöstä painottuu näistä kahteen ensimmäiseen osaan. Ensimmäisen osan alle on sijoitettu alaotsikot Metsät, Suot, Maatalous ja vesistöt, Uhanalaiset luontotyypit sekä Luonnonsuojelualueverkosto. Toisen osan alle puolestaan sijoittuvat kappaleet Ilmastomuutoksen hillintä, Energiatohokkuus, Uusiutuvat energiamuodot, Maankäytön suunnittelu, Asuminen ja kaupunkiluonto, Liikenne, Tuotteet, tuotanto ja kulutus, Ravinto, Jätteet ja Kemikalisoituminen. Kolmanteen osaan ei kuulu alaosioita.

Keskeisimmät tavoitteensa Vihreät tiivistävät johdantonsa ensimmäisessä kappaleessa seuraavasti: ”Vihreiden tavoitteena on luoda ekologisesti kestävä yhteiskunta, jossa talous ja muu ihmistoiminta sopeutetaan planeetan kestävyyn rajoihin. Vihreät esittävät, että luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen pysäytetään Suomessa vuoteen 2020 mennessä ja ilmastomuutoksen hillitsemiseksi kotimaisia ilmastopäästöjä leikataan 40 prosenttia vuoteen 2020 mennessä vuoden 1990 tasosta.” Puolueen suosimista ohjauskeinoista todetaan, että ”Vihreiden mielestä uutta ekologisesti kestävää taloutta ja yhteiskuntaa on luotava säännöksillä, taloudellisilla kannusteilla, paremmalla tiedottamisella ja tukirakenteilla.” Ympäristöpolitiikan taustalla oleviin perusteluihin viitataan puolestaan seuraavasti: ”Vihreät katsoo, että monimuotoinen ja hyvinvoiva luonto on, paitsi itseisarvo, myös kaiken inhimillisen toiminnan ja talouden perusta.”

Ohjelmateksti rakentuu Vihreiden ohjelmassa siten, että kustakin aiheesta on ensin kerrottu

muutaman kappaleen verran samaan aikaan taustoittavaa, faktana esitettyä yleistietoa sekä Vihreiden tavoitteita aiheeseen liittyen. Leipätekstin jälkeen seuraa luettelomerkein eroteltuja lyhyitä, lauseen tai parin mittaisia osioita, joissa kuvataan tietty poliittinen toimenpide-ehdotus. Tavoitteiden konkreettisuuden taso vaihtelee siten, että osa vaatimuksista liittyy vaikkapa jonkin uuden politiikkaprosessin aloittamiseen ilman selkeitä sisältövaatimuksia, osa määrittelee hyvinkin tarkkaan resurssienjakoa valtion seuraavissa talousarvioissa (esim. ”Energiapuun ja biomassan korjuulle metsistä on luotava Euroopan unionin laajuiset kestävyyskriteerit.” ja ”Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman Metson (2011–2020) rahoitus nostetaan ensi vaalikaudella 100 miljoonaa euroon vuodessa, jotta ohjelmassa asetetun 96 000 hehtaarin suojelutavoitteen toteutuminen varmistetaan.”). Lisäksi ohjelmaan sisältyy laatikoituja osioita, jossa käsitellään jotain yksittäistä aihetta, kuten fosforia tai vieraslajeja.

Ohjelman alkuun on kirjattu ohjelman hyväksymispäivämäärä ja hyväksynnän suorittanut taho: puoluevaltuuskunnan kokous 3.4.2011. Lisäksi mainitaan ohjelmaan sovellettavan CC0-lisenssiä, mikä tarkoittaa, että kuka tahansa saa vapaasti käyttää ohjelmaa omiin tarkoituksiinsa (ns. No Rights Reserved, <https://creativecommons.org/about/cc0>) eikä puolue katso omaavansa erityisiä tekijänoikeuksia ohjelmaan.

Kokoomuksen ohjelma on nimetty otsikolla ”Vihreällä on viisi miljoonaa sävyä”. Pdf-muodossa jaettava tiedosto on värillinen, kuvitettu ja kohtuullisen väljästi aseteltu poiketen siten ulkoasultaan pelkistetyimmästä Vihreiden ohjelmasta. Ohjelmaan ei ole kirjattu sen kirjoittajia tai hyväksyjä, vain päiväys 10.2.2011. Ohjelman kansisivulla kuitenkin on Kokoomuksen ajatuspajan, Suomen Toivon, logo. Sivuja ohjelmassa on 20 kansi- ja takasivuineen, mutta tekstimäärä jää selvästi Vihreiden ohjelmaa vähäisemmäksi.

Ohjelman rakenne koostuu alussa olevasta johdannosta ja otsikoiduista osioista, joiden alla on yhdestä kolmeen alaotsikkoa ja muutama erikseen merkitty käytännön toimenpide-ehdotus. Ehdotukset on lisäksi esitetty kootusti yhtenä listana ohjelman lopussa. Otsikot alaotsikoineen ovat seuraavat: 1) Kohti ympäristöfiksua yhteiskuntaa: Menestystä ympäristöä vaalien; 2) Luonnon monimuotoisuus takaa tulevaisuuden; Luonnon pääomaa, Ihminen ja luonto; 3) Puhtaat vedet ovat vetovoimatekijä: Ennaltaehkäisy on helpompaa, Itämeren suojelua yhteisin

voimin, Lähivedet puhtaiksi; 4) Resurssitehokkuudesta kilpailukykyä: Käytetään luonnonvaroja vastuullisesti, Jätteet hyötykäyttöön; 5) Laatu rakennettuun ympäristöön: Ekologisuus on taloudellista, Laatu rakentamiseen ja elämään; 6) Ympäristöpettämisen aika on ohi.

Johdannossa Kokoomus kuvailee tavoitteitaan seuraavasti: ”Kokoomuslaisella ympäristöfiksulla Suomella on kolme tavoitetta: tehdä Suomesta maailman ensimmäinen hiilineutraali yhteiskunta, nostaa Suomi ympäristöteknologian ykkösmaaksi sekä nostaa suomalaiset maailman ympäristötietoisimmaksi kansaksi.” Keinovalikoimaa ja toimintatapoja puolestaan kuvataan näin: ”Oleellista on, että ihmisille annetaan mahdollisuudet ympäristöfiksuihin tekoihin ja että markkinamekanismia kehitetään tavalla, joka ohjaa toimimaan ympäristöystävällisesti. Tarvitsemme myös hyvin harkittuja normeja ja sääntöjä, jotka ehkäisevät ympäristölle haitallista toimintaa.”

Ohjelmatekstissä kiinnitetään jonkin verran huomiota yksityisten tahojen rooliin ympäristöön vaikuttavina toimijoina. Ehdotetut toimenpiteet kohdistuvat kuitenkin julkisen vallan toimijoihin. Ehdotukset ovat pääasiassa hyvin yleistasoisesti muotoiltuja, eikä niissä juurikaan mainita yksittäisiä politiikkaprosesseja, tiettyyn asiaan tavoiteltavia rahamääriä tai muita yksityiskohtia (esim. ”Kosteus- ja homevaurioiden korjaamiseen ja ennaltaehkäisyyn panostetaan.”, ”Kannustetaan yrityksiä resurssitehokkaaseen ja ympäristömyönteiseen toimintaan ja luodaan näin uutta kilpailukykyä.”).

Tutkittavien ohjelmaprosessien tuloksena syntyneistä ohjelmista lyhyin on RKP:n ohjelma. Taitettu PDF-tiedosto on pituudeltaan kuusi sivua, josta varsinaisia tekstisivuja on neljä. Ohjelma on kirjoitettu ruotsiksi ja sen otsikoksi kirjattu ”SFP:s miljöpolitiska valprogram: sex synpunkter om miljön”. Ohjelma siis määritellään ei pelkästään ympäristöohjelmaksi, vaan ympäristöpoliittiseksi vaaliohjelmaksi. Ohjelman alussa on kansisivun jälkeen kerrottu työn olevan puolueen ympäristökomitean käsialaa ja vielä listattu komitean jäsenten nimet, toisin kuin Vihreiden ja Kokoomuksen ohjelmissa.

Rakenteeltaan ohjelma noudattaa samaa tyyliä kuin muillakin: ohjelmatekstissä kuvaillaan käsiteltävänä olevaa teemaa yleisemmin, annetaan taustatietoa ja faktoja sekä kerrotaan

aiheisiin liittyvistä tavoitteista ja ehdotuksista. Varsinaisen tekstiosion jälkeen jälkeen on listattu luettelomaisesti kolmesta yhdeksään alakohtaista toimenpidettä, joita RKP haluaa puolueena edistää. Ohjelmaan ei sisälly johdantoa tai muuta yleisempää osiota, johon olisi kiteytetty puolueen keskeisiä ympäristötavoitteita ja painotuksia ohjauskeinojen suhteen, vaan niitä käsitellään aihealueittain alaluvuissa.

Ohjelmassa käsiteltävät aihealueet ovat otsikoiden mukaisesti seuraavat: 1) Energieffektivitet, ny miljöteknologi och förnybar energiproduktion (energi tehokkuus, uusi ympäristöteknologia ja uusiutuvan energian tuotanto), 2) Miljövänlig samhällsplanering och byggande (ympäristöystävällinen yhdyskuntasuunnittelu ja rakentaminen), 3) Östersjön och skärgården (Itämeri ja saaristo), 4) Hållbar avfallshantering (kestävä jätteenkäsittely), 5) Kemikalier i vardagen (kemikaalit arkipäivässä), 6) Närproducerad mat är miljövänlig (lähellä tuotettu ruoka on ympäristöystävällistä). Näiden otsikoiden alla ei ole alaotsikoita.

Niinikään RKP:n ohjelmaansa kirjoittamat tavoitteet kohdistuvat julkisiin toimijoihin. Osalla toimista pyritään vaikuttamaan yksilöiden toimintaan ja sitä kautta elinkeinoelämän toimintamahdollisuuksiin (esim. ”SFP vill att efterfrågan på närproducerad mat främjas genom satsningar på ökad konsumentmedvetenhet”, lähiruuan kysyntää edistetään lisäämällä kuluttajien tietoisuutta aiheesta). Tavoitteissa myös mainitaan myös sitoutumisesta tiettyihin ympäristöpolitiikan perusperiaatteisiin – esim. varovaisuusperiaate mainitaan kemikaaliasioiden yhteydessä. Muotoiluissa on pääasiassa kuvattu yleinen linja esimerkiksi tarkkojen euromäärien, toimijoiden tai muutettavien lakien sijaan, joskin joukkoon mahtuu myös siinä määrin tarkkoja esityksiä että asiasta perillä olevalle lukija voisi halutessaan selvittää myös esityksen täsmälliset tiedot (esim. ”SFP vill att små kraftvärmeverk också får samma stöd som stora, när förnybar energi (ved, flis, pellets) används i produktion av värme och el”, pienten yhteistuotantolaitosten tulee saada uusiutuvaa energiaa tuottaessaan saman verran tukea kuin suuren laitosten).

Yksikään puolue ei ole merkinnyt ohjelmiinsa lähdetietoja viitatessaan erilaisiin tutkimus- tai tilastotietoihin. Kaikenkaikkiaan ohjelmateksteissä taustatiedot ja poliittiset näkemykset nivoutuvat siinä määrin yhteen, että tekstistä ei voi helposti lukiessa erottaa, missä kohtaa viitataan yleiseen tietoon ja missä kohtaa tuodaan esille puolueen mielipidettä. Vaikka kaikki

kolme puoluetta keskittyvät ohjelmissaan julkisen vallaan käsissä olevaan päätöksentekoon, voi yleisesti todeta, että RKP:n ja Kokoomuksen ohjelmissa myös yksilön rooli ja elämäntapojen muutos tulevat vahvemmin esiin ja niihin liitetään odotuksia enemmän kuin Vihreiden ohjelmassa. Vihreiden ohjelma puolestaan on tavoitteiltaan selvästi muita yksityiskohtaisempi ja aihealueiltaan kattavin.

Kun ohjelmia vertaa yleisellä tasolla, voi huomata, että RKP:n ohjelmassa luonnon monimuotoisuutta tai luonnonsuojelua ei ole nostettu lainkaan omaksi yläteemakseen. Kokoomus puolestaan ei ota kantaa kemikalisoitumiseen. Ilmastonmuutokseen ja energiapolitiikkaan kaikki puolueet ottavat kantaa jossain määrin, vaikka puolueilla on myös erilliset ohjelmat näitä aiheita varten. Muutamista aihevalintojen eroista huolimatta puolueet kuitenkin pääasiassa käsittelevät ohjelmissaan hyvin pitkälle samoja ympäristöongelmia kukin omista näkökulmistaan.

1.4 Kirjoittajan poliittiset sidonnaisuudet

Yksi puoluepolitiikan tutkimuksen haasteista on objektiivisuuden tavoittelu silloin, kun tutkijalla todellisuudessa on omat poliittiset näkemyksensä aiheesta, josta hän pyrkii tekemään analyttisiä tulkintoja. Andrew Heywoodin mukaan tämä problematiikka koskee koko politiikantutkimuksen kenttää, ja hänen mielestään kyvyttömyys tunnistaa ja tunnustaa puolueellisuutta saattaa olla jopa suurempi uhka poliittiselle tiedontuotannolle kuin puolueellisuus itsessään. Poliitikassa ja sen tutkimuksessa arvojen ja faktojen erottaminen toisistaan on nimittäin äärimmäisen vaikeaa. (Heywood 2007, 16-17.) Avoimuuden nimissä suositeltavana voi pitää käytäntöä, jossa tutkija tuo esiin omat sidonnaisuutensa ja pohtii niiden vaikutuksia tutkimustyöhönsä. Lopulta tutkimuksen uskottavuus jää lukijan arvioitavaksi. Kuvailen seuraavaksi omia sidoksiani tutkimaani aiheeseen.

Olen Vihreiden jäsen ja tutkielmaa tehdessäni minulla oli ollut useita puolueen luottamustoimia. Tutkielmaa aloittaessani vuonna 2011 toimin kolmatta vuotta puolueen luottamustehtävissä, Tampereen vihreiden nuorten puheenjohtajana sekä puolueen valtuuskunnan jäsenenä Vihreiden nuorten ja opiskelijoiden (ViNO) mandaatilla. Vuoden 2011 lopulla tulin valituksi ViNO:n toiseksi puheenjohtajaksi, jolloin luovuin Tampereen

vihreiden nuorten puheenjohtajuudesta. Toimin tehtävässä vuoden 2012 ajan, jolloin myös toteutin tutkielmaa varten tarvitsemi Vihreiden ja Kokoomuksen toimijoiden haastattelut.

Puolueen jäsenyyteni aikana olen osallistunut muutamiin ViNO:n ja Vihreiden ohjelmaprosesseihin. ViNO:ssa merkittävin näistä oli ympäristöpoliittinen linjapaperi, jonka kirjoitustyön vetäjänä toimin itse. Vihreissä olen ottanut kantaa erinäisiin sektoriohjelmiin, ympäristöohjelma mukaan lukien, käymällä valmisteluvaiheessa olevaa ohjelmaa läpi muiden paikallistoimijoiden kanssa ja valmistelemalla yhdessä palautetta silloisille puoluevaltuuskunnassa toimineille tuttavilleni. Vastaavalla tavalla olen osallistunut Vihreiden viimeisimmän poliittisen ohjelman kirjoitustyöhön, sillä lisäyksellä, että olin myös mukana päättämässä ohjelman hyväksynnästä puoluekokouksessa Turussa vuonna 2010. Vuoden 2012 lopussa tulin valituksi Vihreiden edustajana kaupunginvaltuuston jäseneksi Tampereella, minkä jälkeen olen luopunut kaikista luottamustehtävistä puolueen omissa elimissä.

Puolueloiminnan kautta minulle on muodostunut yhdenlainen käsitys siitä, millaista puolueen ohjelmatyö voi olla. Se on myös osasy sille, miksi ylipäättään pidän aihetta kiinnostavana ja tutkimuksen arvoisena. Lisäksi omassa taustaryhmässäni käytiin tutkielmaa aloitellessani keskustelua ohjelmatyön uudistamisesta. Koin, että tätä kehitystyötä rajoittaa jäsenistön tottumus ja kokemus vain yhden puolueen käytännöistä – sama koskee luonnollisesti kaikkia puolueita. Työni tarkoitus ei kuitenkaan ole tuottaa omalle puolueelleni tai puoluekentälle ylipäättään minkäänlaista ohjeistusta menestyksekkääseen ohjelmatyöhön, vaan tuottaa uutta, ympäristöpolitiikan tutkimukselle relevanttia tietoa siitä, kuinka ympäristöön liittyviä näkemyksiä puolueiden ohjelmatyössä muodostetaan.

Tutkimusta aloittaessani odotin, että puolueiden ohjelmatyössä näkyisi edelleen jäänteitä niiden perinteisistä päätöksentekomalleista niin, että oikeistopuolueissa perinteinen asiantuntijuus ja luottamuspaikat painaisivat enemmän, kun taas vasemmistopuolueissa joukkopuolueen historia kannattelisi edelleen laajemman jäsendemokratian ideaalia. Epäilin myös, että nuorempana puolueena Vihreiden ohjelmatyökäytännöt poikkeaisivat muista avoimuuden ja nykyaikaisuuden (esimerkiksi internetin sallimien osallistamiskeinojen hyväksikäytön) osalta. Tarkastelen sekä varsinaisiin tutkimuskysymyksiini että näihin ennakko-oletuksiini saamiani vastauksia luvuissa neljä, viisi ja kuusi.

2 TEORIA

2.1 Asiantuntijuus ja sen rakentuminen

Tässä luvussa käsittelen tutkimukseni teoreettista ja käsitteellistä taustaa. Keskitän huomioni erityisesti asiantuntijuutta koskevaan tutkimukseen. Puolueisiin liittyvään tutkimukseen perehdyn luvussa 2.2.

Tutkielmani teoreettisena kiinnostuksen kohteena on ympäristöpolitiikan tutkimukselle tuttu asiantuntijuuden ongelmatiikka. Monet aiemmin aihetta käsitelleet tutkimukset (esim. Saaristo 2000, Åkerman 2006, Peuhkuri 2004) ovat käsitelleet aihetta paikallisten ihmisten, kansalaistoimijoiden, akateemisten asiantuntijoiden ja hallinnon toimijoiden kannalta sekä näiden tavanomaisissa toimintaympäristöissä että mediassa. Nämä tutkimukset myös käsittelevät kohteitaan ympäristöpoliittisina toimijoina. Tässä tutkielmassa kohdistan huomion puoluepolitiikan parissa toimiviin ihmisiin heidän määritellessään oman puolueensa ympäristöpolitiikan yleistä linjaa ja tavoitteita omissa ohjelmaprosesseissaan. Pyrin selvittämään, miten puolueen näkemys ideaalista ympäristöpolitiikasta syntyy ja keitä puolueet pitävät niinä asiantuntijoina, jotka kirjoittavat tuon näkemyksen ympäristöohjelmaksi ja päättävät sen lopullisesta muodosta.

Miksi asiantuntijuuden, ja sen liepeillä tiedon ja tietämyksen, tutkiminen ylipäättään on ympäristöpoliittisesti relevanttia? Kuten Peuhkuri (2004) toteaa, voidaan ympäristöpolitiikkaa pitää poikkeuksellisen vahvasti luonnontieteelliseen tietoon tukeutuvana politiikan sektorina (ks. myös Väliaverronen 1996, 163, Hajer 1995). Tämä antaa tieteilijöille ja asiantuntijoille vahvan aseman ympäristöongelmien määrittelyssä. Samalla tiederiippuvuus rajaa ympäristöpolitiikan potentiaalista toimijajoukkoa, jolloin esille nousee kysymys maallikoiden ja asiantuntijoiden osallistumisen mahdollisuuksista ja oikeutuksesta. (Peuhkuri 2004, 12-13.) Fischerin mukaan tämä oikeutus on vahvasti politisoitunut; hän puhuu Yhdysvaltojen kontekstista käsin jopa suoranaisestä kansan ja asiantuntijoiden konfliktista (2000, 9).

2.1.1 Keitä asiantuntijat ovat?

Asiantuntijuudelle voidaan antaa lukuisia erilaisia määritelmiä. Väliwerrosen mukaan asiantuntija voidaan yleisesti ottaen määritellä henkilöksi, jolla on sellaista erityistietoa, jota muilla ei ole. Myös tiettyä kompetenssia voidaan pitää asiantuntijuutena. Tässä näkökulmassa korostuu asiantuntijuuden tiedollinen puoli. Toinen puoli määrittyy toiminnassa, jossa asiantuntija käyttää tietojaan ja taitojaan jonkin ongelman ratkaisemiseen. Asiantuntijuus on tällöin yhtäältä käytäntö, toisaalta suhde: asiantuntija toimii suhteessa asiakkaaseen, maallikkoon tai valistuksen kohteeseen. (Väliwerrosen 1996, 154.)

Ympäristökysymysten asiantuntijuutta tutkinut sosiologi Kimmo Saaristo esittää asiantuntijuuden koostuneen perinteisesti kolmesta eri elementistä: tieteestä, professioammateista ja instituutioista. Ensimmäinen näistä tarkoittaa käytännössä pitkähköä akateemista koulutusta, joka synnyttää tiettyä alaa koskevaa tietoa ja mahdollistaa myös ennusteiden ja suositusten teon politiikkaa varten. Toinen elementti on ajatus asiantuntijasta ammatti-ihmisenä. Osa tämän toimijan ammatillisesta auktoriteetista puolestaan heijastuisi tämän edustamasta instituutiosta. Tällöin asiantuntijaa ja maallikkoa ei eroteta tiedon tai sen puutteen perusteella, vaan sen mukaan, mitä instituutiota toimijat edustavat. (Saaristo 2000, 31-32.)

Stenvall (1995, 16) määrittelee asiantuntijuuden ”sellaiseksi henkilöllä olevaksi korkeasteiseksi tiedoksi ja taidoksi, jonka ansiosta hän kykenee suoriutumaan alaansa kuuluvista monimutkaisista tehtävistä ja toiminnoista pienimmällä mahdollisella epäonnistumisen todennäköisyydellä”. Saaristo erottaa tästä määritelmästä asiantuntijuuden osiksi ensinnäkin tiedot ja taidot, toiseksi spesifin alan, kolmanneksi kompleksiteetin ja neljänneksi toiminnallisuuden.

Saaristo viittaa edelleen Kirsti Launikseen (1994, 6-16), joka erottelee asiantuntijuuteen professioiden (valtasuhteet ja reviirit), psykologian (yksilölliset ominaisuudet) ja yhteisöllisyyden (asiantuntijuus kehittyvänä vuorovaikutuksena) näkökulmat. Jälkimmäisestä näkökulmasta katsoen asiantuntijuutta voidaan tarkastella myös hajautettuna asiantuntijuutena. Kuten Launis itse, myös Saaristo pitää tätä näkökulmaa analyttisesti kiinnostavana. Tällöin asiantuntijuutta tarkastellaan tietyssä tilanteessa rakentuvana

sosiaalisena asemana. Asiantuntijalla on tällöin myös tietty yleisö. (Saaristo 2000, 33-34.)

Yhtenä asiantuntijuuden lajina voidaan pitää myös vasta-asiantuntijuutta. Termillä voidaan tarkoittaa sellaista asiantuntijatoimijaa, jolla ei ole vahvaa institutionaalista asemaa kulloinkin kyseessä olevassa tapauksessa. Vasta-asiantuntija nousee alistetusta asemasta haastamaan vakiintunutta asiantuntemusta. Hänen käyttämänsä tieto voi kuitenkin olla peräisin sinänsä legitiimistä lähteestä, kuten luonnontieteestä tai oikeudesta silloin, kun tavanomaisesti on nojattu vain taloudelliseen tietämykseen. Asiantuntijuus ja vasta-asiantuntijuus riippuvat tällöin myös tulkintanäkökulmasta. Esimerkiksi kunnallinen ympäristövirkamies voi olla vasta-asiantuntija hallinnon sisällä, mutta asiantuntija suhteessa kuntalaisiin. (Saaristo 2000, 62, 117, ks. myös Hajer 1995.) Fischer (2000) käyttää vasta-asiantuntijuuden käsitettä väljemmin kuvaillessaan Yhdysvaltojen politiikkaa, jossa sopivien asiantuntijoiden valikointi poliittisten tarpeiden tueksi on hänen mukaansa tavanomainen käytäntö.

Saariston mukaan voidaan ajatella olevan vielä kolmas erillinen asiantuntijuuden laji, joka on toimintakeskeinen ja kokemukseen perustuva, ja jossa taidolla on suurempi merkitys kuin tiedolla. Tämän lajin asiantuntijuuden Saaristo on nimennyt keinotaitajuudeksi. Esimerkkeinä hän mainitsee maanviljelijät. (Saaristo 2000, 113-114.)

Omassa tutkielmassani pyrin käsittelemään asiantuntijuutta sosiaalisena positiona, joka rakentuu ohjelmaa kirjoittavan työryhmän käytännöissä ja jäsenten välisissä suhteissa. Yksittäisen työryhmään osallistujan kannalta oletin asiantuntijuuskokemuksen konkretisoituvan siinä, miten hän on kokenut voineensa vaikuttaa ohjelman sisältöön, tai millainen käsitys hänelle on vastaavasti jäänyt muiden osallistujien vaikutusmahdollisuuksista ja niiden perusteista. Ennen aineistonkeruuta oletin, että asiantuntijuuden tarkasteleminen Saaristo ammattina tai professiona ei olisi tutkimukseni yhteydessä mahdollista, sillä poliitikoksi tai poliittiseksi kirjoittajaksi ei voi kouluttautua eikä ohjelman kirjoittamisessa kyse ole vastikkeellisesta työstä. Toisaalta toisinaan puhutaan ammattipoliitikoista, ja heidän asemansa ohjelmaprosessissa voi hyvinkin olla omalaatuinen. Esimerkiksi Fischer (2000, 23) huomauttaa, että ”tavallisilla kansalaisilla” voi olla vaikeuksia päästä päätöksenteon kannalta tarpeellisen tiedon äärelle, jolloin myös osallistuminen päätöksentekoprosesseihin vaikeutuu.

Ammattipoliitikoilla puolestaan on työnsä kautta pääsy mm. eduskunnan tietopalveluihin. Tietoa ja ammattimaisuuden vaikutelmaa voi toki kerryttää muitakin reittejä pitkin; oletin, että työryhmän jäsenelle voi olla hyötyä siitä, jos hän edustaa jotakin arvostettua instituutiota, joka tuo kirjoitusprosessin aikana painoarvoa hänen mielipiteilleen. Oletan, että myös akateeminen tai muu ohjelman aihetta tukeva koulutus voi toimia resurssina asiantuntemuksen esittämisessä.

Asiantuntijuuden tarkasteleminen tehtävässä onnistumisen kannalta on oman tutkimukseni kannalta kiinnostava kysymys. Ulkopuolelta on vaikea määritellä, milloin kirjoittajat ovat onnistuneet tai epäonnistuneet tehtävässään, sillä puolueet asettavat itse ohjelmille tavoitteet ja mahdollisesti arvioivat työn onnistumista. Prosessin osallisilla voi kuitenkin hyvinkin olla näkemyksiä siinä, keillä on ollut ohjelmatyölle annettavaa ja ketkä vastaavasti ovat prosessin aikana jollain tavoin epäonnistuneet osallistumisessaan.

Koska puolueelleen ohjelmaa kirjoittava ryhmittymä on oletettavasti kuitenkin ideologisesti kohtuullisen yhtenäinen ryhmä, voi asiantuntijuuden käsitteellinen erittelemineen vaatia erilaisia elementtejä kuin sellaisessa tilanteessa, jossa toimijat edustavat selvästi eri taustaryhmiä ja eri intressejä. Oletin, että tällainen yhtenäinen ryhmä voisikin nostaa esiin erilaisia asiantuntijuuden määrittelyitä.

Esittelen seuraavaksi asiantuntijuuden esittämistä koskevaa tutkimusta.

2.1.2 Asiantuntijuuden rakentaminen ja esittäminen

Mikäli asiantuntijuutta tarkastellaan vuorovaikutuksessa jatkuvasti kehittyvänä sosiaalisena positiona, kuten Saaristo (2000) ehdottaa, on kiinnitettävä huomiota niihin resursseihin, käytäntöihin ja areenoihin, joita tämä asiantuntijuuden rakentaminen ja rakentuminen edellyttävät. Asiantuntijuuden kontekstuaalisuus nimittäin vaatii, että halutessaan esiintyä asiantuntijana on henkilön osoitettava, miksi hän on asiantuntijan statukseen oikeutettu.

Yksi tapa tarkastella asiantuntijuuden rakentamista on kiinnittää huomio rajatyöhön (boundary work), jota voidaan havaita puheesta. Omassa tutkimuksessaan Saaristo (emt.) on

tarkastellut kunnallisten ympäristövirkamiesten haastatteluita ja analysoinut niissä esiintyneitä retorisia keinoja, joilla tehdään implisiittisesti eroja asiantuntijan ja maallikon välille. Saaristo tulkitsee Thomas Thieryn ajatuksia (1983; Saaristo 2000, 67) määritellesään rajatyön tieteen ja ei-tieteen sekä tieteellisen ja ei-tieteellisen toiminnan välistä erontekoa. Rajatyössä synnytetään rajattavien osien välille erilaisia kriteereitä ja periaatteita, esimerkiksi tieteessä käytettävät falsifioimisvaatimus, reliabiliteetti, valideetti jne. Esimerkkejä rajatyön esiintymisestä ympäristöpolitiikassa tarjoaa metsäkeskustelua tutkinut Väliverronen (1996), joka löysi omassa tutkimuksessaan rajatyötä tieteen ja politiikan, tieteellisen tiedon ja arkitiedon, kovan ja pehmeän tieteen sekä tieteen ja julkisen tieteen väliltä.

Väliverronen osoittaa, että asiantuntijuutta rakennetaan retorisilla keinoilla. Asiantuntijana esiintyvän retoriikkaan kuuluu oman rationaalisuuden korostaminen maallikoiden oletettuun emotionaalisuuteen verrattuna. Asiantuntija kykenee tekemään päätöksiä ”tieteellisen tiedon tai asiantuntijana hankitun kokemuksen pohjalta, kun taas maallikot toimivat uskomustensa ja ennakkoluulojensa varassa”. (Emt. 182.) Samankaltainen erottelu tulee esille Kuneliuksen, Nopparin ja Reunasen (2010) päätöksentekijöiden ja median suhteita koskeneessa tutkimuksessa, jossa puoluepoliittiset päätöksentekijät valittelevat median emotionaalisuutta ja korostavat virallisten päätöksentekoprosessien rationaalista ja asiallista luonnetta. Määrittelyt toimivat paitsi määriteltävän kohteen rakentamiseen, myös määrittelijän itsensä rakentamiseen. Perustellessaan, miksi joku on amatööri tai maallikko, tulee puhuja yleensä samalla implisiittisesti perustelleeksi omaa asiantuntijuuttaan tai näkökulmansa tärkeyttä. (Fischer 2000, 31.)

Saaristo toteaa omassa tutkimuksessaan, että asiantuntijuuden rakentaminen puheessa on usein refleктоimatonta ja arkista, ja arvelee, että sillä ei tietoisesti pyritä vaikutuksen tekemiseen. Toisaalta hän huomauttaa, että haastateltavan asemasta riippuen voi olla, että yliopistosta tulevalle tutkijalle saatetaan silti tiedostamattakin pyrkiä esittämään asiantuntijuutta. Joka tapauksessa implisiittinen asiantuntijuuden esittäminen voi olla tehokkaampaa, sillä puhujan asiantuntijuuden kyseenalaistaminen ei välttämättä tule tällöin mieleenkään. (Saaristo 2000, 68.) Myös Fischerin mukaan poliitikoilla ja asiantuntijoilla on mahdollisuus käyttää monimutkaista, teknistä kieltä niin, että se suojaa heitä alhaalta

nousevalta poliittiselta paineelta ja kritiikiltä. Tämän kielen hallitseminen muodostuu edellytykseksi keskusteluun osallistumiseen. (Fischer 2000, 23).

Saariston (2000) mukaan perinteiset asiantuntijuuden jalat eivät ole muuttuvassa maailmassa enää yhtä selitysvoimaisia. Hän esittääkin, että asiantuntijuutta rakennetaan nykyään kolmen uuden jalan varassa. Ensimmäinen näistä on julkisuus, mikä voi tarkoittaa yhdenkin ihmisen yleisöä. Asiantuntijuus on Saariston mukaan sosiaalinen positio, jolloin hiljainen tieto, jota kukaan ei ole nähnyt tai kuullut, ei voi antaa kenellekään asiantuntijuutta. Eri osajulkisuuksissa (joista yhtenä esimerkkinä Saaristo mainitsee kabinettien valtiollisen julkisuuden) vallitsee erilaisia vakuuttamisen tapoja. Jo tiettyyn ryhmään sisään pääseminen voi antaa henkilölle asiantuntija-aseman. Toinen julkisuuteen läheisesti liittyvä tekijä, Saariston erittelemä toinen jalka, onkin kommunikaatio eli tiedon jakaminen. Tähän kommunikaatioon kuuluu paitsi viestiminen, viestin sisältö ja tyyli sekä viestin ymmärtäminen ja siihen reagoiminen. Saaristo viittaa (emt., 130) Bourdiehun (Bourdieu & Wacquant 1995, 173-184) huomauttaessaan, että kommunikaatio ei kuitenkaan välttämättä ole tasa-arvoista, vaan eri ihmisillä on erilaista kompetenssia ja legitimizeettiä käyttää tietynlaista kieltä, ja että auktoriteetti tulee kieleen sen ulkopuolelta.

Kolmas Saariston esittelemistä asiantuntijuuden uusista jaloista on luottamus: ilman muiden tunnustusta asiantuntija ei ole asiantuntija. Luottamus, joka voi olla aktiivista tai passiivista, lisää epävarmuuden sietokykyä. Luottamuksen havaitseminen voi olla haastavaa, sillä vahvin luottamus voi olla juuri passiivista, tiedostamatonta luottamusta. (Saaristo 2000.) Luottamuksen tärkeyteen todellisissa vuorovaikutustilanteissa viittaa myös Jasanoff (2003):

What counts as expertise in many real life cases thus conforms to no transcendent criteria of logic or method, but frequently incorporates popular conceptions (and misconceptions) of relevance and reliability, and all too commonly reflects differences in the social and material positions of disputing parties and decision makers (see, in particular, Lynch and Jasanoff, 1998). Expertise in these respects is a product of politics and culture - .

Lisäksi Jasanoff esittää, että ollakseen legitiimiä on asiantuntijuuden on perustuttava

avoimuuteen ja läpinäkyvyyteen ja jätettävä tilaa kriittiselle keskustelulle ja vaihtoehtoisille tulkinnoille (emt.).

Kuten Saaristo huomauttaa, asiantuntijuutta ei pelkästään rakenneta, vaan joskus se myös saadaan. Kontekstuaalinen käsitys asiantuntijuudesta vaatii asiantuntijan itsensä lisäksi myös yleisön tai muut ihmiset, joihin suhteessa asiantuntija voi olla asiantuntija. Kun kamppailu asiantuntijuudesta käydään joukkoviestimissä, Saaristo väittää, että yleisö itse asiassa ratkaisee, kuka on asiantuntija. Julkisuudessa asiantuntijat ja vasta-asiantuntijat voivat myös yrittää kehystää käsillä olevaa aihetta omaa asiantuntijuuttaan tukevalla tavalla tai niin, että kehys sopii mahdollisimman hyvin yleisön oletetun tulkintakehyksen kanssa. Media voi myös antaa asiantuntijuusposition suomalla valitsemalleen henkilölle puhetilaa esillä olevasta asiasta. (Saaristo 2000, 60, 124.)

Asiantuntijoilla on myös mahdollisuus lujittaa omaa asemaansa muutenkin kuin puheen kautta. Tietyn tehtävän suorittamiseen voidaan laillisen sääntelyn kautta esimerkiksi vaatia koulutuksen tuomaa pätevyyttä. (Saaristo 2000, 81-82, 87, 140.) Puolueiden ohjelmaprosessissa vastaavana sääntelynä voitaneen pitää ennalta asetettuja ehtoja sille, mitä ehtoja hakijoiden on täytettävä tullakseen valituksi ohjelmatyöryhmään.

2.1.3 Asiantuntijat, tieto ja politiikka

Koska etenkin ympäristöpoliittinen asiantuntijuus nojaa edelleen vahvasti tietoon ja tieteellisen tietämykseen, käsittelen vielä ennen puolueita koskevaan politiikantutkimukseen siirtymistä tieteen ja politiikan suhdetta.

Tieto liittyy politiikassa vahvasti valtaan ja itseäni kiinnostavaan asiantuntijuuteen ja osallistumisen oikeutukseen. Etenkin pluralistisen tradition valtatutkijat painottavat, että politiikkaprosessien toimijoilla on käytössään monenlaisia resursseja, joilla tavoitella haluamaansa lopputulosta. Näitä tekijöitä voivat olla rahan ja institutionaalisen aseman ohella aloitteellisuus, tiedonsaanti ja mahdollisuus sen kontrollointiin, erityistietämys sekä arvostus. (Kuneliuksen ym. 2004, 25 mukaan Polsby 1960, 482-483.) Tällöin valta nähdään toimintana, ei jonkun omaamana ominaisuutena tai resurssina itsessään. Samoin kuin asiantuntijuus,

valtaa ei tämän näkökulman mukaan ole, ellei sitä käytä. (Fischer 2000, 24-26.)

Yksi asiantuntijuuden ja tiedollisen auktoriteetin tärkeimmistä lähteistä on pätevytyminen tieteellisellä, akateemisella kentällä. Voidaankin ajatella, että tämä auktoriteetti voi olla haluttavaa tieteilijöiden lisäksi osasta poliitikoille. Tieteen ja politiikan suhde on muutoinkin symbioottinen etenkin ympäristöpolitiikan osalta: tieteilijät tarvitsevat rahoitusta ympäristöongelmia tutkiakseen, poliitikot tarvitsevat tietoa ympäristöpolitiikkaa toteuttaakseen. Tieteen ja akateemisten asiantuntijoiden intresseissä on kuitenkin myös oman puolueettomuuden ja riippumattomuuden ylläpitäminen, ja tällöin politiikkaan pyritään pitämään etäisyyttä. Samalla tutkijoilla on huoli poliitikkojen harrastamasta tutkimusten valikoimisesta ja siitä, että heidän sanomansa ei mene poliitikoille läpi oikeanlaisena. (Väliaverron 1996.) Toisen haasteen tieteen ja politiikan suhteeseen tuo se seikka, että vaikka poliittisille toimijoille voi olla eduksi esiintyä myös akateemisesti pätevänä asiantuntijana, voi liiallinen teknokraattisuus johtaa ympäristöpolitiikan legitimitietin heikentymiseen (Peuhkuri 2004, 13). Edelleen kansanedustajiksi kuitenkin valitaan selvästi keskimääräistä kansalaista korkeammin akateemisesti koulutettuja henkilöitä (Yle 9.2.2011).

Voidaan kuitenkin kysyä, onko edellä esitetty kuvaus tieteen ja politiikan suhteesta mielekäs: antaako tiede vain totuuksia poliitikoille, jotka sitten käsittelevät saamaansa informaatiota arvojensa ja intressiensä mukaisesti. (Peuhkuri 2004, 207.) Ensinnäkin on huomattava, että tiede itsessään on sosiaalisesti konstruoitua, ja yhteiskunnalliset sidokset vaikuttavat tieteen toimintaan. Myös ympäristöpolitiikassa tiedot, arvot ja intressit kietoutuvat yhteen. Toiseksi ympäristöongelmien moniulotteisuus edellyttää monipuolista tietämystä, eikä yksi tieteenala voi tarjota vastauksia kaikkiin kysymyksiin. Peuhkurin mukaan ympäristöpoliittisesta päätöksenteosta voi tulla kapeaan tietopohjaan nojatessa eettisesti arveluttavaa ja yhteiskunnallisesti epärealistista (ks. myös Hajer 1995, 282 interdiskursiivisen keskustelun tarpeesta). Jasanoff (2003) käyttää samasta aiheesta kirjoittaessaan esimerkkinä hullun lehmän taudin tapausta; biologinen tietämys ja riskinarviointi eivät riittäneet kriisin estämiseen, kun maatilojen ja muiden tuotantoeläinlaitosten, elintarvikkeiden välittäjien ja myyjien sekä kuluttajien arjen käytäntöjä koskevaa asiantuntemusta ei täysin tunnettu tai oltu ymmärretty hyödyntää aiheen tutkimuksessa ja päätöksenteossa.

Kuten asiantuntijan ja maallikon tai muun vertailukohteen välillä, myös tieteen ja politiikan välillä käydään jatkuvasti rajatyötä, jossa niiden suhteita määritellään uudestaan (Väliaverron 1996, 179-180). Globaaleiden ympäristöongelmien parissa työskenneltäessä ne molemmat ovat myös itsessään haastavassa tilassa, kun tutkimuskohteena olevan järjestelmän monimutkaisuus kasvaa ja samalla päätöksentekoon liittyvien panosten määrä kasvaa. Funtowiczin ja Ravetzin (1990) ajatuksia mukailien voidaan todeta tällöin oltavan postnormaalin kysymyksen äärellä. Poliittisten toimijoiden kannalta nämä kysymykset – esimerkiksi ilmastonmuutos tai biodiversiteetin väheneminen - ovat vaikeita, sillä ne ovat sekä kiireellisiä, taloudellisesti ja eettisistä ristiriitaisia eikä tieteellä ole tarjota niihin tiedollista konsensusta. Niiden ratkaisemiseen ei yhden alan akateeminen asiantuntijuus riitä. Funtowiczin ja Ravetzin mukaan ongelmien ratkaisemiseen tarvitaan uusia tieteenaloja, jotka eivät välttämättä koskaan tule saavuttamaan Kuhnin tarkoittamaa ”normaalin tieteen” paradigmaattista tilaa (emt., 66). Kuten Saaristo (2000, 156) sanoo, kyse on ongelmista jotka on tuotettu ja jotka vaikuttavat sektorirajoista välittämättä. Tällöin tarvitaan myös sektorirajat ylittävää asiantuntijuutta. Toisaalta ongelmien monimutkaistuminen on entisestään hankaloittanut maallikoiden osallistumista politiikkaan. Hajerin mukaan maallikot ovat entistä useammin riippuvaisia asiantuntijoilta saamastaan opastuksesta (1995, 10).

Asiantuntijuuden ja politiikan suhde on kiinnostava ja monimutkainen myös molempia läpäisevän normatiivisuuden vuoksi. Vaikka saatavilla olisi millaista tietoa ja asiantuntija-apua, poliitikot joutuvat toimenpiteitä valikoidessaan priorisoimaan erilaisia tavoitteita keinoja arvojen mukaisesti. Näitä arvovalintoja tehtäessä asiantuntijakin on niin sanotusti vain erikoistunut kansalainen. (Fischer 2000, 42-43, 80.) Voidaan kysyä, onko arvojen saralla ylipäätään mahdollista puhua asiantuntemuksesta. Aina arvoista puhuminen ei ole ollutkaan poliittisille toimijoille mitenkään tavoiteltavaa; Hajerin mukaan ympäristöliike joutui 1980-luvulla vaimentamaan normatiivista sanomaansa asiantuntijan maineensa säilyttämiseksi tai vahvistamiseksi (Hajer 1995, 103).

Omassa tutkimuksessani olen kiinnostunut paitsi työryhmäläisten tavoista rakentaa ja perustella omaa teknisempää asiantuntijuuttaan, myös siitä, onko ohjelmaproessin aikana havaittavissa jonkinlaista arvojen asiantuntijuutta tai pyrkimystä sen rakentamiseen, vai

pyritäänkö tekninen ja normatiivinen osaaminen jollain tavalla eriyttämään. Myös teknisemmän asiantuntijuuden legitimizeetti voidaan ottaa normatiiviseen tarkasteluun etsimällä sen yhteyksiä erilaisiin moraaliteorioihin: esimerkiksi poliittisessa kannanmuodostuksessa harrastettava hyödyn arviointi (emt. 92; ”utility calculus”) voi linkittyä seurauseettiseen ajatteluun työryhmän jäsenten perustellessa osallistumisensa oikeutta.

2.2 Puolueet, ohjelmat ja niiden tekeminen

2.2.1 Erilaiset puolueet

Ennen puolueohjelmien ja niiden käyttötarkoitusten tarkastelemista on syytä kiinnittää huomiota itse puolueiden erilaisiin luonteisiin ja toimintakulttuureihin. Ohjelmatutkimuksen kannalta yksi hyödyllinen näkökulma on Duvergerin (1966, 105-107) klassinen jako kaaderi- ja joukkopuolueisiin. Näistä ensimmäinen oli Duvergerin mukaan vanhempi puolueiden organisoitumisen tapa; joukkopuolueen piirteitä alkoi ilmetä vasta 1900-luvun alkupuolen sosialistisissa puolueissa. Mallit eroavat toisistaan mm. jäsenkunnan koon ja aktiivisuuden mukaan. Siinä missä kaaderipuolue aktivoituu toimimaan erityisesti vaalien alla arvovaltaisten johtajien vetäminä, toimii joukkopuolue aktiivisesti myös vaalien välillä ja nojaa laajaan jäsenistöönsä toiminnan rahoittamisessa. Joukkopuolue niin ikään osallistaa jäsenistöään enemmän puolueen toimintaan, linjaa yhteisesti kantojaan ja odottaa edustajien noudattavan näitä linjoja ns. sidotun mandaatin periaatteella. Joukkopuolueen organisaatio on myös kaaderipuoluetta kiinteämpi, ja sillä on usein myös paikallisia alajärjestöjä jotka kuuluvat selvään, hierarkiseen järjestöorganisaatioon. Kaaderipuolueen organisaatio puolestaan on kevyempi. Se ei edellytä ehdokkailtaan ja edustajiltaan pitkää uraa puolueessa, vaan on myös valmis rekrytoimaan vaaleissa ehdokkaikseen arvostettuja henkilöitä, joiden annetaan ajaa omaa linjaansa vapaan mandaatin periaatteella. (Mickelsson 2007, 34-35.) Kolmantena puoluemallina Duverger mainitsee vielä epäsuoran puolueen (indirect party) mallin, jossa puolueeseen kuulutaan tai sitä tuetaan jonkin toisen yhdistyksen, kuten

ammattiyhdistyksen, kautta. Esimerkkeinä tämän mallin esiintymisestä hän mainitsee brittiläisen työväenpuolueen sekä skandinaavisten maiden sosialistiset puolueet. (Duverger 1966, 110.)

Suomessa kaaderipuolueina on voitu pitää lähinnä porvaripuolueita, Kokoomusta ja RKP:tä. Mickelssonin mukaan kuitenkin Kokoomuksenkin toiminnassa alettiin tutkimuksessa nähdä joukkopuolueen piirteitä 1970-luvulta alkaen, vaikka jäsenkunnan ns. puoluesubjektius ei vielä ollut yhtä voimakasta kuin esimerkiksi SDP:n ja Keskustan kannattajilla. (Mickelsson 2007, 100, 267.) Mickelsson myös toteaa, että historiallisesti tarkasteltuna Suomessa erilaisten puolueyhteyksien erot eivät ole olleet huomattavan suuria, kun mukaan on otettu myös puolueita tukevat sosiaaliset verkostot, kuten erilaiset aatteelliset liikkeet. (Emt., 336)

1970 ja 1980 lukujen taitteessa puoluekenttä on uudistunut niin, että tuolloin syntyneitä puolueita, lähinnä vihreitä ja muita vaihtoehtopuolueita, on voitu kutsua politiikan tutkimuksen teoriassa uuden politiikan puolueiksi. Niissä on sisällöllisten uudistusten lisäksi korostunut osallistuvan demokratian periaatteilla toimiva puolueorganisaatio, jäsenten mukaan ottaminen ja avoimuus. Mickelssonin mukaan tämä teoretisointi ei kuitenkaan täysin vastaa toteutuneita kehityskulkuja. (Mickelsson 2007, 37-38.)

Tuoreemmassa tutkimuksessa on huomiota on kiinnitetty niin kutsutuihin yleispuolueihin (eng. catch-all party) ja sen seuraavaan muotoon ”yleispuolue plussaan”. Teorian mukaan puolue muokkaa ohjelmiaan yleisempään suuntaan alkaessaan tavoitella uusia äänestäjäryhmiä, mutta säilyttää kuitenkin vielä keskeisen identiteettinsä. Esimerkiksi Beyme on luonnehtinut nykypuolueita yleispuolueiden plussa-versioiksi, joilla korostuvat joukkopuoluetta kevyempi organisaatio, lyhyen aikavälin ohjelmalliset tavoitteet ja ajankohtaisiin asioihin puuttuminen. Ihmisiä integroidaan mukaan toimintaan verkostojen kautta, ja näiden poliittisia vaatimuksia välitetään päättäjille. (Emt. 355)

Puolueohjelmatutkimuksessa puolueita voidaan käsitellä politiikan teon subjekteina tai paikkoina. Paikalta odotetaan jonkinlaisten jatkuvuutta ja resurssointia, mutta toisaalta siihen liittyy myös tiettyä konfliktisuutta verrattuna subjektin, jolta voidaan edellyttää yhtenäistä mielipidettä ja antikonfliktuaalisuutta. (Mickelsson 1998, 53.) Tässä tutkielmassa käsittelen

puolueita ja niiden ohjelmaprosesseja nimenomaan paikkoina, ja subjektin roolissa toimivat ohjelmatyöhön eri tavoin osallistuvat henkilöt.

2.2.2 Erilaiset ohjelmat

Suomen puolueideologioita tutkinut Olavi Borg erittelee seitsemän erilaista ohjelmatyyppiä. Tärkeimpänä ohjelmahierarkian huipulla ovat periaate- ja toimintaohjelmat, joista ensimmäisessä esitellään puolueen kantavia arvoja ja normeja, jälkimmäisessä konkreettisia ja yksityiskohtaisia toimintatavoitteita. Borgin mukaan hänen tutkimuksensa tarkasteluajankohtana Suomessa yleisesti esiintyi myös näiden kahden ohjelman välimuotoja, niin sanottuja yleisohjelmia. Näiden korkean tason ohjelmien alla ovat erityisohjelmat, joiden tarkoitus on tarkemmin ohjata käytännöllistä politiikantekoa. Nämä erityisohjelmat jakautuvat edelleen kolmeen osaan: organisatorisiin ohjelmiin, joissa käsitellään tietyn jäsenkunnan asioita; funktionaalisiin ohjelmiin, joissa käsitellään tiettyä politiikan lohkoa, esimerkiksi talous-, sosiaali- tai kulttuuripoliittisia asioita; sekä reformiohjelmiin, joka on vielä funktionaalista ohjelmaa yksityiskohtaisempi ja jossa propagoidaan tiettyä alaa, esimerkiksi maatalouspolitiikkaa koskevia konkreettisia uudistusvaatimuksia. Näitä ohjelmia kutsutaan toisinaan myös sektoriohjelmiiksi. Oma ohjelmaryhmänsä koostuu vielä tilannekohtaisista kampanjaohjelmista, kuten vaaliohjelmista. (Borg 1965, 17-18.)

Tässä tutkielmassa huomio keskittyy Borgin jaottelun mukaisiin funktionaalisiin- tai sektoriohjelmiin, joissa käsitellään ympäristökysymyksiä. Ympäristöteemat alkoivat nousta esiin poliittisten nuorisojärjestöjen ohjelmissa ja erityisohjelmissa 1960-luvun lopulla tai 1970-luvulla, mistä ne nousivat myös puolueiden perusohjelmiin 1980-luvulla. Erityisohjelmien kirjoittamisen kultakautena pidetään 1960- ja 1970-lukuja ainakin määrän osalta; osa aikakauden lukuisista ohjelmista eivät kuitenkaan Borgin mukaan syntyneet vakavasti otettavan ohjelmatyön tuloksena. Sektoriohjelmien määrä onkin niin suuri, ettei niiden määrästä ole tarkkaa tietoa. Yksi tähän johtanut syy on se, ettei puolueissa ole aina muistettu uutta ohjelmaa hyväksyessä määritellä, korvaako uusi ohjelma jonkin aiemman dokumentin. Periaateohjelmien osalta vastaavaa ongelmaa ei ole. (Borg 1995, 9-13.)

Voidaan kysyä, mitä tarkoitusta varten puolueet ylipäättään ovat Suomessa ohjelmiaan kirjoittaneet. Puolueohjelmakirjoittamisen muuttuvia merkityksiä 1950-luvulta 1990-luvulle tutkineen Eeva Aarnion (1998) mukaan puolueohjelmilta odotettiin hänen tutkimuksensa valmistuessa edelleen ”selkeitä tavoitteita ja suuntaavuutta, ohjesäännön ja ohjasten roolia” (emt., 10). Niitä käytettiin uusien kysymysten käsittelykeinona ja mielipiteiden paremmuuden määrittämisessä sekä oman puolueen sisällä että suhteessa muihin puolueisiin. Tämä käsitys puolestaan toimi vastauksena lehdistössä esitettyyn kritiikkiin, jonka mukaan ohjelmista (ja kenties puolueista itsessään) olivat kadonneet suuret linjat ja kysymykset, jolloin tilalle oli tullut enemmän puolueen sisäisiä, pienempiä kiistanaiheuttajia (emt. 10-11).

Eeva Aarnion mukaan puolueohjelmatutkimuksessa ilmenevät näkemykset ohjelmista voidaan jakaa kahteen ryhmään. Ensinnäkin ohjelmia on käsitelty puolueiden toimintaa ohjaavina teksteinä. Tällöin tutkimuksessa on keskitytty esimerkiksi ohjelmien ideologiseen sisältöön ja puoluehistoriallisten taustojen kuvailemiseen. Toisaalta ohjelmia voidaan tarkastella toimintaa ohjaavan dokumentin sijaan toimintana tai tekona itsessään. Aarnio nostaa esimerkiksi Dörnerin (1993) semanttiset ja Palosen (1992 ja 1993) ohjelmien retoriikkaan pureutuvat tutkimukset. Tämä tutkimuksellinen painotus nojaa Aarnion mukaan niin kutsuttuun lingvistiseen tai retoriseen käännteeseen, jonka jälkeen tutkimuksessa on alettu käsitellä kieltä todellisuuden heijastajan sijaan todellisuutta konstruoivana mekanismina. Poliitiikan tutkimuksen kannalta näkemys on relevantti, sillä poliittinen toiminta toteutuu suurilta osin kielen kautta. Lisäksi tutkimuksessa on vielä tarkasteltu ohjelmia poliittisena kielenä, kommunikaationa ja symboleina. (Aarnio 1998, 21-23.)

Puolueiden (ja implisiittisesti puolueessa toimivien ihmisten) omia motiiveja erityisesti periaateohjelmakirjoittamiselle eritellyt Olavi Borg (1995, 6-9) on jakanut kirjoitustyön käynnistämisen syyt kuuteen kategoriaan: 1) uuden puolueen syntyminen, 2) edellisen ohjelman vanheneminen, 3) puolueen tavoitteiden muuttuminen, 4) puolueen sisäisen kriisin laukaiseminen, 5) kannatustaktiset muutokset ja 6) puolueen johdon merkittävä vaihdos. Toisen tyyppin esimerkkinä Borg mainitsee 1970-luvulla syntyneen tarpeen käsitellä ympäristöteemoja aiempaa laajemmin puolueiden ohjelmissa. Neljännen tyyppin kannalta huomionarvoinen seikka lienee se, että puolueen sisäiset kiistat voivat Borgin mukaan näkyä

ohjelmissa väljinä, periaatteellisina linjauksina tarkempien tavoitteiden sijaan. Tuolloin puolueen voidaan katsoa kykenevän vain pienimmän yhteisen nimittäjän ilmaisemiseen.

Toinen ohjelmatyöhön ryhtymisen syiden luokittelu saadaan Aarniolta, joka havaitsi omassa tutkimuksessaan seuraavia selityksiä: kirjoittaminen uudistamiseksi, tilinpäätös, periodimuutos, paine, imago ja päätöksenteon tuki. Nämä syyt puolestaan sisältävät erilaisia ohjelmatyön käytännöllisiä merkityksiä, joista Aarnio nostaa esille kirjoittamisen, keskustelun ja kouluttamisen. (Aarnio 1998, 41.) Lisäksi voidaan vielä ottaa esille ohjelmakirjoitus itsemäärättelyn tarkoituksiin (Mickelsson 2007, 52). 1960-luvulla käynnistyneen sektoriohjelmien kirjoitusbuumin voidaan sanoa johtuneen uusien alojen tulosta päätöksenteon piiriin, jolloin myös nousi tarve käytännöllisemmille ohjelmille. Nämä ohjelmat oli tarkoitettu nimenomaan johtotason käyttöön, ei kenttäväen innostamiseen. (Aarnion 1998 mukaan Rantala 1981, 74.)

2.2.3 Erilaiset ohjelmaproessit

Erilaisia ohjelmaproesseja on löydettävissä paitsi erilaisten puolueiden väliltä, myös eri maista ja niiden erilaisista politiikan kulttuureista. Suomessa vallitseva moniportaisen ohjelmahierarkian ja muodollisten laatimis- ja hyväksymisprosessien olemassaolo ei ole maailmanlaajuinen itsestäänselvyys. Pikemminkin vastaavat käytännöt tunnetaan lähinnä muissa Pohjoismaissa sekä saksalaisella kielialueella. Englanninkielisessä poliittisessa kulttuurissa sen sijaan yleisempiä ovat lyhytkestoisemmat vaali- ja kampanjaohjelmat sekä lyhyemmin manifestoidut periaatedokumentit. (Borg 1995, 9.)

Toinen kansainvälisen, vertailevan politiikantutkimuksen huomio on se, että suomalaisilla puolueilla ei ole ollut varsinaisia tutkimuslaitoksia, joiden työn pohjalta ohjelmia tehtäisiin. Esimerkiksi Yhdysvalloissa tämä käytäntö on yleisempi. (Aarnion 1998, 16 mukaan Wiberg 1997.) Erilaisia puolueita lähellä olevia ajatuspajoja ja sivistisyhdistyksiä Suomestakin toki löytyy, esimerkkeinä Vihreä sivistys- ja opintokeskus ja Kokoomuksen Suomen Toivo -ajatuspaja.

Olavi Borg kuvailee ohjelman kirjoittamisen tapahtuvan usealla tasolla ja useassa vaiheessa.

Ohjelman kirjoittajat valitaan, luonnokset saavat kommentointikierroksen kentällä ja lopullinen versio (periaate)ohjelmasta hyväksytään puoluekokouksessa. Prosessiin kuuluu yleensä kiistaa ja kamppailua ohjelman rakenteesta, käsitteistä, ilmaisuista ja ajatuksista. (Borg 1995, 1.) Ohjelmaprosessin voidaan myös katsoa alkavan ennen sen ”virallista” alkua työryhmän syntyessä, sillä jo edellisen ohjelman voimassaoloaikana yleensä alkavaa kritiikkiä ja keskustelua voi pitää uuden ohjelman prosessin alkuna. Toisaalta ohjelmien hyväksymisten välissä voi olla myös pidempiä hiljaiselon aikoja, kun edellinen ohjelmatyö on väsyttänyt aktiivit tai jos kaikki ovat ohjelmaan tyytyväisiä. (Aarnio 1998, 38.)

Ohjelmien laajalla kenttäkäsittelyllä on pidemmät perinteet vasemmistolaisissa puolueissa. 1960-luvulla tämä käytäntö alkoi yleistyä myös porvarillisissa puolueissa. Useat puolueet perustivat tuohon aikaan myös pysyviä ohjelmakomiteoita. Tuohon aikaan aktiivisuuden painottuminen erityisohjelmiin johti Aarnion mukaan kenttäväen etäännyttämiseen ohjelmatyöstä, vaikka samanaikaisesti ohjelmademokratia oli voimissaan. Ohjelmille asetettiin yhä suurempia käytännöllisyyden vaateita, jolloin myös periaateohjelmiin alettiin kirjata entistä pragmaattisempia linjauksia. 1970-luvulla erilaisten ohjelmien kirjoittamisessa alettiin myös käyttää apuna erityisasiantuntijoita. (Emt., 58-60.)

2.3 Puolueita ohjaavat lait ja säännöt

Esittelen tässä osiossa puolueiden toimintaa ohjaavia lakeja sekä tutkimukseen valittujen puolueiden omia kannanmuodostukseen liittyviä sääntöjä.

Puoluelain 2§ määrää, että tullakseen hyväksytyksi puolerekisteriin, tulee puolueella olla ”säännöistä ilmenevän tarkoituksen toteuttamiseksi laadittu, yhdistyksen valtiollisessa toiminnassa noudatettavat periaatteet ja tavoitteet ilmaiseva yleisohjelma”. 3§ mukaan yleisohjelma on liitettävä puolueen rekisteröintihakemukseen, ja 5§:n mukaan yleisohjelman ja puolueen sääntöjen muuttamisesta on niin ikään ilmoitettava oikeusministeriölle. 9§ mukaan ”[v]altion talousarvion rajoissa voidaan eduskunnassa edustettuna olevalle puolueelle myöntää avustusta sen säännöissä ja yleisohjelmassa määritellyn julkisen toiminnan tukemiseen”. (Puoluelaki, Finlex.) Muita viittauksia ohjelmatyöhön laista ei löydy. Laki siis

vaatii puolueeksi haluavan ryhmittymän ryhtyvän ainakin jonkinlaiseen ohjelmatyöhön, mutta tarkkoja säädöksiä aiheeseen liittyen ei ole säädetty.

Puolueilla on myös mahdollisuus säädellä itse omaa ohjelmatoimintaansa säännöissään. Käyn seuraavaksi läpi tutkimukseeni valitsemien puolueiden ohjelmatyöhön viittaavia sääntöjä. Kokoomus viittaa säännöissään (29§) puolueen ohjelmaan, jonka kannattaminen on yksi edellytys eduskuntaryhmän hyväksymiseksi Kokoomuksen eduskuntaryhmäksi. 44§:ssä mainitaan puolueen puheenjohtajan tehtäväksi valvoa, että ”puolueen toimintaa johdetaan sääntöjä noudattaen ja puolueohjelman hengessä sekä puolueen johdon päätösten mukaisesti.” Lisäksi kohdassa 47§ edellytetään puolueen äänenkannattajan edellytetään yhtyvän kannattamaan puolueen ohjelmaa. Muita viittauksia Kokoomuksen säännöissä ei ole. Säännökset koskevat siis ohjelman käyttöä ja siihen sitoutumista, ei itse ohjelmaprosessia. Muita kuin yleisohjelmaa ei mainita.

Vihreät linjaavat puolueen tarkoitusta koskevassa 3§:ssä puolueen pääasiallisesti ajamia asioita sekä ilmoittaa tavoitteekseen ”vaikuttaa poliittisiin ja valtiollisiin asioihin puolueen periaateohjelman mukaisesti.” 8§ edellytetään jäsenyhdistykseksi haluavan järjestön hyväksyvän puolueen periaateohjelmaan. Pykälässä 17 säännöt määrittelevät ohjelmien hyväksymistä koskevan vastuun Vihreiden puoluevaltuuskunnalle, lukuunottamatta periaateohjelmaa ja puolueohjelmaa (hyväksytään puoluekokouksessa), ja antaa sille mahdollisuuden delegoida muut ohjelmat halutessaan puoluehallituksen hyväksyttäviksi.

RKP:n säännöissä ohjelmiin viitataan kahdesti pykälässä 10, jossa käsitellään puoluevaltuuston tehtäviä. Niihin kuuluu puolueen politiikan valmistelu sääntöjen ja puolueohjelman pohjalta, sekä tehtävä käsitellä puolueen keskeisiä poliittisia ohjelmia puoluehallituksen aloitteesta.

Tarkastelun perusteella voi todeta, että puolueet eivät ole kokeneet tarpeelliseksi kirjata sääntöihinsä tarkkoja ohjelmatyön ohjenuoria. Todennäköisesti puolueilla on kuitenkin vakiintuneita ohjelmatyöhön liittyviä, kirjoittamattomia toimintatapoja, mutta näistä tavoista ei ollut saatavilla tietoa.

3 MENETELMÄ JA AINEISTO

3.1 Menetelmä

Tässä luvussa käyn läpi tutkielmassa käyttämiäni menetelmiä ja lähestymistapoja. Esittelen politiikan tutkimisen erilaisia jakolinjoja ja hahmotan niiden kautta oman tutkielmani sijoittumisen aiempaan tutkimukseen nähden.

Politiikantutkimuksesta hieman erillisen valtatutkimuksen lähestymistavat voidaan jakaa kahteen erilaiseen traditioon: pluralisteihin ja eliittiteoreetikoihin. Karkeasti ottaen edelliset tarkastelevat valtaa toiminnassa, jälkimmäiset rakenteissa. (Kunelius ym. 2010). Tässä tutkielmassa rakenteiden tutkiminen jää suppeaksi, mutta olen pyrkinyt kuitenkin ottamaan ne huomioon tarkastelemalla lyhyesti puolueiden toimintaa määritteleviä lakeja ja puolueiden omia ohjelmatyötä ohjaavia sääntöjä sekä historiallista taustaa. Tutkielman painopiste on kuitenkin toiminnan ja käytäntöjen puolella, jolloin se kiinnittyy vahvemmin pluralistisen valtatutkimuksen perinteeseen, jonka lähestymistapaa Kunelius ym. (emt.) kuvaavat seuraavasti:

Tärkeää pluralismin lähtökohdissa -- on ainakin kaksi asiaa: yhtäältä se, että valtaa lähestytään empiirisesti toiminnan ja päätöksenteon tasolla; toisaalta se, että lähtökohta pitää avoinna mahdollisuuden vallan hajautumisesta – tai ainakin eliitin sisäisistä jännitteistä eli siitä, että eri resursseja hallinnoivat eliitin edustajat ja instituutiot ovat toiminnallisessa valtasuhteessa toisiinsa.

Pluralistinen näkemys vallasta on mielestäni luonteva lähtökohta tutkimukselle, jossa vasta lähdetään selvittämään valitun politiikkainstrumentin – tässä tapauksessa ympäristöohjelmien – rakentamista puolueen erilaisissa kantaaottavissa elimissä, joissa lukuisat toimijat pääsevät osaltaan vaikuttamaan prosessin kulkuun ja sen lopputulokseen. Tästä näkökulmasta käsin pyrin haastateltavia valitessani kokoamaan aineistoon erilaisissa asemissa ja rooleissa olleiden osallistujien näkemyksiä tutkimuksen kohteena olleesta prosessista, jotta myös erilaiset valtaan liittyvät näkökulmat ja kokemukset pääsisivät tulemaan tutkimuksessani esille.

Puoluetutkimus puolestaan voidaan jaotella makro- ja mikrotutkimukseen. Makrotutkimuksessa ollaan kiinnostuneita erilaisista rakenteellisista tekijöistä ja puolueiden järjestöllisestä käyttäytymisestä. Mikrotutkimuksessa huomio kiinnitetään taas useammin esimerkiksi juuri puolueohjelmiin ja puolueiden käyttämiin diskursseihin. Myös oma tutkielmani sijoittuu tähän mikrotutkimusten luokkaan, jossa lähdetään purkamaan puolueen toiminnan arkisia käytäntöjä. Useimmiten näiden tutkimusten tutkimusote on kvalitatiivinen, ja niin tässäkin tapauksessa. (Mickelsson 2007, 23-24.) Puolueohjelmakirjoittamisen prosesseja on kuitenkin tutkittu myös kvantitatiivisesti. Yhtenä esimerkkinä mainittakoon Miki Caul Kittilsonin (2011) tilastotieteellinen tutkimus, jossa todettiin naiskansanedustajien ja -puoluejohtajien määrän nousun vaikuttaneen myös mm. sosiaalisen oikeudenmukaisuuden teemojen yleistymiseen puolueiden ohjelmissa.

Toinen puoluetutkimuksen jakolinja voidaan hahmotella teleologisen ja sosiologisen tutkimuksen välille. Edellinen ottaa tutkimuksen lähtökohdaksi puolueen tavoitteita ja toiminnan päämääriä, jolloin voidaan tarkastella esimerkiksi puolueiden periaatteellisia tai taloudellisia pyrkimyksiä. Jälkimmäinen suuntaus kiinnittää huomionsa mm. puolueen ja erilaisten yhteiskunnallisten ryhmien suhteeseen ja puolueen sisäiseen organisoitumiseen. (Mickelsson 2007, 22-23.) Oman tutkielmani tarkoitus on valottaa tarkemmin ohjelmatyöhön kuuluvaa organisoitumista ja siinä vallitsevia tiedontuotantoon liittyviä käytäntöjä ja normeja, jolloin tutkimus asettuu jaottelussa sosiologisen puoluetutkimuksen traditioon.

Tutkimukseni aineiston olen hankkinut suorittamalla puolistrukturoituja teemahaastatteluita puolueiden ympäristöohjelmien kirjoittamiseen osallistuneiden henkilöiden parissa. Mahdollisten haastateltavien joukko oli selvästi rajattu ja melko pieni, arvioni mukaan noin parisenkymmentä henkeä per puolue. Tässä yhteydessä voidaan Alastalon ja Åkermanin mukaan puhua asiantuntijahaastattelusta. Haastatteluihin saadut henkilöt olivat siinä mielessä korvaamattomia, että kellään muulla kuin tutkimuksen kohteena olevan prosessin osallistujajoukolla ei voi olla tarkkaa käsitystä siitä, mitä ohjelmaprosessissa on käytännössä tapahtunut. Haastattelussa suuri paino on ohjelmaprosessia koskevan tiedon saamisella, eikä tuota tietoa voisi saada muilta. Haastateltavat ovat siis kohteena olevan prosessin asiantuntijoita. Tältä osin haastateltavat voivat myös olla erehtyväisiä; he voivat muistaa

tapauksia ja niihin osallistuneiden henkilöiden tekemisiä väärin. (Alastalo ja Åkerman 2010, 373-374) Alastalon ja Åkermanin mukaan (emt., 376) fakta-analyysissä nojaututaan usein myös aihetta koskeviin dokumentteihin, mutta omassa tutkimuksessani tämä ei ole mahdollista, sillä puolueiden ohjelmatyöstä ei ole olemassa julkisia dokumentteja, prosessien tuloksena syntyneitä ohjelmia lukuunottamatta.

Suorittamani haastattelut eivät kuitenkaan ole pelkästään asiantuntijahaastatteluita. Prosessikuvauksen ohella haastateltavat kertoivat omista kokemuksistaan ja tuntemuksistaan, ja tulivat paljastaneeksi omia tapojaan merkityksellistää asiantuntijuutta ohjelmaprosessissa. Kuten Alastalo ja Åkerman toteavat, asiantuntijahaastattelu ei koskaan tuotakaan pelkkää kuvausta tapahtuneesta, vaan myös aineistoa kulttuuristen jäsenystapojen analyysiin (emt.374-375).

Omassa tutkimuksessani edellä mainittu näkyi siten, että edetessäni haastatteluiden tekemisessä muuttui niiden luonne hieman matkan varrella, sillä käsitykseni kunkin puolueen toimintatavoista tarkentui jokaisen haastattelun myötä. Tämän vuoksi osaa asioista ei ollut tarve käsitellä haastatteluissa samalla tarkkuudella kuin aiemmissa keskusteluissa, jolloin oli mahdollisuus syventyä vielä epäselviksi jääneisiin asioihin. Kävin kuitenkin jokaisen haastateltavan kanssa prosessin yleiskuvan läpi, sillä kertoessaan prosessista he kertoivat samalla myös omista kokemuksistaan ja näkemyksistään, mikä oli hyödyllistä aineistoa vaikka prosessi sinänsä olisi ollut jo selvillä. Samalla pystyin vähentämään sen todennäköisyyttä, että prosessikuvauksen keskeisiin elementteihin olisi jäänyt virheitä yksittäisten haastatteluiden vuoksi esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa haastateltava muistaisi tapahtumat väärin.

Asiantuntijuudesta sosiologista tutkimusta tehnyt Saaristo (2000) nimittää haastatteluaineiston tulkintaa faktapuheen lukemiseksi. Ensimmäisessä luennassa siis poimitaan haastateltavan tarjoamat faktat tutkimuksen kohteena olevan prosessin kulusta ja osallisista. Näitä tietoja ei kuitenkaan pidä tai tarvitse käsitellä täysin selvinä tosiasioina. Alastalo ja Åkerman varoittavat suhtautumasta faktaluentaan naiivin realistisesti, vaan kehottavat muistamaan, että haastattelussa esiin tuodut faktat ovat haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutuksessa syntyneitä haastattelutietoja (emt. 377). Näiden tietojen valossa tutkija sitten luo oman

rekonstruktion tapahtumien kulusta (Alastalo ja Åkerman 2010).

Asiantuntijuuden rakentumisen analyysi vaatii muutakin kuin haastatteluiden lukemista pelkkänä faktapuheena. Saaristo (emt.) mainitsee analysoivansa haastateltavien käyttämää retoriikkaa, mutta kovin tarkkaa retoriikan analyysiä hän ei teoksessaan kuvaa. Tietyllä tapaa kyse on haastateltavien tekemien arvoitusten ja asemointien lukemisesta prosessikuvauksen antamassa kontekstissa. Alastalo ja Åkerman toteavat kuitenkin, että fakta-analyysin ja kulttuuristen jäsennysten tai puhetapojen analyysin yhdistäminen voi kärsiä siitä, että fakta-analyysi edellyttää haastattelijalta aktiivista otetta, mikä voi katkoa haastateltavan omaehtoista tarinanmuodostusta. Tätä ongelmaa voi lievittää antamalla haastateltavalle tilaa kertoa prosessitarinan ohella tapahtumista tai haastattelun aiheena olevasta asiasta vapaasti omasta näkökulmastaan. Hyödyllistä voi olla myös laajentaa haastateltavajoukkoa ulospäin varsinaisen fakta-analyysin kannalta tarpeellisesta joukosta. (Alastalo ja Åkerman 2010, 387-389.)

Omassa tutkimuksessani pyrin tekemään näin keventämällä haastatteluiden prosessinäkökulmaa saatuaani asiasta alustavan selvyuden kunkin puolueen ensimmäisten haastatteluiden jälkeen. Esimerkiksi Kokoomuksen osalta sain heti ensimmäisessä, työryhmän sihteerin kanssa suoritetusta haastattelusta tarkan kuvauksen prosessista, jolloin seuraavissa haastatteluissa oli mahdollisuus käyttää enemmän aikaa haastateltavien omien kokemusten ja asiantuntijuutta koskevien ajatusten selvittämiseen. Kuten aiemmin mainittu, kävin kuitenkin kaikkien haastateltavien kanssa läpi myös prosessia saadakseni varmistusta ohjelmatyön kuvaukselle ja tunnistaakseni mahdolliset erilaiset näkemykset samasta prosessista.

Alastalo ja Åkerman (2010) tuovat esiin joitakin asiantuntijahaastattelun mahdollisia ongelmakohtia. Osa ongelmista johtuu haastateltavista; he voivat muistaa asioita väärin, salata niitä tai jopa valehdella. Muistamiseen tutkija voi vaikuttaa valmistelemalla yksityiskohtaisia ja konkreettisia kysymyksiä, jottei haastateltavan kertomus jäisi kovin yleiselle tasolle. Näin pyrin tekemään myös omassa haastattelurungossani. Lisäksi Alastalon ja Åkermanin mukaan tärkeää on, että haastattelija osoittaa haastateltavalle oman asiantuntemuksensa kyseessä olevasta aiheesta. On myös muistettava, että haastateltava tulkitsee tutkittavaa prosessia nykyhetken valossa, ja samoin haastattelija tuo omat tulkintansa prosessista

haastattelutilanteeseen. Alustava analyysi siis näkyy jo haastattelurungossa.

Ennen haastatteluiden tekemistä luin tutkimuskohteina olevien puolueiden ympäristöohjelmat saadakseni käsityksen siitä, millainen ohjelma tutkittavan prosessin lopputuloksena oli syntynyt. Haastattelurunkoon ei kuitenkaan kuulunut ohjelman sisältöön itseensä kohdistuvia kysymyksiä, joskin tiettyjä substanssiaiheita nousi esiin prosessikuvauksen yhteydessä. Osa haastateltavista mainitsi itse aikeistaan lukea ohjelmatyöryhmän vanhoja sähköposteja ennen haastattelua muistin virkistämiseksi. Tällainen valmistautuminen oli haastateltavien omissa käsissä. Koska osa haastateltavista oli varsin kiireisiä ja haastatteluajkojen löytäminen paikoin vaikeaa, päätin olla pyytämättä heiltä erityistä valmistautumista.

Haastattelut suoritettuaani litteroin kokoamani aineiston ja kävin ne kertaalleen läpi kokonaiskuvan selkeyttämiseksi itselleni. Tämän jälkeen lähdin erittelemään aineistostani erilaisia kokonaisuuksia tutkimuskysymysteni mukaisesti. Ensimmäiseksi kävin haastattelut läpi edellä mainitun faktapuheen lukemisen tapaan, ja rakensin haastateltavien kertomusten pohjalta kuvaukset prosessien kulusta. Tässä vaiheessa tarkastelin ja kuvasin siis ohjelmaprosessien vaiheita, kirjoittajien valintaa, työryhmien työskentelytapojen yleispiirteitä ja puolueiden päätöksentekoprosessia pyrkien muodostamaan kattavan kuvan siitä, millaisten tapahtumasarjojen kautta ympäristöohjelmat oli käytännössä valmisteltu.

Selvitettyäni ja kuvattuani prosessien kulun keskityin tarkemmin haastateltavien kuvauksiin ja perusteluihin mm. osallisten asiantuntijuudesta, osallistumisen oikeutuksesta ja heidän näkemyksiinsä oman osallistumisensa ja koko prosessin onnistumisesta. Poimin näihin aiheisiin liittyviä huomioita haastatteluteksteistä ja teemoittelin näitä aiheita alussa esittämäni tutkimuskysymysten mukaisesti. Joissakin tapauksissa tein teksteihin sanahakuja, esimerkiksi käydessäni läpi haastateltavien mainintoja hallitusohjelmaneuvotteluista heidän kuvaillessaan ohjelman käyttötarkoitusta. Mitään kvantitatiivista erittelyä esimerkiksi tällaisten mainintojen yleisyydestä en kuitenkaan tehnyt, vaan täydensin ja varmensin hauilla aineistosta nousevia huomioita.

Aineiston esiteltyäni palasin tutkimuksen taustalla olevaan teoreettiseen viitekehykseen, ja lähdin käymään tuloksiani läpi apuna olevan käsitteistön kautta hakien vastauksia

tutkimuskysymyksiini. Tulkitsin siis puolueiden käytännöistä ja osallisten käsityksistä saamiani tuloksia asiantuntijuutta ja puoluetutkimusta koskevan teorian valossa, etsien vielä esittelemistäni tuloksista myös yhteensopivuutta ja eroja aiempaan tutkimukseen nähden. Joiltakin osin aineisto mahdollisti myös puolueiden käytäntöjen vertailemisen keskenään, mutta systemaattisen, tiukan vertailun tuottaminen ei ollut tutkimukseni tavoite.

3.2 Aineisto

Aineistossa ja sen hankinnassa voidaan ajatella olevan kaksi erilaista tyyliä: yhtäältä on olemassa valmiita aineistoja, jotka tutkija vain kerää ja valikoi tutkimuksensa kannalta relevantin aineiston (ns. analytically filtered), toisaalta tutkijalla voi olla aktiivinen rooli aineiston tuottajana esimerkiksi avainhenkilöiden haastattelijana (analytically focused). (Gibson ja Brown 2009, 65-66, 108.) Omassa tutkielmassani aineisto on tuotettu valittujen puolueiden ohjelmaprosesseissa mukana olleita henkilöitä haastattelemalla. Valmiina aineistona olisi periaatteessa voinut olla mahdollista käyttää esimerkiksi kokoontumisten osallistujalistoja ja aikatauluja ohjelmatyöhön kuuluneista seminaareista, mutta koska tällaista aineistoa ei ollut kattavasti saatavilla, rajasin ne kokonaan aineistoni ulkopuolelle.

Tutkimukseen valitsin kolme puoluetta: Kokoomus, Ruotsalainen kansanpuolue ja Vihreät. Kaksi ensimmäistä ovat vanhoja puolueita; Kokoomus on perustettu 1918 ja RKP vuonna 1906. Kokoomuksella ja RKP:lla tausta kaaderipuolueina (Mickelsson 2007). Puolueet kuitenkin eroavat merkittävästi ainakin jäsenkunnan koon ja kansanedustajien määrän suhteen. Vihreät on puolestaan vahvan ympäristöprofiilinsa ja historiansa puolesta relevantti valinta tutkimukseeni. Esimerkiksi Aarnio esittää, että Vihreän liiton synty vuonna 1987 ja puolueeksi rekisteröityminen vuonna 1988 on voinut vaikuttaa myös muiden puolueiden kysymyksenasetteluihin (Aarnio 1998, 60), joskin ympäristötietoisuuden nousun on katsottu alkaneet vaikuttaa puolueiden ohjelmatyöhön jo 1970-luvun alusta lähtien (Borg 1995, 7). Arvelin siis, että näillä kolmella puolueella voisi historiansa ja asemansa vuoksi olla erilaisia ohjelmatyön käytäntöjä ja mahdollisesti erilaisia käsityksiä ympäristöpoliittisesta asiantuntijuudesta.

Toiveeni ennen puoluevalintojen tekemistä oli saada aineistooni esimerkkejä sekä kaaderi- että joukkopuolueen taustan omaavista puolueista. Joukkopuolueiden osalta tämä ei kuitenkaan osoittautunut mahdolliseksi, sillä valitsemieni puolueiden lisäksi ainoastaan Kristillisdemokraattisella puolueella oli ympäristöohjelma. Esimerkiksi SDP:llä varsinaista ympäristöohjelmaa ei näyttänyt olevan olemassa, kun vuonna 2012 tein kartoitusta puolueiden verkkosivuilleen kokoamista ohjelmista. Osa puolueista käsitteli kyllä ympäristöaiheita muissa sektoriohjelmissa, kuten maaseutu-, teollisuus- tai energiaohjelmissa, mutta päätin selkeyden ja vertailtavuuden vuoksi rajata oman aineistoni vain ympäristöohjelman omaaviin puolueisiin. Kristilliset jäivät ulos tutkimukseni rajauksesta, sillä en saanut puoluetoimistolta vastausta kyselyyni ohjelman tekijöistä.

Ennen varsinaisia haastattelupyynnöjä otin yhteyttä kunkin tutkimukseen valitun puolueen puoluetoimistoon ja kerroin tutkimukseni pääpiirteistä. Kaikkien puoluetoimistojen kontaktoidut henkilöt lupasivat, että puolueväki voi osallistua tutkimukseen. Kokoomuksen puoluetoimisto ohjeisti ottamaan yhteyttä työryhmän puheenjohtajaan ja sihteerin ja toimitti myös näiden henkilöiden yhteystiedot. Vihreiden osalta minulla oli ennestään saatavilla tiedot asianomaisista henkilöistä Vihreiden valtuuskunnan sähköpostilistan kautta. Tutkimukseen päätyneitä henkilöitä en kuitenkaan tuntenut ennalta. RKP:n ympäristöohjelmaan oli kirjattu työryhmään kuuluneiden nimet, jolloin saatoinkin aloittaa haastattelut työryhmän sihteeristä.

Alkuperäinen tarkoitukseni oli haastatella kaikista puolueista ensin työryhmien puheenjohtajat ja sihteerit, ja kysyä heiltä ideoita siihen, keitä muita prosessin osallistujia voisi olla mielekästä haastatella. Vaikka tutkimuksen lähtökohtana on avoin suhtautuminen asiantuntijuuteen ja vaikuttamismahdollisuuksiin, arvelin, että on kuitenkin turvallista olettaa, että työryhmien puheenjohtajat ja sihteerit olivat prosessille tietynlaisia avainhenkilöitä, ja että heillä olisi myös näkemystä siitä, millaisia erilaisia osallistujia työryhmissä oli, ja keitä heistä saattaisi olla kiinnostavaa haastatella.

Aineistokseni keräsin kolme haastattelua Kokoomuksessa. Joukkoon kuului työryhmän sihteeri, kirjoittamisessa keskeisesti mukana ollut puoluetta edustava työntekijä ja ideointityöhön osallistunut vapaaehtoinen. Vihreiden osalta haastattelin kolmea kirjoitustyöhön keskeisesti osallistunutta henkilöä, joiden tarkemmat asemat jätän

haastateltavien toiveesta erittelemättä. RKP:stä haastattelin työryhmän sihteerä. Haastatteluissa käyttämäni haastattelurungot löytyvät liitteistä 1 ja 2.

Uusimpien ympäristöohjelmien kirjoitusaikana kaikki tutkimukseen valikoituneista puolueista istuivat pääministeri Kiviniemen hallituksessa (Valtioneuvoston verkkosivut).

4 TULOKSET

Tässä luvussa esittelen haastatteluista nousseet keskeiset löydökset. Esittelen ensin kunkin puolueen ohjelmaprosessin kulun, jonka olen muodostanut yhdistämällä haastateltavien kuvaukset tapahtumien kulusta. Sen jälkeen käyn läpi tarkemmin ohjelmien kirjoittajia ja heidän valintaansa, asiantuntijoita ja asiantuntijuuden roolia prosesseissa, ohjelmien tavoitteita ja käyttötarkoituksia, linjavalintojen teon käytäntöjä, tietoon ja lähdeviittauksiin liittyviä toimintatapoja sekä lopuksi osallistujien kokemuksia ohjelmaprosesseista.

4.1 Puolueiden ohjelmaprosessit

Kokoomus

Kokoomuksessa ympäristöohjelman tekoa edelsi puoluekokouksesta noussut toive ympäristökannanottojen tuottamisesta. Näitä kannanottoja tekemässä oli oma, pääasiassa puolueen kansanedustajista, työntekijöistä ja puoluehallituksen ja -valtuuston jäsenistä koostunut työryhmänsä, joka mm. järjesti kuulemisia aiheeseen liittyen. Ympäristöpoliittinen kannanotto hyväksyttiin puoluekokouksessa vuonna 2010, ja tämän seurauksena käynnistettiin varsinainen ohjelmatyö.

Kokoomuksen puoluetoimisto vastasi puoluekokousten päätösten toteutuksen työnjaon sopimisesta. Ympäristöohjelmaa koskevan valmisteluvastuun puoluetoimisto osoitti asuntoministerinä toimineelle Jan Vapaavuorelle, joka delegoi käytännön työtä eteenpäin Kokoomuksen eduskuntaryhmän ympäristöasioista vastanneelle työntekijälle ja erityisavustajalleen. Lisäksi oma roolinsa oli Kokoomuksen ympäristöverkoston puheenjohtajana toimineella kansanedustajalla. Tämä päävastuuta ohjelmatyöstä kantanut joukko kävi työn alkuvaiheessa keskustelua ohjelman aiherajauksesta ja päätti keskeisistä painotuksista. Yhteinen linja isosta kuvasta oli, että yhteiskuntaa tulisi rakentaa sellaiseen suuntaan, että yksilöiden olisi helpompi tehdä ympäristölle myönteisiä valintoja.

Ohjelmatyön alkuvaiheessa Kokoomus järjesti ympäristöverkostolleen vuoden 2010

loppupuolella seminaarin, jossa oli alustuksia aiemmin tehdyn rajauksen mukaisista aiheista. Alustusten jälkeen seminaarin osallistujat jaettiin neljään, noin 8-10 hengen kokoiseen ryhmään, joista kukin keskusteli tunnin ajan yhdestä päivän aiheesta. Jokaisella ryhmällä oli ennalta sovittu sihteeri, joka kokosi ajatukset ylös. Aiheet, joita seminaarissa käsiteltiin, olivat luonnonsuojelu ja monimuotoisuus, Itämeri ja vesiensuojelu, luonnonvarat, materiaalihokkuus ja jätteet, sekä rakennettu ympäristö. Yksi työryhmistä kokoontui kerran vielä seminaarin jälkeen keskustelemaan omasta aiheestaan. Työryhmissä syntyneet ajatukset koottiin seminaarin lopussa yhteen, ja niiden pohjalta ohjelmasta vastaava eduskuntaryhmän työntekijä aloitti ohjelman luonnostelemisen.

Varsinaiseen ohjelmaprosessiin ei kuulunut virallisia kuulemisia tai lausuntojen pyytämistä puolueen ulkopuolisilta organisaatioilta. Kuitenkin samanaikaisesti ohjelmaprosessin aikana Kokoomuksen eduskuntaryhmälle oltiin tekemässä raporttia ympäristöpolitiikasta. Raporttiprosessiin kuului tutkijapuolen kuulemisia ja tutkimukseen perehtymistä, ja ohjelman kirjoittamisesta päävastuuta kantanut eduskuntaryhmän työntekijä oli keskeisesti mukana myös tässä prosessissa. Myös ohjelmatyötä edeltäneeseen kannanottoprosessiin oli sisältynyt kuulemisia, joihin olivat osallistuneet haastateltavan muistikuvan mukaan ainakin Greenpeace, Elinkeinoelämän Keskusliitto, Maataloustuottajien Keskusliitto ja WWF. Lisäksi työntekijöinä prosessiin osallistuneet henkilöt tapasivat muutenkin työnsä puolesta tuohon aikaan monia sidosryhmiä lähestyvien eduskuntavaalien johdosta.

Kirjoittamisesta vastannut henkilö sai työhönsä apua toiselta Kokoomuksen työntekijältä, ja hankalimmat linja-asiat vietiin myös ministerille ja ympäristöverkoston puheenjohtajalle keskusteltavaksi ja linjattavaksi. Kun jonkinlainen luonnos ohjelmasta oli olemassa, sitä lähetettiin kommentoitavaksi ympäristöverkoston jäsenille ja erikseen valikoiduille, osaaviksi katsotuille puoluetta lähellä oleville henkilöille. Lisäksi ohjelmaluonnos käsiteltiin puolueen puheenjohtajana toimineen Jyrki Kataisen kanssa. Palautteen käsittelyn ja sitä seuranneen jatkotyöstön jälkeen ohjelma lähetettiin hyväksyttäväksi puoluehallitukseen.

Kun ohjelma oli hyväksytty vuoden 2011 alussa, siitä järjestettiin julkistustilaisuus, johon oli kutsuttu mediaa ja sidosryhmien edustajia kommentoimaan ohjelmaa. Ohjelma taitettiin ja se julkaistiin puolueen verkkosivuilla.

Vihreät

Vihreissä oltiin tunnistettu tarve päivittää puolueen vanhempaa ympäristöohjelmaa. Tätä varten puolue lähti perustamaan ohjelmatyöryhmää. Työlle valittiin puolueen ulkopuolinen, mutta jossain määrin puoluetta lähellä oleva henkilö, sekä puolueen työyhteisöön kuuluva sihteeri. Työryhmän hakuilmoitusta levitettiin puolueen ja sen paikallisjärjestöjen sähköpostilistoille. Puheenjohtaja ja sihteeri kävivät hakuajan jälkeen läpi työryhmään haluavien henkilöiden lähettämät hakemukset ja tekivät laatimiensa kriteerien pohjalta ehdotuksen työryhmän kokoonpanosta. Puoluehallitus laajensi kokoonpanoa ehdotetusta ja nimitti työryhmän. Työryhmä koostui pääasiassa puolueen rivijäsenistä.

Puolue odotti työryhmältä varsinaisen ympäristöohjelman ohella erillisiä luonnonsuojeluteesejä, joten työryhmä aloitti työnsä niiden muotoilemisella. Vasta niiden valmistuttua alkoi varsinaisen ohjelman kirjoittaminen. Työn alkuvaiheessa ryhmä keskusteli tarpeellisista aiheista ja rajauksista, minkä jälkeen osallistujat saivat ilmaista halukkuutensa tietyistä aiheista kirjoittamiseen tai niitä ehdotettiin heille.

Kokouksia työryhmällä oli kerran reilussa kuukaudessa, pääasiassa arki-iltaisain sekä parina viikonloppuna. Osallistujilla oli mahdollisuus hakea puolueelta matkakorvauksia kulujensa kattamiseksi. Kokousten välillä työryhmän jäsenet kirjoittivat itsenäisesti omia vastuualueitaan koskevia tekstejä, perehtyivät taustatietoon ja tarvittaessa ja halutessaan olivat yhteydessä muihin aiheita tunteviin tahoihin pyytäen kommentteja luonnosteltuihin teksteihin. Työryhmällä oli käytettävissä yhteinen verkossa oleva työskentelytila, mutta sen käytössä oli hankaluuksia ja sitä täydennettiin sähköpostiviesteillä. Ohjelmaluonnoksia kokoonnuttiiin käsittelemään kokouksissa. Tarvittaessa ryhmä äänesti lopullisista muotoiluista.

Prosessiin ei kuulunut muodollista kentän kuulemista. Haastateltavilla oli hieman toisistaan poikkeavia muistikuvia ulkopuolisten tahojen osallistumisesta kokouksiin, mikä voi johtua siitä, että kaikki jäsenet eivät aina osallistuneet jokaiseen tapaamiseen. Ilmeisesti joitakin sidosryhmiä tai tutkijoita oltiin kuitenkin pyydetty paikalle, mikäli koettiin tarvetta saada lisää tietoa. Yhden haastateltavan käsityksen mukaan ainakin Suomen luonnonsuojeluliiton

edustajia oltiin tavattu. Työryhmän jäsenet pyysivät epämuodollisesti sidosryhmiltä ja omilta kontakteiltaan tietoja ja näkemyksiä ohjelman aiheisiin. Kommentteja ohjelmasta saatiin loppuvaiheessa myös työryhmän ulkopuolisilta jäseniltä, kuten ympäristöasioihin perehtyneeltä puolueen kansanedustajalta.

Ohjelmaa käsiteltiin kahdessa vaiheessa Vihreiden puoluevaltuuskunnassa. Ensimmäisellä kerralla käsittely painottui keskusteluun, toisella kerralla ohjelmasta ja valtuuskunnan siihen tekemistä muutosehdotuksista äänestettiin. Molemmissa kokouksissa oli paikalla myös työryhmän edustajia.

Ohjelmatyön päätyttyä ohjelma julkaistiin puolueen verkkosivuilla. Osalle työryhmän jäsenistä jäi epäselvä käsitys työryhmän toiminnan jatkumisesta. Käytännössä toiminta päättyi puoluevaltuuskunnan hyväksyttyä ohjelman.

RKP

RKP:n ympäristöohjelman kirjoitusprosessi käynnistyi vuodesta kahteen vuoteen ennen eduskuntavaaleja puolueen ympäristökomitean aloitteesta. Puolueella oli ympäristöohjelma jo ennestään, mutta sitä haluttiin päivittää ennen vuoden 2011 eduskuntavaaleja. RKP:n puoluehallitus oli myöntäväinen ohjelman päivittämiseksi, ja komitea pääsi aloittamaan työnsä. Erillistä ohjelmatyöryhmää ei ollut tarvetta perustaa, sillä tavanomainen ohjelmatyö kuului ympäristökomitean toimenkuvaan.

Toimikunnassa ohjelmatyö käynnistyi aivoriihen luonteisella kokouksella, jossa käytiin keskustelua siitä, mitä aiheita ohjelmassa olisi tarpeen käsitellä. Vähemmälle huomiolle päätettiin jättää ainakin energiantuotantoon ja Itämereen liittyvät kysymykset, sillä näille aiheille oli jo olemassa ennestään omat ohjelmansa ja päällekkäisyyttä niiden kanssa haluttiin välttää. Tässä aloituskokouksessa myös jaettiin komitean jäsenten kesken varsinaisen kirjoitustyön vastualueet. Vastuut jaettiin pääasiassa osallistujien taustaan liittyvän osaamisen tai kiinnostuksen mukaan.

Varsinaisesti ohjelmatyöhön liittyen toimikunta ei järjestänyt erillisiä kuulemisia sidosryhmille tai ulkopuolisille asiantuntijoille. Prosessiin ei myöskään kuulunut virallista

kentän kuulemista. Komitean normaaleihin työskentelytapoihin kuitenkin kuuluivat säännölliset vierailijoiden alustukset ja ekskursion erillisiin ympäristöaloihin liittyviin paikkoihin, ja näistä tapaamisista ja retkistä jääneet kokemukset olivat ohjelmankirjoittajien käytettävissä. Lisäksi komitean jäsenet saattoivat hakea tietoja ja kommentteja omilta kontakteiltaan.

Kun kirjoittamisesta vastuussa olleet komitean jäsenet olivat luonnostelleet tekstiä, kokosi puolueen palkkalistoilla ollut sihteeri tekstit yhteen ja kokosi niistä yhtenäisen ohjelmatekstin, jota seuraavaksi käsiteltiin komitean kokouksessa. Tässä vaiheessa käytiin vielä uudestaan keskustelua aihealajuksesta, sillä kaikkea tarvittavaa katsottavaa ei vielä oltu käsitelty ohjelmaluonnoksessa. Kokouksessa tehtiin myös muita päätöksiä jatkotyöstön tarpeista.

Komitean puheenjohtaja ja sihteeri kävivät työtä läpi ja muotoilivat sitä niin, että teksti noudattaisi puolueen ohjelmien totuttua muotoa ja tyyliä. Tämän jälkeen toimikunta kävi ohjelman läpi, hyväksyi sen omalta osaltaan ja lähetti sen puoluehallitukseen, jolla oli lopullinen päätösvalta ohjelman hyväksymisestä. Muutoksia luonnokseen ei tehty tietävästi lainkaan, tai ne olivat hyvin vähäisiä.

Ohjelman valmistuttua komitean sihteeri huolehti ohjelman taittamisesta ja painattamisesta. Ohjelma julkaistiin puolueen verkkosivuilla. Ympäristökomitea jatkoi ohjelman valmistumisen jälkeen tavanomaista toimintaansa.

4.2 Ohjelmien kirjoittajat ja kirjoittajien valinta

Kokoomus

Kokoomuksessa ohjelman kirjoittamisesta vastasivat täysin puolueessa jollain tapaa vakiintuneessa asemassa olevat henkilöt. Päävastuun kirjoittamisesta kantoi puolueen eduskuntaryhmän ympäristöpolitiikasta vastaava sihteeri. Hänen apunaan ajatustyössä ja linjausten muotoilemisessa toimi silloisen asunministeri Jan Vapaavuoren erityisavustaja. Varsinainen kirjoitusvastuu oli siis hyvin vahvasti keskitetty kahdelle henkilölle. Kummallakaan näistä henkilöistä ei ollut suoraan ympäristöön liittyvää koulutusta, vaan

yhteiskunnalliseen alaan liittyvä akateeminen koulutus. Kumpikin oli kuitenkin joutunut perehtymään ympäristöasioihin politiikassa tekemänsä työn myötä. Näiden työntekijöiden lisäksi myös asiasta vastaava ministeri osallistui itse kirjoitustyöhön ja etenkin kiistanalaisempia aiheita koskeneiden linjausten muotoilemiseen.

Kokoomuksen jäsenistö pääsi osallistumaan ohjelmatyöhön kolmella tavalla. Ensimmäinen osallistumisväylä aukeni kuulumalla puolueen ympäristöverkostoon. Verkostoa yksi haastateltava kuvaili näin:

”ympäristöverkoston jäsenet on siis ihan perus Kokoomuksen jäseniä jotka on kiinnostunut jollain tasolla ympäristöasioista ja sitten ne saa niinkun ilmoittautua tälle sähköpostilistalle ja sitten niillä on seminaareja ja viesti, niinkun verkostoviestiä ja tällasta, et se kokoo niinku yhteen näitä ympäristöasioista kiinnostuneita.” (kokoomuslainen, #1)

Etenkin tätä ympäristöverkostoa silmälläpitäen ohjelman valmistelijat järjestivät yhden seminaaripäivän ohjelmaan ajatelluista aihealueista. Seminaariin kuului työpajavaihe, jossa aihealueista alustaneet henkilöt vetivät seminaarin osallistujien keskustelua ja kokosivat niistä muistiinpanot. Keskusteluissa kartoitettiin osallistujien tärkeinä pitämiä aiheita ja ajatuksia tarvittavista politiikkatoimista. Vaikka aihealueet oli ylätasolla ennalta rajattu, pystyivät osallistujat vaikuttamaan aiheen sisällä sen painotuksiin. Esimerkiksi materiaalitehokkuutta koskeneen työpajan keskustelu oli osallistujien kiinnostuksenkohteiden myötä keskittynyt erityisesti jäteasioihin.

Haastatteleman Kokoomuksen jäsen, joka oli vetänyt yhtä työpajaa, oli sitä mieltä, että seminaarissa keskustelulle varattu aika oli liian vähäinen eikä mahdollistanut aiheen riittävän syvällistä käsittelyä. Tästä syystä kyseinen ryhmä järjesti itsenäisesti itselleen yhden jatkosession, jotta työpajaan osallistuneet henkilöt saattoivat keskustella aiheesta tarkemmin. Jatkosessiolle järjestyi tila eduskuntatalosta, ja työryhmä kokoontui siellä itsenäisesti.

Käytännössä ympäristöverkoston seminaariin osallistuneet henkilöt olivat sekalainen joukko puolueen jäseniä, joista useimmilla oli ennestään taustaa ympäristöalalla.

”Tässä verkoston seminaarissa niin, mä en ihan näitä kaikkia silleen kunnolla

tunne, mutta sen mä pystyn sanoo, et aika monella oli jonkinlaista niinkun työtaustaa... - - siis tääl oli ihan sellasia jotka niinkun on esimerkiksi jossain tällasessa niinkun jätealan yrityksissä mä muistan että on ihmisiä, energia-alan ihmisiä oli, sitten oli muutama tutkijapuolen ihmisiä, jonkun mä muistan joka oli jotain maatalouden tutkimusta tehnyt. Ja sitten osa tietenkin oli ihan niinkun kiinnostunut muuten vaan, et esimerkiksi jotain luontoharrastusta ja sellasta saatto olla. Toi yks kanssa jotain... Kyllä niinku itse asiassa aika moni, mitä nyt muistan näitä nimiä ja pystyn niinkun ammatteja yhdistää näistä ympäristöverkoston seminaariin osallistujista, niin niillä aika monella oli kyllä jotain ammatin tai opiskelujen kautta tullut jotain niinkun kiinnostusta ja osaamista, osaamista niihin aiheisiin että...” (kokoomuslainen, #1)

Itse ympäristöverkoston jäseneksi pääseminen oli Kokoomuksessa helppoa. Käytännössä kuka tahansa voi ilmoittautua verkostoon jättämällä sähköpostiosoitteensa verkoston nettisivuilla olevaan kaavakkeeseen. Myös ohjelmatyöhön liittynyttä seminaaria markkinoitiin juuri tällä verkoston sähköpostilistalla, ja sen kautta kuka tahansa kiinnostunut oli tervetullut osallistumaan tilaisuuteen. Tapahtuma järjestettiin eduskunnassa arkipäivänä, joten käytännössä paikka ja aika ovat voineet rajoittaa osallistumista. Muutoin osallistujia ei tässä yhteydessä valikoitu millään ennalta päätettyjen kriteereiden pohjalta, vaan mahdollisia esteitä osallistumiselle olivat lähinnä mahdollisesti puutteet tiedonsaannissa ja ajan ja paikan sopimattomuudessa.

Toinen tapa ohjelmatyöhön osallistumiseen edellytti valmistelijoiden verkostoihin kuulumista. Ohjelman ollessa luonnosvaiheessa kirjoitusvastuussa olleet henkilöt kontaktoivat osaaviksi katsomiaan ihmisiä henkilökohtaisesti ja pyysivät heitä antamaan palautetta ja ideoita luonnoksen pohjalta. Nämä henkilöt olivat siinä mielessä ohjelmatyön ulkopuolisia henkilöitä, että he eivät olleet tulleet siihen mukaan itsenäisesti ympäristöverkoston kautta. Heitä kontaktoitiin sillä perusteella, että heillä katsottiin olevan tietoa ympäristöasioista tai ohjelmatyöstä sinänsä. Sen sijaan muodollisilla kommenttikierroksilla esimerkiksi piireissä tai paikallisjärjestöissä luonnos ei käynyt.

Kolmas kanava jäsenistön osallistumiseen oli selvästi rajatumpi ja sijoittui ohjelman

hyväksymisvaiheeseen. Lopullinen ohjelmaluonnos tuotiin hyväksyttäväksi puoluehallitukseen, jonka jäsenillä oli vielä mahdollisuus esittää ohjelmaan muutoksia. Käytännössä puoluehallitukseen pääsee kuitenkin vain hyvin pieni osa jäsenistöä, yleensä jonkinlaisen huomattavan puolueessa meritoitumisen jälkeen, joten tämä reitti ei tarjonnut kovin laajaa osallistumismahdollisuutta.

Haastateltavien kokemus oli, että kaikenkaikkiaan ohjelmaprosessiin oltiin onnistuttu osallistamaan kattavasti erilaisia ihmisiä. Eräs haastateltavista kuvaili koko prosessiin osallistuneita henkilöitä kokonaisuutena seuraavasti:

"No sitä yritettiin haalia aika laajalla spektrillä, ja siinä ei edes tällasta niinku, siinä ei painotettu tällaista muodollista Kokoomuksen, et sun ois pitäny olla jotenkin meritoitua tässä kokoomuslaisuudessa, sillä ei ollu tässä merkitystä, vaan sillä oli että, et ajateltiin me etukäteen että, niinku kaikki oli tervetulleita mukaan, se oli tärkeä että tää oli avoin prosessi, et ihan jokainen joka halus tulla osallistumaan meidän puolueen piiristä oli tervetullut. Mutta sitten erityisesti pyrimme aktivoimaan tiettyjä yksilöitä ja ihmisiä joista ajattelimme että heillä on joltain alueelta niin kovaa osaamista, tietotaitoa et se kertakaikkiaan pitää saada mukaan, tai että he on olleet töissä tai tehneet jotain jossain sellasessa viiteryhmässä tai yhteisössä joka mahdollistais niinku katsomisen vähän uudenvuodenlaisista tulokulmista. Eli tota, sellasia yksilöitä pyrittiin aktivoimaan ja kannustamaan myös mukaan tähän joukkoon, ja se leikkasi läpi eri ikäryhmät ja toisaalta eri taustat, et siellä oli ihan puhtaasti tällaisia henkilöitä jotka ei varmaan ollut ollut missään Kokoomuksen jutuissa ennen, okei saattoi olla puolueen jäseniä tai sitten tällaisia aatteellisesti tähän suuntaan nojallaan, ja sit siellä oli toisessa ääripäässä tällaisia kokoomuksen ympäristöpolitiikan ykkösnimiä kansanedustajiin saakka, et se oli kyllä tota heterogeeninen joukko."
(kokoomuslainen, #2)

Vihreät

Vihreiden ympäristöohjelman kirjoittajien joukko oli merkittävästi erilainen Kokoomuksen

kirjoittajiin verrattuna. Puolueen työntekijöiden sijaan kirjoitusvastuu oli erikseen valitulla työryhmällä, jonka jäsenet valittiin tehtävään hakemusten perusteella. Valinnan tekemistä edelsi työryhmätyöstä tiedottaminen jäsenistölle, puheenjohtajan ja sihteerin valinta, valintakriteerien muodostaminen, hakemusten läpikäynti ja lopulta työryhmän valinta.

Työryhmän puheenjohtaja kutsuttiin puolue toimiston toimesta puolueen ulkopuolelta tämän koetun ympäristöasioiden asiantuntijuuden perusteella. Ainoa puolueen palkkalistoilla ollut työryhmään kuulunut henkilö oli työryhmän sihteeri, joka toimi puolueen erään kansanedustajan avustajana. Nämä henkilöt olivat vastuussa työryhmähakemusten läpikäynnistä ja kokoonpanon ehdottamisesta puoluehallitukselle. Yksi haastateltava kuvasi valinnassa käytettyjä kriteereitä näin:

”Mut ne kriteerit mitä sovellettiin oli tietysti miten koettiin ihmisten asiantuntemus, ja sitten et on, saadaan sopiva yhdistelmä monialaista asiantuntemusta, et ei liikaa myöskään niinkun sit et kaikki edustais samaa alaa et on vaan päällekkäisiä. Sit jouduttiin jonkun verran myös katsoo sellaisia asioita kuin et on sukupuolisesti tasa-arvo toteutuu ja myös maantieteellisesti, mut se maantieteellisyys oli hankalaa sikäli että kuitenkin se edellyttää se ohjelmatyö myös naamatusten kokoontumista ja hirveen vähän sit loppujen lopuksi näitä ulkopaikkakuntalaisia nähtiin. Mut yritettiin semmosta että olis kyl eri puolilta Suomea myös ihmisiä. Sit toisaalta haluttiin et se ois ollu aika tiivis ryhmä et ei kauheen iso, mut sitten tota siellä puolue, kun päätti lopullisesti siitä koostumuksesta, ni siin oli lisätty aika montakin lisää, et se paisu sit siinä vaiheessa.” (vihreä, #1)

Vihreillä siis tehtiin tietoista valikointia sen suhteen, millaisia ihmisiä ohjelmaa otettiin kirjoittamaan. Kriteerit kohdistuivat sekä hakijoiden koettuun ympäristöasiantuntijuuteen että heidän henkilökohtaisiin ominaisuuksiinsa erilaisten tasa-arvonäkökulmien huomioimiseksi. Puheenjohtaja ja sihteeri ehdottivat aluksi tiukempaa rajausta kuin mihin ryhmän lopulta nimittänyt puoluehallitus päätyi. Aineisto ei kerro, kuinka paljon hakijoita mahdollisesti jäi valitsematta ja millä nimenomaisilla perusteella juuri heitä ei valittu, tai millä perusteella

puoluehallitus lisäsi jäseniä alkuperäiseen ehdotukseen nähden. Ryhmän kokoonpanoa ja osallistujien taustoja toinen haastateltava kuvasi näin:

”Siel oli eri ikäsiä oli ja sitten eri sektoreilta, oli tutkijoita, oli ministeriöitten ihmisiä, siel oli kyl mun mielest ihan hyvät tyypit tavallaan, et jos ottaa huomioon myös [puheenjohtajan] kompetenssin ja taustan - -. Mä en tiedä ihan tarkkaan että, must tuntuu et siellä oli tota just niit ministeriöitten ihmisiä myös aikapaljon, ja [valtion liikelaitoksesta] tyylin pari tyyppiä, et silleen ehkä niinkun ammatin kautta pääasiassa varmaan. Sit esimerkiksi [työryhmän eräs jäsen] on ollu aika paljon myös järjestöpuolella, samoten esimerkiksi minä. Ehkä siis oli kyl enemmän niinkun tavallaan tutkija ja järjestöpuolen, myös puolueen ihmisiä, mä en itse asiassa kaikista, mä en oo ihan varma mist, mä en oo nähny niit ihmisten esittelyitä.” (vihreä, #3)

Työryhmän jäsenillä oli paljon vaikutusvaltaa ohjelmaan, sillä he käytännössä saivat kirjoittaa itse ohjelmatekstiä ryhmän sopiman työnjaon mukaisesti. Työryhmä keskusteli ensin yhdessä ohjelman rajauksesta. Tällöin karsittiin aiheita, joita oli jo käsitelty muissa ohjelmissa, kuten energiapolitiikkaan liittyvät asiat. Lisäksi puoluetoimisto oli ilmoittanut, että ensimmäiseksi olisi tarvetta luonnonsuojeluteeseille. Aiheiden selkiydyttyä työryhmä jakoi aiheet keskuudessaan jäsenten kirjoitettavaksi heidän mielenkiintonsa ja taustalla olevan osaamisensa mukaan.

HH: ”Miten, jaettiin niitä teemoittain, et miten päätettiin et kuka ottaa minkäkin?”

”No siin oli ehkä se et tietyil ihmisil oli selkeesti tietyt asiantuntemukset, oli just tää luonnonsuojelupuolella oli selkeet omat, et silleen se ryhmä oli ihan hyvin koostettu et siin oli aika monipuolisesti, ja sitten ne jaettiin, ihmiset itsekin tajus et täs ei oo ketään muuta et mun täytyy nyt ottaa tää, oli kuitenkin aika pieni työryhmä ni se oli silleen aika selkeä.” (vihreä, #3)

Kaikki työryhmään valitut henkilöt eivät kuitenkaan käytännössä osallistuneet ohjelmatyöhön, ja lopulta aktiivisesti kirjoittaneiden joukko jäi melko pieneksi. Haastateltavat arvioivat

osallistujakadon syyksi ongelmat prosessin sujuvuudessa sekä prosessin lähes kaksi vuotta kestäneen ajanjakson, jonka aikana ihmisten elämäntilanteet ehtivät muuttua ja vaikeuttaa työhön osallistumista.

Siinä missä Kokoomuksen ohjelman kirjoittajille ohjelmatyö tuli eteen työtehtävänä, Vihreiden kirjoittajilla oli henkilökohtaisia motiiveja hakeutua mukaan kirjoitustyöhön. Yksi haastateltavista kuvasi halunneensa vaikuttaa Vihreiden tekemään politiikkaan:

”Ja sitten miks mä hakeuduin, jotenki niinku mua, no, nyt tietysti tulee sellanen ajatus et mä ajattelen itsestäni suuria, et hiukan niinku tyytymätön mä oon ollu siihen miten aikasemmin Vihreät on hoitanu luonnonsuojeluasioita ja miten ne on niitä linjannu, - - Minä halusin että vihreille tulee niinkun ainakin minun näkemykseni siitä et mihin suuntaan tätä pitää viedä, ja se luonnonsuojelutietous mikä itsellä on ja mä aktiivisesti sitten kun mä olin päässyt tähän mukaan niin mä päivitin sen oman luonnonsuojeluosaamisen myös et mul oli hyvät verkostot ja mä osallistuin tiettyihin tilanteisiin. Ja mun henkilökohtainen tavoite oli, että jos vihreet pääsee hallitukseen, ni tietyt asiat tulee hallitusohjelmaan. Sitä varten mä tulin tähän työhön.” (vihreä, #2)

Myös Vihreiden tapauksessa kirjoittajien kontakteihin kuuluminen antoi jonkinlaisen pääsyn ohjelmaprosessiin. Joissain tapauksissa työryhmä sopi yhdessä tietyistä aiheista, joista olisi tarpeen hankkia lisätietoa tietyiltä tahoilta. Lisäksi työryhmäläiset käyttivät itsenäisesti omia verkostojaan hakeakseen lisää tietoa ja näkemyksiä kirjoittamisensa tueksi. Nämä verkostot eivät rajoittuneet Vihreiden jäseniin, vaan ulottuivat esimerkiksi tutkijoihin, ministeriöihin ja järjestöihin.

”Enimmäkseen [kommentoitin] omat osiot mut sit myös ne mistä oli sovittu yhteisesti, et ikäänkun pitäis kommentoituttaa. Et en mä mitään silleen et mä oisin et kattokaa nyt mitä nää kirjottaa vaan sellasta nimenomaan et vähän silleen et hei et tällanen linjaus vois olla, et mitäköhän vaik järjestöt ajattelee, ni laitoin tietyille tyypeille. Ja sitten [tutulle virkamiehelle] hän on aikasemmassa ympäristöohjelmassa oli mukana ni sen takia laitoin [hänelle], kun hän on tehny

kestävän kulutuksen juttui siel YM:ssä. Et joo, vähän siis silleen nimenomaan että saatais useampii näkökulmii.” (vihreä, #3)

Työryhmään osallistumisen lisäksi Vihreiden jäsenillä oli mahdollisuus osallistua ohjelman käsittelyyn puoluevaltuuskunnan kautta. Ohjelmaluonnoksesta käytiin valtuuskunnassa ensin yleiskeskustelu, ja seuraavassa kokouksessa käytiin läpi varsinainen muutostenteko- ja hyväksymisprosessi. Virallista lausuntokierrosta esimerkiksi paikallisjärjestöille ei Vihreissä järjestetty. Myös puoluevaltuuskunnan jäsenistö on rajattu, joten koko jäsenistölle osallistumismahdollisuuksia ei ollut olemassa.

RKP

RKP:n kirjoittajajoukkoa ja sen muodostumisen tapaa voi pitää tietyssä mielessä yhdistelmänä Kokoomuksen ja Vihreiden käytäntöjä, mutta siihen kuului myös omaleimaisia piirteitä. RKP:ssa ohjelman kirjoittamisesta vastasi vakiintunut ympäristökomitea, johon puolueen jäsenet olivat saaneet hakeutua. Tilanne erosi kuitenkin Kokoomuksen ympäristöverkostosta siinä mielessä, että komitea oli virallisesti nimitetty elin, jonka toimintakausi kestää aina kaksi vuotta kerrallaan. Toisin kuin Vihreillä, toimikuntaa ei oltu nimitetty varsinaisesti ohjelmatyötä varten vaan kaikkeen puolueen ympäristöaiheiseen poliittiseen toimintaan, mutta osallistujat saivat vastaavanlaisen vallan kirjoittaa itsenäisesti ohjelmatekstiä.

RKP:n ohjelman kirjoittanut ympäristökomitea erosi huomattavasti Kokoomuksen ja Vihreiden ryhmistä siinä, että komitean jäsenet olivat tehneet yhteistyötä jo pitkään ennen ohjelmaprosessin alkua. Haastateltavan mukaan komitean toimikausi oli kaksi vuotta kerrallaan, mutta käytännössä monet jäsenet olivat kuuluneet toimikuntaan paljon pidemmän aikaa, jopa kymmenen vuotta. Osa oli tottuneita ohjelmakirjoittajia aiempien prosessien myötä.

RKP:n ympäristökomitean jäsenten lisäksi työhön osallistuivat keskeisesti komitean puheenjohtajana toimiva kansanedustaja Christina Gestrin, joka kirjoitti henkilökohtaisesti osia ohjelmasta. Ryhmän sihteerinä toimi Gestrinin avustaja, joka vastasi ohjelman käytännön

kokoamisesta luonnosten pohjalta. Lisäksi puheenjohtaja ja sihteeri kävivät yhdessä läpi tekstiä sitä muokaten. Sihteeri kuvasi omaa rooliaan pikemminkin operatiiviseksi kuin linjaavaksi.

”Et mä en kirjottanu mitään itse, et en, enemmänkin sitten niinkun muotoilin niitä tekstejä mitä tuli, ja katoin juuri et se, et siin oli kokonaiskuva oli jotenkin looginen, et enemmänkin se puoli sit siit kirjottamisesta.” (RKP, #1)

Varsinaisen kirjoittamisen työnjaon tekeminen komitean jäsenten kesken sujui RKP:ssakin luontevasti sen mukaan, millaisia osaamisalueita osallistujat edustivat:

”Ja sit jakauduttiin pienempiin ryhmään sitä mukaan kuin niitä oli, ja jotkut intressin mukaan ja jotkut ihan omalta ammattitaustaltaan, koska siin mein ympäristöryhmässä on nimenomaan sellasia jotka työskentelee sillä alalla et meil on Efcosta, meil on SYKEstä, meil on ministeriöistä, ja meil on eri kaupungeilta, jotka on ympäristö tai sit kaupunginsuunnitteluun sellasia tekee, meil on maanviljelijöitä, meil on niitä jotka tota... keskittyy enemmänkin energiakysymyksiin, et se, ja kalajastajia, et se päämäärä just sen komitean kokoamisessa on just ollu se et siel on laaja spektra, ihan asiantuntijoitakin. Ni sitä kautta lähetettiin sit rakentaa sitä kokonaisuutta.” (RKP, #1)

Suhteessa RKP:n kannattajakunnan jakautumiseen komitean alueellista jakaumaa pidettiin kattavana. Ikäjakauman haastateltava arvioi olevan tyypillinen RKP:n toimikuntien joukossa, keski-ikänsä ollessa 50:n ikävuoden tienoilla. Lisäksi toimikunnassa oli Svensk Ungdomin edustus. Ohjelmadokumenttiin kirjatusta nimelistasta on laskettavissa, että komiteaan kuului puheenjohtaja ja sihteeri mukaanlukien seitsemäntoista jäsentä, joista naisia oli kahdeksan ja miehiä yhdeksän henkilöä.

Koska komitean kokoonpanoa muodostettaessa ei välttämättä ole ollut tiedossa, että ohjelmatyöhön tultaisiin ryhtymään, eivät ohjelmatyöstä kiinnostuneet jäsenet välttämättä olleet tulleet hakeutuneeksi komitean jäseniksi. Haastateltava kuitenkin kertoi, että komitean kokoukset olivat avoimia myös muille kiinnostuneille, joten periaatteessa RKP:n jäsenillä on ollut vapaa mahdollisuus tätä kautta osallistua ohjelmatyöhön. Virallista kommenttikierrosta

esimerkiksi paikallisjärjestöille ei järjestetty, mutta mahdollisuus kommenttien pyytämiseen oli komitean jäsenillä olemassa.

Vaikka RKP:n kirjoittamisprosessiin ei kuulunut varsinaisia ulkopuolisten tahojen kuulemisia, oli komitealla ollut tapana tehdä paljon tutustumiskäyntejä erilaisiin paikkoihin sekä Suomessa että ulkomailla. Haastateltavan mukaan käytännössä komitean jokaisessa kokouksessa on ollut joku ulkopuolinen asiantuntija kuultavana. Koska komitean jäsenistä osa on istunut mukana pitkään, on näistä kuulemisista karttunut tieto ollut heillä käytettävissä myös ohjelmaa kirjoittaessa.

Kirjoitusprosessin käytännön vastuu painottui siis RKP:n jäsenille. Myös heillä oli mahdollisuus käyttää apuna ulkopuolisia asiantuntijoita:

”Et se oli kenttä joka kirjotti meidän, et siin oli tottakai kansanedustaja mukana siin prosessissa ja näin mut, mut kyl se tuli enemmänkin meidän jäseniltä. Ja sit saattaa toki olla tässä kun asiantuntijoista puhutaan, ni sit kun ne työskenteli pienryhmissä, tai olihan niitäkin jotka kirjotti ihan itse jotain lukuja, ni kyl mä luulen et jotkut heistä varmaan käytti jonkinlaista ammatillista apua, varsinkin kun ne on töissä sellasissa paikoissa, ni oon mä aika varma et ne on sit kysyny siellä työpaikalla tai joltain tuttavalta tai kontaktilta, liittyen johonkin spesifikkiin asiaan, et miten se menee. Mut meil ei ollu mitään kuulemisia tai vastaavia.”
(RKP, #1)

Ympäristötoimikunta hyväksyi työnsä loppuvaiheessa yhteisesti lopullisen version ohjelmaluonnoksesta. Viimeinen vastuu ohjelman käsittelemisestä ja hyväksymisestä oli puoluehallituksella, joka ohjelman hyväksymisen aikaan oli laajempi kuin nykyään. Haastateltavan mukaan puoluehallitukseen kuului tuolloin noin kolmekymmentä jäsentä.

4.3 Asiantuntijat ohjelmatyössä

Kysyttäessä ohjelmatyöhön osallistuneiden henkilöiden taustoista, käytännössä kaikki haastattelemani henkilöt lähtivät avaamaan osallistujien ammatillisia taustoja ja heidän

edustamia organisaatioita. Ohjelmaprosessiin he eivät tietenkään osallistuneet työpaikkojensa virallisina edustajina, mutta näiden tahojen läpikäyminen vaikutti olevan luontevin tapa kertoa osallistujien osaamisesta. Haastattelujen perusteella puolueiden välillä oli enemmän yhtenäisyyksiä kuin eroja sen suhteen, millaisista taustoista olevia ihmisiä prosessiin osallistui. Vastauksissa toistuivat esimerkiksi tutkijat ja tutkimuslaitosten ja ministeriöiden edustajat. Seuraavassa on koottu yhteen haastateltavien mainitsemat osallistujien taustatekijät:

Kokoomus: työn, ammatin tai opiskelun kautta kertynyt ympäristöalan osaaminen; tutkija, maatalouden tutkimus, kirjailija; poliitikko, poliittinen avustaja, muut tehtävät puolueessa; luontoharrastus; eläkkeellä herännyt kiinnostus; jätealan yritys, energia-ala, pohjavesiin liittyvä työ, kansainväliset tehtävät;

Vihreät: työn, ammatin tai opiskelun kautta kertynyt ympäristöalan osaaminen; ministeriön tai muun julkishallinnon työntekijä, tutkija; toimittaja; poliittinen avustaja, muut tehtävät puolueessa, puolueaktiivi; järjestössä toimiminen; luontoharrastus; luonnonsuojeluosaaminen, ilmasto- ja energia-ala

RKP: työn, ammatin tai opiskelun kautta kertynyt ympäristöalan osaaminen; tutkija, valtion tutkimuslaitokset; ministeriön tai muun julkishallinnon työntekijä, virkamies; kunta-ala, ympäristötoimiala, kaupunkisuunnittelu, opettaja; poliitikko, poliittinen avustaja, muut tehtävät puolueessa, järjestöaktiivi; maanviljelijä, kalastaja; energia-ala

Myös omaa osaamistaan kuvaillessaan haastateltavat kävivät pääasiassa läpi aiempia ympäristöasioihin liittyneitä työtehtäviään. Niillä, jotka olivat puolueiden palkkalistoilla, nämä tehtävät olivat usein poliitikkojen avustajan tehtäviä, joissa he olivat olleet vastuussa ympäristöpolitiikan seurannasta EU:n tai Suomen poliittisissa toimielimissä. Muiden haastateltavien osalta kyse oli muunlaisista ympäristöalan asiantuntijatehtävistä, kuten tutkimuksenteosta, ympäristöalan hallinnosta, viestinnästä tai vaikuttamistyöstä.

Joitakin eroja eri puolueiden edustajien välillä kuitenkin oli. Vihreiden ja RKP:n edustajat mainitsivat kirjoittajajoukkoon kuuluneen järjestöissä vapaaehtoisina toimineita henkilöitä, kun taas Kokoomuksesta haastattelemani henkilöt eivät tuoneet tällaista esiin. Ainoastaan

RKP:ssä mainittiin alkutuotannossa työskentelevien henkilöiden (maanviljely, kalastus) osallistuminen ohjelmatyöhön. RKP:n edustaja oli myös ainoa haastateltavista, joka nosti esiin puolueen jäsenistön omakohtaisen, asumiseen perustuvan kokemuksen ympäristöaiheiden tärkeydestä:

”No siis meil on aina ollu ympäristöasiat aika korkeella, et meidän nuorisojärjestöhän oli se joka ekana kirjotti ympäristöohjelman Suomessa, niin et vaik ne ei ehkä oo ne asiat jotka on sitten ne joista meiltä kysytään noissa eri debateissa sun muissa, no just sen takia et me eletään melkein, suurin osa meistä elää rannikolla niin jotenkin ehkä näkee ympäristöongelmat kans... tai, niin. Et just no esimerkiksi Itämeri on se joka on meidän jokasessa muutenkin ohjelmassa - -.” (RKP, #1)

Myös Vihreiden vastauksissa henkilökohtainen motivaatio ja sen kautta koettu osaaminen ympäristöpolitiikkaan nousi esiin, mutta asumisen sijaan motiivia kuvattiin yleisemmin kiinnostukseksi luonto- ja ympäristöasioita kohtaan.

”Siis luonnon- ja ympäristönsuojelu on aina ollut mun kiinnostuksenkohde ja harrastus, jonka takia mä oon myös hakeutunut tähän työhön. Ja et tavallaan se motiivi on siellä, ja sitten se osaaminen on sekä harrastuksen että työn kautta, molempien kautta mun mielestä.” (vihreä, #2)

Kokoomuksen edustaja nosti erityisesti esiin myös yksityisen sektorin osaamisen hyödyntämisen, perustellen tätä heidän erityisellä käytännön näkökulmallaan ympäristöasioihin:

”- - on ihan hyvä et on niitä jotka toimii vaikka yritysmaailmassa siellä ympäristösektorilla, koska niil on taas aivan erilainen se näkökulma niihin asioihin, tietynlainen, miten mä sanosin, aika realistinen, et ne niinkun tasantarkkaan tietää mitä tehdään, et nyt tehdään näin ja tää on ihan pielessä ja tällai pitäis niinku olla tai tää on hyvää ja näin että jos ei ite oo niinku siellä tekemässä niin on hirveen vaikee sitäkään ymmärtää.” (kokoomuslainen, #1)

Käytännössä kaikkien puolueiden edustajat korostivat sen tärkeyttä, että ohjelmatyöhön

saataisiin mukaan mahdollisimman laajasti eri alojen osaamista ja kokemusta, niin substanssin kuin eri sektoreiden osalta (esim. samalta alalta sekä julkisen että yksityisen puolen edustajia). Eräs kokoomuslainen kiteytti asian näin:

”Siis joku semmonen et vähän niinkun et sulla on joku, et sä pystyt tuomaan siihen työryhmään jonkun oman osan, mut aika niinkun laaja-alasesti, tai et sä tuot sellasen oman vähän syvemmän osaamisen ja ymmärtämyksen siihen työhön mukaan, ni se on ehkä se tärkeä, et sitten kun niitä on eri aloilta niitä ihmisiä niin sitten ei tuu sellasta että joku sanoo että tää pitää tehdä näin ja kaikki nyökyttelee ja sit kun mennään johonkin ja näytetään sitä jollekin ni se sanoo et no tää on tehty kaks kyt vuotta näin tai et tää ei todellakaan oo mahdollista. Et se on niinku tärkeä et on joko sitä ammatillista, opiskelujen kautta tai just politiikasta sitä taustaa ni se on niinku ehkä tärkeintä.” (kokoomuslainen, #1)

Kysyttäessä oman ohjelmapirosessin osallistujista ja siitä, oliko tekijöillä riittävästi asiantuntemusta käytettävissään, suurin osa eri puolueiden edustajista koki, että oli. Kirjoittajajoukkoa pidettiin siis osaamisen ja erilaisten taustojen osalta useimmiten pääasiassa onnistuneena. Mikäli joitakin aukkoja tietämyksessä havaittiin, haastateltavat kertoivat, kuinka niitä paikattiin siten, että mukana olevat henkilöt selvittävät asioita itsenäisesti. Toinen vaihtoehto oli kyseisen aihekokonaisuuden rajaaminen pois ohjelmasta. Kaikki keskeisinä pidetyt aiheet koettiin kuitenkin pystyvän kattamaan suhteellisen helposti. Yksi Vihreiden haastateltavista myös arveli, että kaikkea asiantuntemusta ei välttämättä olisi edes ollut mahdollista kerätä ryhmään mukaan:

”Kyl sielt puuttu tietysti, ei ainakaan siin aktiivijoukossa ollu kaikkea asiantuntemusta, oikeasti sitä piti sitten kysellä sitten ihmisiltä, ihmiset joutui kaivamaan tietoo, selvittämään asioita. Et sitten niinkun sovittiin kuka keneltä kysyy tai mistä yrittää selvittää. Mutta sitä mun on niinku vaikeaa arvioida olisiko sitä tietoo saanu näiltä passiivisilta vai onks se vaan ylipäättään koskaan mahdollista sellasta ryhmää koota joka omais kaiken mahdollisen tiedon.” (vihreä, #3)

Joidenkin aiheiden osalta haaste oli päinvastainen: osallistujilla olisi ollut osaamista jostakin aihealueesta, jonka käsittelyä jouduttiin toppuuttelemaan, sillä aihe oltiin päätetty jättää pois ohjelman kohdealueesta. Tällaista rajankäyntiä jouduttiin käymään erityisesti ilmastoasioiden kanssa. Kaikissa ohjelmaprosesseissa oli mukana jonkin verran erityisesti ilmasto- ja energia-asioihin keskittyneitä ihmisiä, vaikka niitä ei pääasiassa ympäristöohjelmissa haluttu painottaa. Yksi kokoomuslaisista kuvasi itse olleensa kiinnostunut etenkin energia- ja materiaalitehokkuudesta, kun taas eräs vihreä haastateltava kertoi, että ohjelmatyössä oli jouduttu tasapainottelemaan ilmastomuutoksen, uusiutuvan energian ja metsäasioiden käsittelemisen kanssa, sillä näitä aiheita oli käsitelty omissa ohjelmissaan. Nämä aiheet oltaisiin koettu tärkeiksi myös tekeillä olleen ohjelman näkökulmasta.

”Mitä mä muistan et mul on enemmän kiinnostusta energia-asioihin niin sitten taas jotain niinkun mitä mä sanoin ni oli niinkun että no ei tähän tarvi ottaa kantaa koska se on katettu jo, kun siitä on erikseen se energiapoliittinen ohjelma. Et sit ku mä meen tavallaan siellä energia- ja materiaalitehokkuudessa niin mun tekisi aina mieli hypätä niihin energia-asioihin. Mut nyt ei käsitelty niitä tässä vaan ihan ympäristöä ja...” (kokoomuslainen, #3)

Ympäristöpoliittisesta tietämyksestä, osaamisesta ja asiantuntijuudesta puhuttaessa haastateltavat keskittyivät painotetusti ympäristöongelmien ja niiden ratkaisujen substanssin tuntemukseen. Eräs vihreiden haastateltava arvioi, että tutkijoiden keskuudessa olisi saatavilla vielä enemmänkin potentiaalisia osallistujia poliittiseen ohjelmatyöhön omaa tietoaan jakamaan, mikäli työskentelyyn löydettäisiin sopivat tavat. Tällainen substanssiosaamisen painottuminen haastatteluissa johtui varmaankin osittain siitä, että monien haastateltavien tausta oli tiiviisti sidoksissa ympäristöön liittyvän tiedon käsittelyyn.

Substanssiasiantuntijoiden rinnalla muunlaisista taustoista tulleet osallistujat kuvailivat omaa rooliaan eri tavoin ja toivat esiin ohjelmatyössä tarvittavia erilaisia näkökulmia. Yksi haastateltava, joka oli tullut ensin politiikkaan ja vasta sitä kautta perehtynyt ympäristöasioihin, kuvasi omaa rooliaan ikäänkuin varsinaisten asiantuntijoina pitämiensä henkilöiden näkemysten vastaanottajana, joka pystyi kuitenkin muodostamaan erillisten asiantuntijoiden antamasta kapeammasta kuvasta yhtenäisemmän poliittisen kuvan.

”- ja sit toisaalta on sellanen mahdollisuus että perehdyttää itseään vaatimalla ykkösasiantuntijoita kertomaan miten asiat on, eli tota, kyl silleen pääsi, oli päässyt myös tähän ympäristöpuoleen kiinni. Mutta että prosessissa oli onneksi mukana lukuisa määrä ihmisiä joilla oli sitä osaamista ja sellasta syvällistä tuntemusta paljon enemmän, eli et mä en koekaan et mun rooli olis ollu sellanen paras sisällöllinen substanssi, siihen meil oli valtava joukko, Kokoomus-yhteisön piiristä löytyi asiantuntijoita jos vaikka jonkinlaisia joilla oli hyvin syvä, mut usein aika kapee tällanen oma alue, ja mun rooli oli ehkä enemmän nähdä se kokonaisuus ja toisaalta katkoa tätä poliittisesti tätä prosessia ja sillä tavalla vetää näitä lankoja yhteen.” (kokoomuslainen, #2)

Tämä asiantuntijoiden näkemyksen syvällisyys mutta kapeus tuli esiin osassa haastatteluista. Pohtiessaan ns. ei-asiantuntijajäsenten panosta prosessille eräs haastateltava kertoi asiantuntijoilla olevan paljon tietoa itselleen keskeisistä asioista ja tiedolliset resurssit perustella laajasti niiden tärkeyttä ja mahdollisia toimintatapoja, mikä eduistaan huolimatta saattoi huonossa tapauksessa hänen mukaansa johtaa työn vinoutumiseen. Tämän välttämiseksi auttoi, että ryhmässä oli paitsi eri alojen asiantuntijoita, myös ei-asiantuntijoita, joiden näkemyksiä ja huolia huomioimalla oli mahdollista rakentaa ohjelmatyön taustaksi tasapainoisempia painotuksia.

”- siellä oli sit näitä ihmisiä jotka oli hyvin syvällä siinä omassa, omalla alueellaan, et on niinkun hyvin tärkeetä kuunnella heitä, mut ei voi kuunnella vain heitä myöskään, vaan sit tuoda sitä kaikkea muutakin, vaikka siinä ei sit olla niin syvälle ja osata heti tavallaan niinkun mennä niin pitkälle mut sit sitä tosiaan vaan pitää työstää eteenpäin. Mut tosiaan muuten on vaara et se jä kauheen niinkun kapeeks se juttu.” (kokoomuslainen, #3)

Yhdessä haastattelussa esiintyi myös sellainen näkemys, että politiikallakin oli selvästi rajatut omat asiantuntijansa, ja että politiikkaan liittyvää osaamista voisi saada vasta tultuaan valituksi johonkin tehtävään ja toimittuaan aikansa siinä. Tässä näkemyksessä politiikkakin määrittyi asiaksi, jossa saattoi kehittyä ja kertyä osaamista, sen sijaan että se oltaisiin nähty laajemmin vaikkapa arvovalintojen tekemisenä tai julkiseen keskusteluun osallistumisena.

Kokoomuksen haastatteluissa tuli esiin myös ei-asiantuntijoiden tehtävä asiantuntijoiden työn fasilitointina. Asiantuntijoiden substanssiosaamisen rinnalle siis koettiin tarvittavan käytännön prosessinhallinnan ammattilaisuutta, jonkinlaista keinotaitajuutta. Tällaisia kykyjä ilmeisesti oletettiin olevan politiikan parissa työkseen toimivilla ohjelmatyön osallistujilla enemmän kuin asiantuntijajäsenillä:

HH: ”Se vielä että et koet sie vielä et toi ohjelman kirjoittajaporukka oli silleen hyvä et siin oli sit kattavasti kaikki tarvittava asiantuntemus ja...”

”Siinä porukassa siis niinkun, siinä porukassa joka me saatiin sinne seminaariin ja saatiin sitten kommentoimaan tätä niinku ensimmäisiä drafteja ni oli. Ja itse asiassa mä uskon että paras poliittinen ohjelma syntyykin silloin kun siitä niinku vastuuhenkilöinä eivät ole välttämättä ne jotka tietävät kaikista eniten, jotka ovat niinkun kaikkein kovimpia asiantuntijoita, vaan et siinä pitää olla niinku, projektiryhmässä pitää olla toki riittävä määrä sellasta osaamista et pystyy sen niinku kaiken vetämään yhteen mut että, et ei niitten kuulukaan olla sen substanssin ykkösammattilaisia vaan niiden kuuluu olla vähän niinku projektinhallinnan ammattilaisia.” (kokoomuslainen, #2)

Haastateltavien mukaan suurin osa ohjelmaprosesseihin osallistuneista toimijoista omasi jonkinlaista ympäristöalaan liittyvää osaamista tai asiantuntemusta. Kokoomuksen ohjelmatyötä pohjustaneessa seminaarissa ja siihen liittyneissä työpajoissa mukana oli kuitenkin ollut myös joitakin osallistujia, joilla ei ollut taustaa ympäristöalalla, vaan olivat esimerkiksi vastikään alkaneet kiinnostua ympäristöasioista. Tästä johtuvat erot tietopohjassa johtivat haastateltavan mukaan eroihin siinä, millä tavalla nämä erilaiset ihmiset pystyivät työskentelyssä osallistumaan keskusteluun. Haastateltavan mukaan tilanne olisi kuitenkin ollut sama mihin tahansa alaan liittyvässä keskustelussa.

HH: ”Tos tein materiaalitehokkuusporukassa ni kiinnitit sie huomiota sellaseen et oliko jotkut erityisen paljon äänessä ja oliko jotkut vähemmän ja jos oli ni voit sie aavistella et mistä se vois johtua?”

”Niin no tota, no siis olihan tottakai jotkut enemmän äänessä ja toiset vähemmän

äänessä. Ja se tota kyl ihan selkeesti tuli niistä taustoista. Et jos joku ei oo niinkun, niinkun mä sanoin niin tää oli hyvin hyvin heterogeeninen ryhmä, ni sillon jos sulla on vahva tietopohja siellä ja vahva osaaminen et tiedät niinkun miten asiat on ja sä näet jossain jonkun epäkohdan mihin sä oot itse kiinnittänyt asiaan huomiota ja sulla on ne faktat siinä, niin tottakai sä oot enemmän äänessä kuin ihminen joka niinkun yleisesti ottaen on kiinnostunut mut ei ehkä niin syvällä niissä aiheissa, et täs oli niinkun se suuri ero sitten. - - Et sä sanot yleisellä tasolla et niin minua huolestuttaa tämä asia kun taas sit se et sä voit antaa yksityiskohtasia esimerkkejä että tää on mun mielestä sellanen asia mihin kannattaisi kiinnittää huomiota. Mut sehän pätee ihan mihin tahansa. - - Et ei voi tavallaan vähätellä et kun sä et oo tutkinu tätä viimestä viittätoista vuotta. Suurin osahan meistä ei ole tutkinut jotain viimeistä viittätoista vuotta, ja siitä huolimatta on tärkeetä että mitkä on ne aihealueet mitkä ihmisiä huolestuttaa tai mitä ne kokee tärkeeks tai muuta.” (kokoomuslainen, #3)

Myös Vihreissä oltiin huomattu eroja osallistujien mahdollisuuksissa tuottaa sisältöä ohjelmaan. Osa syistä liittyi osallistujien henkilökohtaisiin mahdollisuuksiin ja halukkuuteen käyttää aikaa ohjelmatyöhön, mutta yksi haastateltavista arvioi, että ne jotka olivat ohjelmatyössä erityisen aktiivisia olivat myös niitä, joilla oli paljon ohjelman alaan liittyvää tietoa.

Lisäksi haastatteluissa tuli esiin myös mahdollisuudet suhteiden ylläpitämiseen muiden asiantuntijoiden kanssa ohjelmaproessin kautta. Ohjelmatyön myötä osallistujat muodostivat uusia verkostoja sikäli kun he tapasivat prosessin aikana uusia ihmisiä. Verkostoja kuitenkin haluttiin myös ylläpitää, mikä synnytti toiveita ohjelman kirjoitus- ja käsittelytavoille sekä ohjelmaan lopulta päätyville sisällöille. Eräs haastateltava kuvasi, kuinka hän toivoi, että hänen itse kontaktoimilleen asiantuntijoille jäisi kokemus mielekkäästä osallistumisesta prosessiin. Yksi tapa vahvistaa tällaista myönteistä kokemusta oli se, että näiden tahojen tuottamat ajatukset myös näkyisivät jollain tapaa lopullisessa ohjelmassa.

”Ja se myös itseään turhautti kun oli tietyt, sillon myös kun itse on ottamassa muilta kommentteja, ni tavallaan tässähän ajassa ja työssä ni verkostot on tosi

tärkeitä, ni se et miten sä oot hoitanu sun suhteet niihin tärkeisiin ihmisiin, ja sit se että jos se osallistit niit joihinki hirveisiin prosesseihin mis niiden aikaa haaskataan, ni vaik se ei ois sun vika, ni tavallaan se alkaa harmittaa. Et sit tulee sellanen että okei että jos ne huomaa että jos sä oot ollut et joo joo et kiitos kommentaista ja mahtavaa ja otetaan huomioon ja sit ne saa sen paperin käsiin ja siel ei oo mitään, se voi vähän herättää kysymyksiä että okei, mitähän niille tapahtu.” (vihreä, #3)

4.4 Ohjelmatyön tavoitteet ja ohjelman käyttötarkoitus

Kaikki kolme puoluetta kertoivat tunnistaneensa, että vuoden 2011 eduskuntavaaleihin tarvittiin ajantasainen ympäristöohjelma. Haastateltavat eivät perustelleet, miksi juuri kyseisiin vaaleihin tarvittiin juuri tuore ympäristöohjelma, mutta syitä voisivat olla esimerkiksi ympäristöasioiden painoarvon kasvaminen julkisessa keskustelussa ja äänestäjien keskuudessa, tieto tulevista politiikkaprosesseista ja siihen liittyvä tarve valmistautua hallitusneuvotteluihin. Vihreissä ja RKP:ssä ympäristöohjelmat oli haastateltujen mukaan olemassa jo ennestään, mutta niiden koettiin tarvitsevan päivitystä. Kokoomuksessa aiempaa ympäristöohjelmaa ei ollut, ja yksi haastateltavista kertoi, että ohjelman kirjoittaminen koettiin luontevaksi ja tarpeelliseksi kun tekoja ympäristöpolitiikassa oli karttunut.

”No ainahan se on tota, halutaan päivittää, kuitenkin tietämys noin tolla alalla muuttuu koko ajan ja se edellinen ohjelma oli jokusen vuoden vanha. Ja myös oli sellainen toive et se edellinen oli niinkun liian laaja, et haluttiin napakampi tiiviimpi.” (vihreä, #1)

”Et jos se valmistu 2011, no se oli vaalien alla, et me haluttiin vaaleihin, eduskuntavaaleihin 2011, niin haluttiin tuore ympäristöohjelma sen takii et meiän, no, kyllähän noita voi periaatteessa joka ikinen vuosi jopa päivittää, että, mä en edes muista et kuinka vanha se vanha oli.” (RKP, #1)

”Kokoomuksessa oli, kun kattoo vaikka 2000-lukua nyt, niin on, ympäristö, etenkin ilmasto mutta myös ympäristö teemat korostuneet politiikassa vuosi

vuodelta suuremmalla painoarvolla. Me ollaan puhuttu niistä ja Kokoomus on aidosti tekojen kautta niinku tullut, ottanut voimakkaampaa roolia ympäristöpolitiikassa. Ja tää oli niinku yks, ja toinen oli se että meillä ei ollut, meillä oli niinku, mä en tiedä onko meillä koskaan ollut varsinaista luonto- ja ympäristöohjelmaa, mut ainakin siitä on vuosikymmeniä kun me ollaan koottu yhteen näitä asioita. Ja sitten, tietenkin, kun huomataan että puolue on tällä suunnalla tehnyt ikäänkuin niinkuin uskottavaa politiikkaa ja vieläpä syventänyt sitä, toisaalta sitä yhteistä linjaa ei oo koottu pitkiin pitkiin aikoihin systemaattiseksi, ja sitten vieläpä kun valmistaudutaan vaaleihin, niin tota oli aika luontevaa et todettiin et hei nyt on aika alottaa ohjelmatyö.”
(kokoomuslainen, #2)

Samaan tapaan kuin itse päätös ohjelman teosta vaikutti syntyneen puolueissa ongelmattomasti, myös itse ohjelman kattamien aiheiden rajaaminen sujui ilman suurempia määrittelykiistoja. Kaikki puolueet käytännössä aloittivat ohjelmatyönsä aiherajauksen teolla. Kuvaukset tästä vaiheesta olivat merkittävän samanlaisia, vaikka ne tehtiinkin hieman erilaisilla kokoonpanoilla. Siinä missä Kokoomuksessa aiherajauksesta vastasi pieni joukko puolueen luottamushenkilöitä ja työntekijöitä, Vihreissä ja RKP:ssa ohjelmatyöryhmä ja ympäristötoimikunta keskustelivat asiasta keskenään samalla ryhmän sisäistä työnjakoa tehden. Haastateltavien kuvausten mukaan näissä keskusteluissa tai ”brainstormauksissa” ei juuri syntynyt erimielisyyksiä.

Yleisin syy rajata jokin aika ohjelman ulkopuolelle oli se, että aihetta oltiin käsitelty jo ennestään erillisessä sektoriohjelmassa. Tämä syy oli keskeinen selitys sille, miksi ympäristöohjelmissa ei käsitelty laajemmin ilmasto- tai energiapolitiikkaan liittyviä kysymyksiä. Ohjelmissa haluttiin siis välttää päällekkäisyyttä.

Vihreiden ja Kokoomuksen haastatteluissa tuli esiin aiherajauksen viestinnällinen puoli. Eräs kokoomuslainen haastateltava kuvaili rajaukseen liittynyttä julkisuuden hallintaan kuulunutta pohdintaa: ympäristöohjelmalla haluttiin viestiä tiettyjä teemoja, jolloin esimerkiksi ydinvoiman käsitteleminen olisi voinut jättää muut aiheet varjoonsa asian uutisoinnissa.

”Ja se on ohjelmatyössä, siis mun mielestä hankalinta on se et mitä jätetään pois jotta ohjelmasta saadaan jäntevä, sellanen et se vastaa johonkin. Jos me oltais kirjoitettu tänne kaikki maailmassa, niin täähän ois uutisoitu niin et Kokoomus kannattaa ydinvoimaa ja Kokoomus näin ja näin ja sit se, et se ei ois liittyny mitenkään siihen mitä nyt haluttiin sanoa kun haluttiin puhua oikeasti ympäristöstä ja luonnosta.” (kokoomuslainen, #2)

Vaikka itse aiheajauksista oltiinkin Vihreissä pääasiassa yhtä mieltä, ohjelman kirjoittajien joukossa oli esiintynyt erilaisia näkemyksiä siitä, minkätyyppistä ohjelmatekstiä niihin liittyen pitäisi lähteä hahmottelemaan. Ohjelmatyössä päädyttiin tekemään linjauksia läheisessä näköpiirissä olevista konkreettisista kysymyksistä, mutta työhön osallistui myös henkilöitä joiden mielestä ohjelmatyössä olisi voinut tavoitella syvempää ympäristöpoliittisen vision uudistamista. Tämä tavoite linkittyi haastateltavan mielestä myös puolueen rooliin suomalaisessa puoluekentässä ja niinikään viestinnällisiin kysymyksiin ja tietynlaisena toimijana esiintymiseen.

”- - noissa ehkä täytyy miettiä vähän tarkemmin just et haluttas ehkä sellasta laajaa, tai pitkän aikavälin visiopaperia mihin tuotas sellasia uusia aloitteita, koska esimerkiksi Vihreet kuitenkin jos ajattelee puoluekenttää, niil on mun mielest tietty vastuu politiikan uudistajana, sellasina jotka tuo sinne sellasii uusii kysymyksiä myös, mutta tota, sit siin oli sellanen, jos otetaan sellasia ni ne vaatii helposti enemmän jotain taustotusta - - ne niinkun deletoitin sieltä esim, se syy oli että tota sitten kaivattiin enemmän sellasii reaalipoliittisia linjauksia, kysymyksiin joista on jo poliittista keskustelua, ni niihin sellaset paremmin pohditut kannat.

- - Mut sit jos ikäänkun lähetään sille et katotaan kokonaisuutta - - et se voi olla sillon puolueen sellanen laajempi oppimisprosessi jossa sitten on uudelleenajattelutyötä ja käydään sellanen perinpohjasempi keskustelu, esimerkiksi et onks vihreet sellanen puolue joka esimerkiks asettaa jotain henkilökohtasii päästökiintiöitä tai halutaanks me niinku luoda Suomest joku selkee vaikka edelläkävijä jollain tietyllä alueella, tai voitasko ottaa joku tosi

radikaali luonnonsuojelutavotte, siis sellanen että kaikki vaikka tätä vanhemmat metsät suojellaan automaattisesti, sellasii jotain tosi makeita sellasii niinku ehkä kiinnostavii nostoja joista tulis sellanen olo että okei, missä sitä ympäristöpoliittista luodaan, missä tuodaan, mikä on se jengi joka haastaa meidät ajattelemaan uudestaan näitä asioita, okei ne on noi.” (vihreä, #3)

Lähellä ohjelman viestinnälliseen puolueen keskittynyttä pohdintaa olivat myös keskustelut ohjelmien käyttötarkoituksesta ja kohdeyleisöstä. Haastatteluiden perusteella vaikutti, että varsinaisen ohjelmatyön aikana varsinkaan ohjelman kohderyhmiä ei oltu minkään puolueen työssä kovin syvällisesti pohdittu, vaan niihin liittyvät valinnat ja vaihtoehdot tulivat mieleen vasta työn loppuvaiheilla tai sen valmistuttua. Seuraavassa sitaatissa yksi haastateltava pohti erilaisia mahdollisia kohderyhmiä ja niiden asettamia vaatimuksia ohjelmatekstilille. Myös tässä yhteydessä tuli esiin mahdollisuus käyttää ohjelmaa yhtenä sidosryhmäyhteistyön elementtinä.

”Et tavallaan siin on niinkun, ja just myös se et kenelle se ohjelma on tarkotettu. Onks se tarkotettu, siin on aika iso spektri, se voi olla tarkotettu mökin mummulle, inhoon tota termii mut käytän sitä nyt itsekin, onks se tarkotettu ikäänku jollekin ns. keskiverto suomalaiselle, kelle niinku vaikka Helsingin Sanomat tehdään, tai onks joku muu, siinki on ero et tehdäänks se jollekin joka on Hesarin lukija vai Lapin kansan lukija. Ja sitten että tota, vai tehdäänks se politiikan toimittajille tai toimittajille jolloin se ei ehkä tarvii niin paljon taustaa kirjottaa, mut täytyy olla ehkä niitä nostoja ja semmost niinku sitä just et mihin se toimittaja voi tarttuu, vai onks se niinkun tehty mahdollisesti jollekin ihan tyyliin puolueen, onks se ennen kaikkeen puolueen sisäinen paperi jos tavallaan se puolueen kansanedustajat ja niiden avustajat ymmärtää et mitä siin on. Tai onks se ihan asiantuntijoille et kommunikoidaan keskeisille sidosryhmille, esim Greenpeace ja SLL:lle et hei kuten huomaatte ni olemme ottaneet näitä teidän tavoitteita tänne, ja me niinkun tehdään tätä työtä.” (vihreä, #3)

Kun kysyin haastateltavilta, miten he uskoivat ohjelmaa sen valmistumisen jälkeen käytettävän, moni joutui hieman miettimään vastaustaan. Ilmeisesti tästä aiheesta ei oltu

ohjelmaprosesseissa keskusteltu eikä siitä ollut selkeää jaettua näkemystä. Useille ohjelman käyttötarkoitus ja siihen liittyvät odotukset vaikuttivat kuitenkin linkittyvän hallitusohjelmaneuvotteluihin. Haastateltavat siis odottivat, että ohjelmiin kirjoitetut asiat etenisivät poliittisessa päätöksenteossa.

HH: ”Tää nyt on tällänen spekulointikysymys, mut miten sie uskot et tätä ohjelmaa käytetään nyt kun se on valmis”

”Se on tosi hyvä kysymys. Mä itse asiassa luin hallitusohjelmaa sit kun se vihdoinkin saatiin valmiiksi, ja mun mielestä siellä oli parikin juttua mikä näytti ihan siltä et se olis tullu siitä ympäristöpoliittisesta ohjelmasta. Mä aattelin et haa, ni se tänne asti kanto! (kokoomuslainen, #3)

”Ja hallitusneuvotteluissa sun muissa niin noista löytyy aika hyvää matskuu kyl siin vaiheessa kun pitää oikeesti laittaa jotain... Et sehän on se päämäärä kuitenkin näissä et se politiikka joka alkaa tosta ni pitäis päätyä sit johonkin ni mikä parempi paikka kuin hallitusohjelma sit siinä vaiheessa.” (RKP, #1)

”siis hallitusneuvotteluissa haluttiin et on tällaset ympäristönsuojelutavoitteet, tai luonnonsuojelutavoitteet, ja ne me sit tehtiin ensimmäisenä.” (vihreä, #1)

RKP:n edustaja kuvasi, että puolueen eduskuntaryhmän ollessa niin pieni, oli kansanedustajien henkilökohtainen kontakti tiettyyn politiikkasektoriin hyvin tiivis. Puolueella onkin käytäntönä, että sama kansanedustaja, joka istuu eduskunnassa tiettyä politiikanalaa koskevassa valiokunnassa, toimii myös puolueen aihetta koskevan komitean puheenjohtajana. Koska sektorikomiteat vastaavat myös sektoriohjelmien valmistelusta, on kansanedustajien yhteys tiettyihin ohjelmiin hyvin läheinen. Tästä syystä myös ympäristöohjelman sisältöjen arveltiin etenevän asiasta vastuussa olleen kansanedustajan kautta luontevasti myös parlamentaariseen politiikantekoon.

Vihreiden ohjelmaprosessiin osallistuneet haastateltavat puolestaan olisivat toivoneet puolueen johdon ja kansanedustajien tiiviimpää osallistumista ohjelmaprosessiin, jotta varsinaisten päätöksentekijöiden ja ohjelman välillä oleva yhteys olisi ollut vahvempi.

Haastateltavat arvioivat, että tämä olisi myös auttanut tehostamaan ohjelmaprosessia, kun puolueen keskeisiltä toimijoilta olisi näin saatu helpommin näkemys siihen, minkä tyyppiselle ohjelmalle olisi ollut eniten käyttöä.

”Elikä siis se että miten oikeesti asiat tapahtuu ni, sen vois ajatella vähän loppuun asti enemmän, et jos halutaan et puolue linjaa, ni oikeesti ketkä sen tekee, et se on kuitenkin puheenjohtaja joka pitkälti puhuu, - - mut ikäänkun kuka on se avainhenkilö, tai avainhenkilöt, ja ikäänkuin jos halutaan linjata jotain puolueen juttua, miten se viesti menee niille ja miten ne siis oikeesti ne olennaiset tahot, jotka niinku muodostaa sitä puolueen linjaa, tulee niinku, oikea-aikaisesti osallistetuks - -.” (vihreä, #3)

Muita kuin tiiviisti eduskunnassa ja hallituksessa tehtävään päätöksentekoon liittyviä ohjelmalle mainittuja käyttötapoja olivat ohjelmien sisällön käyttäminen apuna kansanedustajien avustajien luonnostellessa puheita ja tekstejä edustajalle, koululaisten ja opiskelijoiden kysymyksiin vastaaminen ohjelmatekstin kautta, uusien aktiivien rekrytointi puolueeseen, osallistujien kokema oppiminen ja verkostoitumismahdollisuudet.

Vihreiden ohjelmatyöhön osallistuneet haastateltavat ilmaisivat lisäksi ohjelmatyölle myös politiikanteon reunamille tai ulkopuolelle sijoittuvia tavoitteita, jotka eivät olleet heidän mielestään kyseisessä ohjelmaprosessissa toteutuneet. Yksi haastateltavista kertoi toivoneensa ohjelmaprosessin toimivan laajempaan oppimiskokemuksena, jossa olisi voinut syventää omaa tietämystään ja ajatteluaan yhdessä muiden kanssa sen sijaan, että yritti yksin kasata oman olemassaolevan tietonsa ohjelmaan. Toinen haastateltava nosti esiin ohjelmatyöhön liittyneet sosiaaliset odotukset:

”Et tavallaan niinkun sinne ei ollu nyt kun ajallisesti mahdollisesti saada niinku mitään sellasta vähän keventävää ja sosiaalista sellaista yhteisöllisyyttä, sellasta mikä olis niinkun, se mitä jäi oli yhteisöllisyys oli se mitä mä jäin kaipaamaan siinä. Et siinä se oikee sana oli et mitä mä niinkun haen. Mutta ei sitä vaan tullu.” (vihreä, #2)

Haastatteluissa ei kovin laajasti noussut keskustelua siitä, kuinka ympäristöohjelmat ja niiden

valmistelu mahdollisesti poikkeavat muiden alojen ohjelmien teosta. Syy tälle löytyy siitä, että suurin osa haastateltavista ei ollut joko osallistunut lainkaan muihin puolueensa ohjelmaprosesseihin, tai oli osallistunut vain ympäristöä koskevaan ohjelmatyöhön. RKP:n edustaja kuitenkin oli seurannut ohjelmatyötä puolueessaan laajemminkin. Hän näki eroja etenkin sektoriohjelmien ja vaaliohjelmien valmistelun välillä:

*”Ehkä se menee enemmänkin se, et sanotaan näin et se asiantuntemus pitää olla vankempi [sektoriohjelmissa], et sen pitää olla enemmän kredibilitettiä just siinä kun annetaan taustoja johonkin niin varsinkin se koska se on just kun se keskittyy siihen yhteen osa-alueeseen ni se on aika pitkä, ni se tieto mikä kulkee siinä ni pitää olla ihan toisella tavalla jotenki oikein. Että tota kun kirjottaa vaaliohjelman niin mielipide ympäristöpolitiikkaan voi kiteytyä ihan vaan yhteen lauseeseen, et siihen ei välttämättä tarvitse sitä tausta et sen takia koska Itämeri on ylirehevöity ja tätä ja tätä ja tätä, vaan siin keskitytään enemmän siihen et parannetaan laivojen tota harmaan veden päästömahollisuuksia satamissa, piste.
- - Et enemmänkin sit kun kirjottaa sen vaaliohjelman ni sitten, et noi sektori-ohjelmat on sen vaaliohjelman taustalla kans.” (RKP, #1)*

Lisäksi haastateltava arvioi, että vaaliohjelmat voivat herättää puoluekentässä enemmän intohimoja siksi, että suurempi joukko puolueen jäseniä joutuu sitoutumaan niihin henkilökohtaisesti, sillä ollessaan ehdolla vaaleissa heidän tulee voida pääasiassa seistä vaaliohjelman takana ja puolustaa sitä. Sektoriohjelmien käyttämiseen ei puolestaan liittynyt tällaista samanlaista henkilökohtaisuutta. Tämä tuntui pätevän myös kyseessä olleeseen ympäristöohjelmaan, vaikka se olikin nimetty ympäristöpoliittiseksi vaaliohjelmaksi.

4.5 Yhteistä linjaa etsimässä

Kaikkien puolueiden haastateltavat korostivat haastatteluissa, että ohjelmanteko sujui pääasiassa hyvässä yhteisymmärryksessä, eikä yhteisten linjojen löytäminen ollut vaikeaa. RKP:n edustaja mainitsi yhdeksi syyksi sen, että ohjelmaa kirjoittavat henkilöt olivat lähtökohtaisesti kiinnostuneet ympäristöstä ja jakoivat huolen sen tilasta. Tämä tilanne tuntui

koskevan kaikkien puolueiden ohjelmankirjoittajia.

”Siin ei ollu mitään sellasta vääntämistä, et ei ollu mitään sellasii kysymyksii jotka ois vaatinu sen, vaan kaikki oli, kaikki jotka oli siin ryhmässä oli kyllä sellaisia jotka, joille ympäristöasiat ja nää on sellasia kysymyksiä et sinne, et siin ei ollu siin ryhmässä mukana mitään sanotaan kriitikkoja tai ääniä viel täs vaiheessa. Et tota sil tavalla se työ suju kyl niinku ihan hyvin ettei tarvittu miettii sitä et onko nyt niin että Itämeri on, tota liikaa rehevöityny vaan se on itsestäänselvyys, et se helpotti kans lähtee siit työstää. ” (RKP, #1)

Erityisesti ympäristöongelmien määrittely ja esittely tuntui nauttivan puolueiden sisällä laajaa yhteisymmärrystä, eikä niihin liittyen mainittu erimielisyyden hetkiä. Sen sijaan varsinaisten politiikkatoimien, priorisointien ja ehdotettavien toimien skaalan suhteen joitakin eroavia käsityksiä ilmeisesti ilmeni kirjoittajien keskuudessa, ja niitä oltiin jouduttu käymään enemmän yhdessä läpi.

Vihreissä keskustelua oltiin käyty etenkin siitä, ehdotettaisiinko ohjelmassa toimenpiteitä, joiden toteuttaminen oli jonkinlaisen arvion mukaan poliittisten mahdollisuuksien rajoissa keskipitkällä aikavälillä, tai visionäärisempiä, laajempia yhteiskunnan rakenteisiin ja elämäntapoihin puuttuvia näkemyksiä. Työn aikana edellinen näkökulma korostui ohjelmatyössä, ja tämän rinnalla ehdotuksilta odotettiin myös suurempaa konkreettisuutta ja selkeyttä. Keskustelua siis käytiin siitä, mikä on riittävän konkreettinen ja toteuttamiskelpoinen esitys.

”Jos nyt miettii et oisko siel ollu joidenkin mielestä kiistaa ni meil oli pari semmosta ihmistä esimerkiksi jotka kauheesti korosti tota... ootas nyt, näitä... vaikka niinku ekotehokkuus ajattelua ja, niitä kysymyksiä, he ois halunnu paisuttaa sitä osuutta paljon enemmän kuin mitä sitten osa porukasta kuten minä, halusin sitä tiiviyyttä ja konkreettisuutta, käytännönläheisyyttä, ja sit nää mitä me esitetään ja vaaditaan on oikeesti konkreettisia asioita jotka voidaan lähivuosina toteuttaa eikä silleen että haluamme että energiatehokkuus paranee, niinku, se ei niinkun oo sitten vaan ympäristönsuojelutavote et, tai niinku sellainen

ohjelmallinen tavote, et se oli se mun pääasia siinä et... Jotkut ehkä sit koki et ei tullu tarpeeks sitä heidän kokemaansa asiaa, mut se ei sit ollu riittävän konkreettista mun mielestä, ja muutaman muunkin mielestä. - - Mut emmä koe et ne oli kiistoja, mun mielestä ne oli ihan luonnollista normaalia työntekoa.”
(vihreä, #1)

Kysyttäessä erimielisyyksien ratkaisemisesta Vihreiden haastateltavat toivat esiin asioista keskustelemisen ja luonnosten kommentoimisen ja vaihtoehtoisten muotoiluehdotusten kirjoittamisen. Suurin osa asioista saatiin ratkaistua tällä tavalla, eikä ryhmän tarvinnut haastateltavien kertoman mukaan äänestää varsinaisista sisältöasioista. Äänestämistä käytettiin kuitenkin keinona työskentelyn nopeuttamiseen. Äänestyksiin oltiin menty erityisesti työn loppupuolella ajan ollessa kortilla, ja ne olivat koskeneet yksittäisistä sanamuodoista ja sanavalinnoista päättämistä. Haastateltavien mukaan jakavia äänestyksiä isoista asioista ei ollut esiintynyt. Eräs prosessiin osallistunut henkilö arveli, että erimielisyyksiä olisi saattanut olla enemmänkin, mikäli ohjelmatyössä olisi ollut niistä keskustelemiselle enemmän aikaa:

”Oli tiettyi kiistoi ehkä siis, siin kävi ehkä just silleen mikä oli että et me ei niinku ehditty riittävästi keskustella, siin ehkä meni vähän silleen, et kai että... hyvä kun saadaan joku versio.” (vihreä, #3)

Muiden esittämiin muutosehdotuksiin suhtauduttiin haastateltavien mukaan pääosin hyvin, sillä ne nähtiin pikemminkin apuna tekstin kirjoittamiseen kuin oman vision kyseenalaistamisena. Kirjoittamisesta ei kilpailtu, vaan työtä olisi mielellään jaettu useampien henkilöiden kesken. Tältä osin haastateltavat eivät siis kuvanneet muiden tekemiä esityksiä erimielisyyksien käsittelyksi, vaan luonnehtivat kirjoittamista pikemminkin yhteistyöksi, normaaliksi työskentelemiseksi ja prosessikirjoittamiseksi.

”- - et kyllä kaikki jotka oli aktiivisia ja tuotti tekstiä ni ne oli valmiita siihen et sitä muokataan. Ihmiset oli enimmäkseen vaan ihan hyvillään jos keksi parannuksia.”

HH: ”Et se ei ollut silleen mikään ongelma.”

”Ei ollu ollenkaan ongelmallista. Et ihan oltiin ilosia vaan että joku pysty auttamaan.” (vihreä, #2)

Kuitenkin kaikki Vihreiden ohjelmatyöryhmään osallistuneet haastateltavat ilmaisivat jonkinasteista harmistuneisuutta ohjelman lopulliseen muotoon ja joihinkin sen sisältökohtiin. Vaikka ohjelmaa yleisesti ottaen pidettiin ihan hyvänä, oli kaikille jäänyt mieleen joitakin pettymyksiä valtuuskunnan lopullisessa käsittelyssä tehtyihin muutoksiin liittyen. Osa näistä seikoista liittyi suoranaisiin sisällöllisiin erimielisyyksiin, mutta haastateltavat viittasivat myös ohjelman muutos- ja hyväksymiskäytäntöjen liian vähäiseen tuntemukseen ja prosessia kohtaan tunnettuun väsymykseen, jolloin energiaa ei riittänyt enää lopulliseen vaiheeseen osallistumiseen. Haastatteluhetkellä haastateltavat eivät kuitenkaan enää muistaneet, mihin aiheisiin sisällölliset erimielisyydet liittyivät.

”No mä muistan sen et jotkut niistä [valtuuskunnan tekemistä muutoksista] oli ihan tyhmiä, siis sanotaan niin että suurin osa oli mun mielestä ihan jees mut sit oli muutama jotka tuntu et ne oli ihan typerä. Mut tota koska mä en tuntenu sitä prosessia miten se tapahtuu, mä en osannu, mä yritin kyl kysellä et miten se homma menee et mitä siel pitää tehdä, mut se briiffi osoittautui riittämättömäksi ja mä en ollu varautunu siihen miten se menee enkä osannu siltä osin puolustaa sitä paperia mikä me oltiin tehty. Et nyt tekisin toisin jos... tai joutusin uudestaan siihen samaan tilanteeseen, mutta ne hölmöydet mitä sinne mun mielestä lipsahti on osastoa lillukanvarsi, et ei mitään niinkun semmosta ratkasevaa.” (vihreä, #1)

Kokoomuksessa suurimman osan ohjelmatekstistä luonnosteli yksi kirjoittamisesta vastuussa ollut henkilö, jolloin luonnosteluvaiheessa erimielisyyksien syntymiselle ei ollut samanlaisessa mielessä kuin Vihreillä mahdollisuutta. Valmistelijan tekstiluonnosta kommentoitiin kyllä, jolloin erilaiset tahot pääsivät ottamaan siihen kantaa. Useimmin tekstin tekoon osallistui kommentoimalla tai tiettyjä kohtia uudestaan kirjoittamalla toinen ohjelman valmistumisesta vastuussa ollut työntekijä, joka kuvasi rooliaan sparraajaksi.

Ennen varsinaista ohjelman kirjoittamista prosessiin kuului ympäristöverkostolle pidetty seminaari työpajoineen sekä yhden seminaarissa muodostuneen ryhmän omaehtoinen

ylimääräinen tapaaminen. Näissä tapaamisissa ei kuitenkaan ollut vielä tavoitteena päästä yhteisiin linjauksiin asioista, vaan kartoittaa jäsenistön erilaisia näkökulmia aiheeseen. Tämän vuoksi myöskään erimielisyyksiä ei ryhdytty varsinaisesti ratkaisemaan, vaan ne pikemminkin todettiin ja raportoitiin ohjelmaa varsinaisesti kirjoittavalle työntekijälle. Haastattelemani työpajaa vetänyt henkilö kuvasi toimineensa niin, että hän kirjasi keskustelusta ylös kaikki ideat ja vastakohtaisetkin näkemykset, jotta ne olisivat varsinaisten ohjelman kirjoittajien käytettävissä.

”Muistaakseni mä tein niin et mä kirjoitin niitä molempii näkökulmii ja niiden perusteita aika paljon koska ainakin siinä meidän ryhmässä oli monenlaisia ja mä en ainakaan kokenut et mä voisin siitä sanoa että nyt me päätämme näin koska me käytiin siinä sitä keskustelua ja siinä oli hyvin monenlaisia näkökulmia. - - Jotenkin mulla oli sellanen olo että molempia näkökulmia niinkun... - - Tavallaan mekin niinkun nähtiin molempien osapuolien siinä keskustelussa ne pointit et me ymmärretään että miks sä sanot noin, ja sit me niinkun kinattiin sitä tai ei me kinattu vaan käytiin sellasta niinkun, koko ajan keskustelua, mut kyl me laitettiin se niin, et mä laitoin nää kaikki nää eri näkökulmat niihin meidän muistiinpanoihin. Et vähän niinkun tätä mieltä jäsenistö on, et me ollaan kaikkee mieltä!” (kokoomuslainen, #3)

Siinä missä Vihreät kuvasivat toistensa ajatusten muokkaamista yhteiseksi prosessikirjoittamiseksi ja erimielisyyksien ratkaisemisesta keskusteluksi, Kokoomuksessa haastattelemani henkilöt kertoivat asiassa vastuussa olleen kansanedustajan ja ministerin keskeisestä vallasta linjata ohjelmateksti vaikeammissa kysymyksissä.

”Et sit kun me oltiin draftejamme tehty ja näin, ni sitten verkoston puheenjohtaja oli se joka tietyissä kohdin teki linjauksia etenkin tällaisissa herkemmissä kysymyksissä joissa välttämättä tää taustaporukkakaan tai sielläkinhän hirveen monissa näissä jutuissa saattoi olla että spektri hajos, et mielipiteitä oli aika monenlaisia tai näin, ni tietyissä kysymyksissä ni ministeri itse kirjoitti myös.” (kokoomuslainen, #2)

Yksi Kokoomuksen haastateltavista nosti yleisellä tasolla esiin kolme ohjelmatyössä mahdollisesti esiintyvää erimielisyyden lähdetä. Ensimmäinen oli ohjelman rajausta koskeva päätös – mitä aiheita ohjelmassa käsitellään. Toinen oli jonkin ongelman painoarvon hahmottaminen ja sen suhteuttaminen, onko asiasta siinä mielessä syytä linjata jotain ohjelmassa. Kolmas oli, että kun ollaan todettu jokin asia tärkeäksi ja linjausta vaativaksi, on tehtävä päätös esitettävistä toimenpiteistä, joista niinkään voi olla erilaisia mielipiteitä. Haastateltavan mukaan ohjelmatyössä jouduttiin keskustelemaan erityisesti tämän jälkimmäisen tason tyyppisistä kysymyksistä.

”Ja sitten on se kolmas erimielisyyksien taso joka on just se että vaikka olisimme peruslinjasta – soidensuojelu on tärkeää – samaa mieltä ni voimme olla konkreettisesta suosituksesta eri mieltä, eli et johtaako se siihen että uusia soita ei oteta turvetuotantoon, ää, mut että... Et erimielisyyksiä oli ehkä, tai et näitä keskusteluita käytiin ehkä enemmän vielä näitten tällaisten niinkun konkreettisten yksittäisten kysymysten kohdalla kuin tällaisten laajempien.” (kokoomuslainen, #2)

Kirjoittamisessa mukana olleet haastateltavat kertoivat, että haastavin linjanmuodostusta vaatinut yksittäinen asia oli juuri turpeeseen ja soidensuojeluun liittyvä politiikka. Aihetta koskenut hankaluus koettiin liittyvän erityisesti siihen, että kentän mielipiteiden nähtiin hajoavan voimakkaasti asian suhteen, jolloin pohdittavaksi tuli tämän tilanteen huomioiminen ohjelmatekstissä. Kirjoittajat eivät kokeneet, että he olisivat voineet kirjoittaa ohjelmaan omaa kantaansa, vaan linjan olisi palveltava puoluetta, ja siksi asiaan yritettiin hakea jonkinlaista kompromissia.

”Siis tietenkin kun meil on puolueessa sillä tavalla että jotkut asiat jakaa ihmisiä selkeesti, et yhtenä esimerkkinä on esimerkiksi se turvetuotanto. Ja mitenköhän me, mitenköhän me se laitettiin... Koska sen mä muistan, et sitä me mietittiin, että miten se niinku kirjetetaan tänne se asia, että kun siinä on niin monia mielipiteitä. Et sitte tota... mut mä melkeen sanosin et se oli se ainut asia, kun meillä niinku pöydällä tietenkin oli, oikeestaan niinkun kaikki mahdollinen et mitä voitais tehdä - -. Mut sit, mut ei se ehkä kuitenkaan ollu sellasta että olis tullut mitään niinkun, et

ne yksittäiset ihmiset kenen kanssa lopulta sitten viilattiin, niin ehkä se ajatuski oli sit sitä et me tehdään puolueelle ohjelmaa, et ei esimerkiksi tehdä itselle, että tota, että pyritään löytään semmonen tapa, ja viedä sitä sellaseen, että se voidaan hyväksyä, koska me ei voida sille mitään että turpeen käytössä on erilaisia mielipiteitä.” (kokoomuslainen, #1)

Turvetta koskeva linjaus ratkaistiin käytännössä siten, että ohjelmaa kirjoittaneet työntekijät keskustelivat asiasta yhdessä ohjelmassa vastuussa olleen ministerin kanssa. Haastateltavat eivät muistaneet, osallistuiko keskusteluun myös pääministerinä toiminut puolueen puheenjohtaja vai hänen erityisavustajansa. Lopullisen linjauksen luonnokseen kirjoitettavasta kannasta teki kuitenkin ministeri muiden näkökulmat sopivaksi katsomallaan tavalla huomioiden.

”- - muttet sitten kun oli eri mielipiteitä, ni kyl se loppujen lopuks oli sitten tehtävän saanut ministeri, jonka tehtävä oli tulkita et no mikä tästä on se symbioosi, ja huomioida vaikkapa se että jos vaikkapa yksi tai kaksi hyvin äänekestä vastakkaista ääntä, ni voi kuitenkin olla iso massa, ja sit se oli niinku hänen linjauksensa et miten se tulkittiin se ryhmän näkemys, ja tota, kyllähän se sitten näky myös, tai tällä tavalla meillä tehdään, et ei meillä ole sitten mitään parlamentteja jotka tuolla niinku asioista äänestää silloin kun ohjelmaa tehdään vaan että se oli Vapaavuoren linjaus.” (kokoomuslainen, #2)

Toinen Kokoomuksen ohjelmaprosessissa hankalaksi koettu teema, luonnonsuojelu, kuvailtiin olevan omalla tavallaan hankalasti lähestyttävä teema erimielisyyksien sijaan siitä syystä, ettei tällä sektorilla koettu olevan juuri vaihtoehtoisia politiikkavaihtoehtoja tai toimintatapoja. Yleisesti ottaen ohjelmatyössä oltiin haluttu painottaa toimintatapojen innovatiivisuutta niin, että samalla voitaisiin vähentää ympäristöpolitiikkaan liittyvien eri osapuolten ristiriitoja ja parantaa alaan liittyvää asenneilmapiiriä. Luonnonsuojelun osalta tässä suhteessa koettiin siis törmättävän jonkinlaiseen ideoiden puutteeseen.

”Mut se mun täytyy sanoo, täytyy nyt ihan katsoo tätä et joo siis mä muistan sen et tietyllä tapaa tää luonnon monimuotosuus-osa oli semmonen jotenki et siihen oli

hirveen vaikee keksiä uusia juttuja, mut en mä sanos et se olis sen taki ollut et meil ei olis ollu siin asiantuntijoita sen puolesta koska kyllä niitäkin oli. Mut ehkä se oli sit se et, - - no se on nyt mun mielipide, mut se on kuitenkin aika yksinkertainen asia [naurua] se luonnon monimuotoisuuden suojelu siis sillä tavalla, et sulla nyt vaan täytyy olla niitä suojelualueita ja näin pois päin. Siin oli ehkä vähiten sellasta innovatiivisuutta ja uusia ajatuksia. Mutta ei niitä nyt mun mielestä oikeen oo kellään.” (kokoomuslainen, #1)

Myös Vihreiden edustajien haastatteluissa mainittiin, että suokysymys oli tuntunut haastavalta kirjoittaa, ja sen takia siihen oltiin pyritty hakemaan lisää tietoa ja näkemyksiä ohjelmatyöryhmän ulkopuolelta. Haastateltavat eivät avanneet haasteiden luonteita tarkemmin, mutta vaikutelmaksi tuli, että ongelma oli pikemminkin ollut tiedon kuin yhteisen linjan puute. Yksi haastateltava kertoi, että ulkopuolisten osallistamisessa oltiin haluttu varmistaa faktojen ja painotusten menevän oikein.

Kokoomuksessa ympäristöverkostolta ja muilta kommentoivilta tahoilta saatua palautetta kuvailtiin luonteeltaan pikemminkin tyyliin, ilmaisutapoihin ja ajatuksen selkeyteen kuin sisältöön liittyväksi. Luonnosta oltiin esimerkiksi kuvattu ”ohjelmamaiseksi” huonossa mielessä, tai paperinmakuiseksi. Tässä suhteessa luonnoksen kirjoittaja kertoi kokeneensa haasteita löytää erilaisia tapoja kirjoittaa ohjelmatekstiä, sillä poliittisella ohjelmalla koetaan olevan tietty formaatti, joka ei ole esimerkiksi kovin räväkkä. Kommenttikierros ei siis haastateltavien mukaan tuottanut erityisiä sisältökysymyksiä, jotka olisivat vaatineet merkittävästi sovittelua yhteisen linjan löytämiseksi. Kysyessäni puolueen kenttäväen osallistamisesta ohjelmaprosessiin ja linjavalintojen tekemiseen laajemmin, kuvaili yksi haastatelluista toiminnassa harjoitettavaa tasapainottelua osallistamisen ja prosessin tehokkuuden välillä seuraavasti:

”Oisko musta tässä pitäny tehdä jotenkin niin että ois vielä jotenkin laajemmin jotenkin käsitelty tätä ni ei. Ei meidän, niinku meidän puolue ei oikeesti toimi silleen että asioista pitäisi keskustella niinkuin kuukausia ja että sit tietyl taval ku on tarjottu kaikille mahdollisuus, ihan oikeesti kaikille mahdollisuus osallistua, ne osallistuu jolla on annettavaa ja joilla on innostusta, ja sitten jos lopputulos on

sellanen et se ei kaikkia miellytä ni sitten voi sanoa näille vikisijöille et sitäkösette vaikuttanu kun aika oli. - - Et ku jotain pitää tehdä, ja sille nähään tarve, ni sit tehään ja sit se on kirjoissa ja kansissa ja sit niinku mennään eteenpäin. Ja se on hirvittävän, siis se on mun mielestä yks meidän ihan mielettömiä vahvuuksia. Et me saadaan hommia aikaseks, me hoidetaan ne, kaikki saavat tulla mukaan mut nää ei oo ikuisuusprojekteja meille koskaan. Et meillä ei oo sähköpostilistaa niinku maailma@kaikki.com jossa kaikki ihmiset sitten velloo näitä.”
(kokoomuslainen, #2)

Kun lopullinen luonnos oli saatu valmiiksi, oli lopullinen päätösvalta ohjelmasta Kokoomuksen puoluehallituksella. Hallitus olikin muokannut saamaansa luonnosta jonkin verran. Muokkaukset olivat yhden haastateltavan mukaan kuitenkin lähinnä tyylillisiä ja ajatuksenkulkua kirkastavia. Esimerkiksi turvetta koskevan linjauksen arveltiin olleen jo valmiiksi niin huolella valmisteltu kompromissi, että sitä ei ollut tarvinnut enää suuremmin avata.

RKP:n ohjelmatyössä ihmiset jakautuivat pieniin, 1-3 hengen ryhmiin luonnostelemaan ohjelmatekstiä käytännössä omalta osaamisalaltaan, minkä jälkeen kokonaisuutta käytiin läpi yhdessä muutaman kokouksen ajan. Noiden kokousten aikana osallistujilla oli siis pääsy toistensa kirjoittamiin osioihin ja koko luonnokseen. Haastateltava ei kuvannut tässä työssä nousseen varsinaisia erimielisyyksiä eikä siten myöskään kertonut niiden ratkaisemisesta. Sen sijaan hän kertoi esimerkin siitä, millä tavoin asiantuntijajäsenet ja -tieto ovat lieventäneet asioita, jotka muuten olisivat saattaneet olla hankalampia:

”No meillä on aina ollu siitä ymmärrys vaikka meillä on paljon maanviljelijöitä ja paljon kalastajia ja paljon muutakin, vähän erilaista porukkaa, ni kyllä se on ollu koko ajan, ja ehkä just sen takia et meillä on nää asiantuntijat jotka pystyy sanomaan, et jos rakennetaan suojapetiä näin ja näin paljon ni sit se auttaa näin ja näin paljon, et siit ei oo koskaan tarvinnu väentää kättä.” (RKP, #1)

Haastateltava kertoi muutamista aiheista, jotka puolueessa ovat tyypillisesti herättäneet puolueväen kesken kiistoja ympäristöpolitiikan saralla. Näitä teemoja olivat mm. ydinvoima,

turve, tuulivoiman sijoittaminen rannikolle sekä merimetsojen metsästys. Energiapolitiikkaa oltiin kuitenkin RKP:ssa käsitelty omassa ohjelmassaan, joten siihen liittyviä erimielisyyksiä ei käsitelty tässä ohjelmassa. Haastateltava myös kuvaili osan näistä kysymyksistä olevan pikemminkin paikallispolitiikan asioita, eikä niitä ilmeisesti oltu käsitelty kyseessä olleessa ympäristöohjelmassa. Lisäksi haastateltava arveli, että jäsenistöön saattoi kuulua jokusia henkilöitä, jotka kyseenalaistivat ilmastonmuutoksen olemassaolon, mutta että näitä näkemyksiä ei ollut kantautunut ympäristökomitean käsiteltäväksi.

Myöskään ohjelman lopulta hyväksynyt puoluehallitus ei juuri tehnyt ohjelmaan muutoksia. Haastateltava korosti erikseen, että joitakin muita, esimerkiksi sosiaali- ja terveystalouteen liittyviä ohjelmia oli toisinaan jätetty pöydälle ja otettu lisää aikaa ohjelman valmisteluun, kun yhteistä linjaa oli ollut vaikea löytää, mutta kyseessä oleva ympäristöohjelma ei kohdannut tällaisia haasteita.

4.6 Lähdekäytännöt ja faktojen tarkistaminen

Kaikkien puolueiden ohjelmiin kuului jonkin verran ympäristöongelmien kuvailua politiikan taustoittamiseksi. Sekä Kokoomuksen, RKP:n että Vihreiden edustajat kertoivat kuitenkin pyrkineensä tietoisesti painottamaan varsinaista politiikan tekoon liittyvää sisältöä ja toimenpide-ehdotuksia taustoituksen kustannuksella. Yksikään näistä puolueista ei merkinnyt ohjelmatekstiinsä lähdeviitteitä; korkeintaan viitattiin puolueen omiin, muihin ohjelmiin lisätiedon lähteinä. RKP:n edustaja kuvaili lähdemerkintöjen puutetta määrittelemällä ohjelmatekstiin kirjoitettavan sisällön ”universaaleiksi totuuksiksi” ja teki eron tieteellisen ja poliittisen kirjoittamisen välille:

”Joo mä luulen et me tehtiin niin kans et meil ei oo niitä lähteitä edes mainittu, ei, mitä yleensä kans näissä tehdään, et on niinkun olemassa sellasia universaaleja totuuksia joihin ei tarvitse, kun sä teet sun graduu ni tottakai sul pitää olla sun lähteet, mut meil ei tässä kohtaa tarvitse tässä vaiheessa enää olla, vaan me vaan sanotaan et näin on, ja me nyt sanotaan, ja sen takii koska me sanottiin se ni se on totta. [naurua] Ni se on vähän toisenlaista kirjottamista.” (RKP, #1)

RKP:n ohjelmaluonnokseen kirjattujen tekstien paikkansapitävyyden arviointi oli yksi osa ryhmän normaalia työskentelyä. Käytännössä jäsenillä oli siis mahdollisuus kokouksissa keskustella toistensa kanssa luonnoksista, ja tarvittaessa asioita tarkistettiin. Haastattelemani edustaja kertoi, että taustatietojen tarkistamista saattoivat tehdä sihteeri tai kyseisestä tekstikohdasta vastuussa ollut henkilö. Helpompaa hänen mukaansa oli kuitenkin vain poistaa kohdat, joiden paikkansapitävyydestä ei löytynyt helposti varmuutta.

Myös Vihreiden työskentelyssä ilmeni tällaista asioiden poisrajaamista saatavilla olevan tiedon ollessa epäselvää. Tiedolliset epäselvyydet saattoivat myös kietoutua yhteen poliittisten erimielisyyksien kanssa niin, että samasta asiasta saattoi esiintyä sekä tiedon että yksimielisyyden tai varmuuden puutetta. Käytännön ohjelmatyössä ei aina ollut aikaa tällaisten kysymysten ratkaisemiseen, jolloin ne saatettiin jättää ohjelmatekstistä kokonaan pois.

”Mutta siellä, jos oli jotain asiaerimielisyyksiä ni se on sillä tavalla niinku syvempi [verrattuna tyylillisiin erimielisyyksiin] että, et sanotaan et jos siitä ei vaik päästä selvyyteen tai yksimielisyyteen ni sit sitä pitää selvittää lisää, jos ei se selvii sittenkään ni sit täytyy jättää koko asia veks, et jos se on liian epävarma, mun mielestä jotain sellasiakin oli, tais olla ilmansaasteisiin liittyen, johonkin laskelmiin liittyen. Et me jouduttiin vaan totee et tää on nyt liian monimutkanen, meil ei nyt riitä tän selvittämiseen ymmärrys eikä osaaminen eikä asiantuntijakontaktit eikä aika.” (vihreä, #1)

Myöskään Vihreillä ei ohjelmatyöhön kuulunut mitään erillistä faktojentarkistuksen vaihetta. Sen sijaan kirjoittajia pyydettiin noudattamaan tarkkaavaisuutta itse. Paljon kirjoittamista tehneet haastateltavat kuvasivatkin hakeneensa kirjoittamista varten paljon tietoa ja pallotelleet ajatuksiaan työhön kuulumattomien, tuttujen asiantuntijoina pitämiensä henkilöiden kanssa. Muutoin luotettiin siihen, että työryhmän jäsenet ja muut kommentoijat ja viimeistään puoluevaltuuskunta huomaisi ja korjaisi virheet osana muuta ohjelman työstämistä. Työryhmän normaalissa työskentelyssä aikaa erilliselle faktojen tarkistamiselle ei ollut.

”No siis eihän me pystytty, ei meil ois riittäny resurssit siihen et ensin joku kirjottaa ja tarkistaa sen tiedon samalla kun kirjottaa et sit vielä pantas joku et hei tarkista mitä toi on tehny, se ois ollu ihan mielipuolinen tilanne, semmonen kafkamainen vainoharhanen et kukaan ei niinkun voi luottaa keneenkään. Et ennemminkin sitten, mut sit me korostettiin sitä et kaikki tiedot pitää tsekata kun ne kirjottaa saman tien, ja jos on jotain epävarmaa sillä kirjottajalla itsellään ni se merkataan sinne ylös et se on koko ajan tiedossa et tää pitää viel tarkistaa. Ja sitten semmosena niinku ikäänkuin tarkistussuodattimena toimi tietysti se että lähetettiin niinkun puolueen sisällä eri ihmiset niinkun ihan ministeritasoa myöten varmaan tai ainakin ihan siellä johtavia poliitikkoja myöten ne kattoivat sitä läpi ja osasivat sit tarttua johonkin kohtiin ja vaikka nyt sanotaan nyt taloudellisiin kysymyksiin esimerkiksi. Ja sit se viimeinen suodatin oli sitten se puoluevaluuskunta.” (vihreä, #1)

Yksi Vihreiden haastateltavista kritisoi haastattelussa ohjelmaprosessissa tehtyä päätöstä, jonka myötä lähdeviitteet oltiin päätetty jättää tekstistä pois. Haastateltavan arvion mukaan tämä ratkaisu vaikutti kielteisesti ohjelman uskottavuuteen ja käytettävyyteen ympäristöpolitiikan parissa toimivien tahojen, kuten muiden asiantuntijoiden, keskuudessa. Ohjelma itsessään ei hänen mukaansa määrittynyt kovin uskottavaksi tiedonlähteeksi ilman taustalla olevia muita lähteitä, vaikka poliittisia linjoja sieltä voikin tarkistaa.

”Ja tavallaan se että sillon varsinkin kun yritetään vakuuttaa muita asiantuntijoita se on keskeistä, et jos on mitään kiistanalaisempaa juttua et siel on ne lähdeviitteet, et niitten ei tarvi olla siellä silleen rumasti keskellä, vaan ne voi olla alaviitteellä, loppuviitteellä silleen et sä tiedät sä tiedät et sä seisot tukeval maaperäl. On myös siis tyliin kansanedustajien työtä, nimimerkillä kansanedustajan avustajana työskennelleenä, et jos on joku juttu ja tiedät mihin se perustuu ettei kansanedustajan tarvi lähtee sinne et jos joku kysyy jotain ni sanoo et täähän lukee meidän puolueen ohjelmassa, ni se ei oo kauheen painava argumentti.” (vihreä, #3)

Kokoomuksen ympäristöohjelman osalta taustojen oikeellisuus oli lähtökohtaisesti

pääasiallisen kirjoittajan varassa. Toisaalta ympäristöohjelman kirjoittaminen tapahtui samanaikaisesti puolueen eduskuntaryhmän ympäristöraportin kirjoitustyön kanssa, jonka myötä ohjelmaa pääasiassa kirjoittanut henkilö kävi läpi paljon ympäristöön liittyvää lähdeaineistoa sellaisten ihmisten kanssa, jotka eivät olleet mukana ohjelmaprosessissa. Tässä työssä käsitelty tieto oli auttanut kirjoittajaa myös ohjelman kirjoittamisessa, vaikka itse ympäristöongelmia ei hänen mukaansa ohjelmassa juuri kuvailtu.

”Se oli ehkä tota noin niin, että mä itekin kun mä kirjoitin, ni mä kyllä tsekkasin niinkun tosi paljon, tai siin oli, sitä tietyllä tapaa helpotti se kun oli se eduskunnan raporttityö siinä samassa, ja se oli sitten, se niinkun, tai oikeestaan sen on joutunut kumpaankin tekemään sen tsekkaamisen, että siihen niinkun kävi niinkun tosi paljon tausta-aineistoa läpi, ja oikeestaan sitten kun sitä kirjoitettiin [asiasta vastanneen kansanedustajan] kanssa, ni se oli jopa enemmän semmosta niinkun miten mä sanoisin, niinkun tiedon ja tutkimuksen ja semmosen läpi käymistä. Et sieltä niinku aika hyvin tuli ne semmoset niinku, kyllä niinku löyty ne tietyllä tapaa ne ympäristöongelmat et mitä on ja niinku näin pois päin. Ja sitten se oli helppo toisaalta niinkun sitten sen tiedon pohjalta kirjottaa sitä ohjelmaa, et mitä niinkun tietyllä tapaa halutaan.” (kokoomuslainen, #1)

Kirjoittajan sparraajana toiminut työntekijä ei puuttunut faktantarkistukseen, sillä hän ei kokenut olevansa asiantuntija sisällön suhteen. Haastateltava kuvasi, että kun ohjelmaluonnoksesta pyydettiin kommentteja ympäristöasioita tuntevilta henkilöitä, tällöin saadussa palautteessa kiinnitettiin huomiota myös faktojen paikkansapitävyyteen.

4.7 Osallistujien kokemukset ohjelmatyöstä

Puolueiden välillä oli eroja sen suhteen, kuinka osallistujat kokivat työhön osallistumisen. Eroja synnyttivät myös osallisten asemat prosessissa ja sitä kohtaan asetetut odotukset.

Haastatteleman Vihreiden ohjelmaprosessiin osallistuneet henkilöt kertoivat tyytymättömyyden ja turhautumisen kokemuksista itse ohjelmatyöskentelyä kohtaan.

Pääasialliset syyt tähän liittyivät prosessin ohjaamiseen, aikataulutukseen, työskentelyn teknisiin haasteisiin ja vastuiden kasautumiseen muutamien ihmisten harteille. Prosessin aikana osalle työryhmän jäsenistä sattui suuria elämäntilanteen muutoksia, jotka hankaloittivat ohjelmatyöhön osallistumista suunnitellulla tavalla. Lisäksi osa työryhmään valituista henkilöistä ei joko koskaan osallistunut kokouksiin tai pystynyt tuottamaan ohjelmaan tarvittavaa taustatietoa tai varsinaista ohjelmatekstiä, mikä johti puolestaan aktiivisten ihmisten ylikuormittumiseen.

”Ni tavallaan se työ, kaikkea sitä työtä ei johdettu kunnolla. Puheenjohtaja ei johtanu sitä työtä kunnolla. - - Et tota, olis ihmisist saanu paljon enemmän irti jos ois vähän selvitetty miten ne haluu tehdä sitä työtä ja kuunneltu enemmän niitä. Mut se ei ihan niinku toiminu. Ja sen takia ne aikataulutki meni mahdottomiksi. - - Et on niinku nämä passiiviset jotka ei tehnyt mitään, ja sit nämä niinkun puoliaktiiviset jotka teki jotain ni ei mitään hyödyllistä. Et niiden kontribuutio oli lähinnä negatiivinen. Et aiheuttaa matkakuluja ja ongelmia. Ja sit oli muutama aktiivinen jotka teki niin paljon kun pysty.” (vihreä, #2)

Haastatteleman Vihreiden edustajat puhuivat myös paljon ohjelmatyön teknisistä puitteista. Vihreillä oli kirjoitustyössään käytössä internetselaimessa toimiva extranet, jonne tekstiluonnoksia koottiin ja niitä oli mahdollista muokata. Työkalun käyttäminen osoittautui kuitenkin hankalaksi, ja osa jäsenistä päätyi käyttämään sen sijasta yksinomaan sähköpostia. Toisinaan extranetin versioihin tehdyt muutokset eivät tallentuneet oikein, ja työtä saatettiin tehdä eritahtisesti extranetissä ja sähköpostilla. Tämä johti tilanteeseen, jossa työn eri versiot menivät toisinaan sekaisin ja tehtyä työtä joutui hukkaan. Eräs haastateltava kuvasi tästä seuranneeseen turhautumiseen:

”- - sit siin loppuvaihees kävi just sellasta, et ne versiot, miten se, siin oli jotain sellasta ubersähläystä, et jotenki ne versiot meni sekasin ja... oli ruvettu muokkaamaan jotain versiota mihin ei oltu integroitu niit [tutun asiantuntijan] kommentteja, ja se meni aika pitkälle, piti koko ajan olla jotenkin hirveen alerttina tsekkaamas et perusteet toimii, et ikäänkuin paperit joista on jo sovittu menee eteenpäin ettei yhtäkkiä tuu vanhat versiot minkä joku on jo ottanut - -.

Mikä oli sit jotenkin turhauttavaa kokouksessa pöydällä on jotain papereita jotka on ihan eri mitä on ollut tavallaan kokousmateriaalissa, mitä on muut lähettänyt tai työstänyt.” (vihreä, #3)

Vihreiden osallistujilla oli myös keskenään toisistaan poikkeavia käsityksiä siitä, kuinka hyvin he olivat pystyneet käyttämään omaa asiantuntemustaan ja vaikuttamaan työn lopputulokseen. Yleinen käsitys tuntui kyllä olevan, että jos kirjoittaa vain ehti ja halusi, niin asioita oli mahdollista saada ohjelmaan sisälle. Toisaalta työn organisoimisessa kohdatut haasteet, lopussa tullut kiire ja viimehetkellä heränneet kysymykset joistakin asiakokonaisuuksista herättivät myös epävarmuuden tunteita siitä, miten olisi tosiasiaa pitänyt toimia halutessaan parhaiten vaikuttaa ohjelman sisältöön.

Keskeiseksi ongelmakohdaksi muodostui ohjelmatyön ajankäyttö. Yksi haastateltava arveli, että nimenomaan asiantuntijaresurssin mielekäs hyödyntäminen vaatisi erityisen huomion antamista työn aikatauluttamiselle, sillä monet olivat kiireisiä ihmisiä mm. päivätöidensä kanssa. Tätä ei hänen mukaansa oltu kyseessä olleessa ohjelmaprosessissa oltu riittävästi huomioitu, vaan oletettiin, että ihmisillä olisi enemmän aikaa käytettävänä.

”Et silleen et ihmisil on hirveesti, tai musta se perus semmonen sokea piste on se ollaan silleen et joo et nyt kun ihmiset halua vaikuttaa ni tavallaan ne halua viettää jotenkin ihan hirveesti aikaa, et niit ei yhtään haittaa vaik niitten aikaa haaskattais aivan tuhottomasti, ja se ei niinku yhtään pidä paikkaansa. Nimenomaan mitä pätevämpiä tyyppejä, mitä kokeneempia tyyppejä, sitä enemmän on sit sitä tarvetta ja halua et jos sä käytät niiden resurssia et se pitää tehdä asiallisessa ajassa ja et ne ihmiset pystyy hallitsemaan sitä elämäänsä jos tapahtuu jotain muutakin asiaa.” (vihreä, #3)

Yksi Vihreiden haastateltava kertoi, että ohjelmaprosessilta puuttui myös kunnollinen lopetus, mikä edelleen vahvisti prosessia kohtaan jääneitä kielteisiä tunteita. Hän myös koki, että prosessiin osallistuneiden ihmisten työpanosta kohtaan ei osoitettu kiitollisuutta.

”Et tavallaan niinku ei arvosteta sitä ihmisten työtä mitä ihmiset on laittaneet tähän edes että tavallaan niinkun sellanen loppu asia pannaan solmuun ja

pakettiin, et kiitos. Sehän on osa sitä johtamista. Se täst puuttu kokonaan, joka saa niinku ihmiset hyvälle mielelle, et okei nyt meil on työ tehty ja tää oli nyt tässä. Vaan siel joku kysymysmerkki jää ihmisille.” (vihreä, #2)

Kokoomuksessa ohjelmatyöhön työnsä puolesta osallistuneet henkilöt eivät olleet kohdanneet vastaavanlaisia haasteita kuin Vihreiden vapaaehtoisina toimineet ohjelmaprosessiin osallistujat. Selkeä vastuunjako kirjoittamisessa, linjanvetojen tekemisessä ja kentän osallistamisessa oli asia, johon haastateltavat olivat tyytyväisiä, ja sen myötä prosessi vaikutti sujuneen ilman ylimääräisiä haasteita. Haastateltavat kuvasivat, että kun ohjelman valmistuminen oli heille työntekijöinä vastuutettu, asia oli sillä selvä ja eikä asiaan liittynyt sen kummempaa epäselvyyttä.

”Eli että ohjelmatyössähän haastavaa on se että pitää saada ne osajat ja pitää saada ihmiset, pitää saada se kontribuutio, mut sit se ei riitä, et pitää olla joku jolla on vastuu et syntyy se ohjelma, ja et se syntyy tietyssä aikataulussa ja että se on jäsennelty, mietitty kokonaisuus joka on niinku looginen, ja tota sitten tän jälkimmäisen vastuun oli saanu Vapaavuori, ja sitä kautta sitten mulle ilmoitettiin että ohjelma tehdään ja mä ilmotin että niin tehdään. Et näin se sitten toimii.” (kokoomuslainen, #2)

Työntekijöinä prosessiin osallistuneet haastateltavat eivät myöskään juuri puhuneet henkilökohtaisista prosessin aikana kokemistaan tuntemuksista, vaan arvioivat työntekijän roolista käsin prosessin järjestämistä ja siihen liittyneiden tavoitteiden saavuttamista. Haastateltavien jakama arvio oli, että prosessi oli sujunut hyvin ja ilman erityisiä ongelmia. Kenttäväen osallistumista ohjelman ideointiin ympäristöverkoston seminaarin kautta pidettiin myös kohtuullisen laajana ja onnistuneena, ja tämän katsottiin antaneen työlle hyvän kaikupohjan.

Suhteellisen ulkopuolisena prosessiin osallistunut Kokoomuksen haastateltava puolestaan kertoi olleensa positiivisesti yllättynyt ohjelmakokemuksestaan. Hänen odotuksissaan ohjelmatyö oli hahmottunut suurena asiana johon ei olisi helppo vaikuttaa, joten hän oli iloinen huomattessaan oman työryhmänsä panoksen näkyvän lopullisessa ohjelmassa. Itse

prosessista hänellä ei myöskään ollut pahaa sanottavaa.

”Tavallaan et sitä miettii, et kun kuitenkin tuli, ei nyt, no voi sanoo et melkeen suurinpiirtein ulkoo täysin, sillä tavalla et ei ollu kauheen aktiivinen ollut siinä ympäristöverkostossa aikasemmin ni tietyl taval niinkun yllättävää, et kuinka paljon siinä sit oli mukana ja kuinka paljon siinä oli kommentoimassa ja muuta, et itsekin hämmästy sillä tavalla sitä, ja kuinka paljon mä koin että niitä mielipiteitä kuunneltiin, et se oli ihan positiivista kyllä.”

HH: ”Et siit jäi siulle ihan hyvä mieli.”

”Joo siitä jäi hyvä mieli. Mielelläni menisin uudestaankin tekemään jos vaan kokis et on aikaa ja annettavaa. Mut jos ylipäätään miettii sitä prosessia ni se kuva joka mulle jäi, ja tietenkin mulla on niin rajallinen, et niinkun mä sanoin ni mä en oo kokopäiväsenä puolueorganisaatiossa ja muuta, ni kyllä se niinkun, mun näkökulma siitä oli tosiaan et kuunneltiin hyvin paljon, sehän lähti siitä nimenomaan siitä ympäristöverkoston jäsenistöstä - -. No, niin jotenkin sitä ajatteli että se on niinkun niin iso projekti, tai jotenkin sillä tavalla että, et sit jotenkin ehkä se oma ääni tai ne ajatukset ehkä jotenkin hukkuu sinne tai muuta, ja ehkä just kun en mä ollut sillä tavalla niin aktiivinen ollu aikasemmin, niin ehkä sitä odottaa jotenkin et noo ei se nyt varmaan, et kiva olla mukana mutta, tai toivottavasti mä en sano tätä väärin mut jotenkin sitä vaan ajattelee et no ehkä nää on sen verran isoja prosesseja et kiva olla mukana mut katsotaan nyt sitten et mitä, niin kyl se oli paljon enemmän, et se oli...” (kokoomuslainen, #3)

On kuitenkin huomattava, että Kokoomuksen osalta aineisto koostuu sellaisista osallistujista, joilla oli mahdollisuus itse kirjoittaa varsinaista ohjelmaa tai keskusteluiden muistiinpanoja. Suurin osa prosessiin osallistuneista jäsenistä sai antaa oman panoksensa osallistumalla heille järjestetyn seminaarin työpajoihin, tai kommentoimalla sittemmin muotoiltua ohjelmaluonnosta. Heidän näkemyksistään vaikuttamismahdollisuuksiinsa ei siis ole tietoa. Voidaan kuitenkin huomioida, että edellä lainattu yhden työryhmän puheenjohtaja kertoi sekä kirjanneensa kaikki työryhmässä esiin tulleet ajatukset ja että työryhmänsä ajatukset olivat

näkyneet ohjelmassa.

Myös RKP:stä haastattelemani henkilö oli ohjelmaprosessiin tyytyväinen. Työ oli sujunut ilman erityisiä erimielisyyksiä tai haasteita, ja työryhmä oli haastateltavan mukaan ollut tyytyväinen työn onnistumiseen. Omalta osaltaan haastateltava kertoi olleensa tyytyväinen ohjelmaprosessiin osallistumiseensa, kuvaten työtä mukavaksi ja kivaksi. Hänen mukaansa keskeinen tekijä työn onnistumiselle oli hyvin toiminut, sitoutunut työryhmä:

”Et ihmiset oli sitoutuneita alusta alkaen. Ja ehkä se on se puoli mikä on hyvä panostaa, tai se on hyvä et se on tota... ihmisillä, et on se, se kiinnostus siihen, et ei tuu vaan sinne excuille, kunnianhimon kautta tai et halua nimensä johonkin paperin, tai kuuluu johonkin työryhmään sen takii et se näyttää hyvältä, vaan sen takii et halua oikeesti vaikuttaa itse siihen lopputulokseen.” (RKP, #1)

Valitettavasti minulla ei ollut ollut mahdollisuutta haastatella ohjelmatyöhön vapaaehtoisina osallistuneita RKP:n ympäristötyöryhmän jäseniä, eikä heidän kokemuksistaan prosessin suhteen täten ole olemassa muuta tietoa kuin sihteerin arvio siitä, että kaikki osallistuneet olivat tyytyväisiä siihen, että he saivat ohjelman sujuvasti valmiiksi.

5 TULOSTEN TARKASTELU

Työn alussa määrittelin tutkimuskysymykseni seuraavasti: *kenellä puolueissa katsotaan olevan tarvittavaa asiantuntemusta ja oikeus osallistua puolueen ympäristöpolitiikkaa koskevien kantojen määrittämiseen, ja kuinka tätä asiantuntijuutta rakennetaan ja määritellään ohjelmaprosessin käytännöissä.* Edellisessä luvussa esittelemäni aineisto osoitti, että tietyt teemat toistuivat kaikkien haastateltavien vastauksissa ja jotain yleisiä linjoja oli löydettävissä. Toisaalta kaikissa kolmessa puolueessa sekä ohjelmatyöhön osallistuneiden asemat ja prosessin käytännöt poikkesivat jonkin verran toisistaan, joten aineisto mahdollistaa myös puolueiden vertailemisen.

5.1 Osallistujat ja osallisuuden edellytykset

Ensimmäinen edellytys ohjelmatyöhön osallistumiseen oli kaikissa puolueissa jonkinlainen sidos puolueen edustamaan arvomaailmaan. Haastatteluissa tämä tuli esiin pikemminkin epäsuorasti kuin ääneen lausuttuna kriteerinä osallistumiselle. Kaikki puolueet hakivat keskeiset osallistujat ohjelmatyöhön puolueen työntekijöiden tai jäsenistön piiristä. Ohjelmatyöstä viestittiin puolueen sisäisillä viestintäkanavilla, joita pitkin puolueen toiminnassa ennestään mukana olevat henkilöt saivat tietää ohjelmatyön käynnistymisestä. Myöhemmissä vaiheissa työhön osallistuneet henkilöt saattoivat osallistaa prosessiin muitakin tahoja pyytämällä näiden kommentteja tai näkemyksiä ohjelmaluonnoksen pohjalta tai yleisesti, mutta käytännössä nämäkin tahot vaikuttivat olevan pääasiassa puolueelle läheisiä viiteryhmiä, tai kuten eräs haastateltava muotoili, ”ohuella puolueen värillä maailmaa katsovia” henkilöitä. Yksikään puolue ei sisällyttänyt prosessiinsa kirjoitustyön aikana sen tyyppistä ulkopuolisten tahojen kuulemista, jonka kautta erityisen erimieliset tahot olisivat päässeet kommentoimaan ohjelmaluonnosta tai siinä esitettäviä ajatuksia.

Lähtökohta ohjelmatyöhön osallistumiselle oli siis *puolueen arvomaailman tunnustaminen*. Mitään selkeää kriteeristöä tähän liittyen ei osallisten hakemisessa tai valinnassa noudatettu, vaan asia näytti menevän näin luonnostaan ilman erityistä päättämistä tai ohjaamista, ja asia

tuli haastatteluissa esille melko epäsuorasti.

Toinen määräävä tekijä ohjelmatyöhön osallistumiseen oli *yleinen kiinnostus ympäristöasioita kohtaan*. Etenkin Kokoomuksessa ja RKP:ssa ohjelmatyöhön osallistuva osa jäsenistöä oli suodattunut jo ennen ohjelmaprosessin alkua ilmaistun kiinnostuksen kautta; Kokoomus kutsui ohjelmatyötä pohjustavaan seminaariinsa ympäristöverkostonsa jäsenet, RKP:n ympäristökomiteasta tuli myös ohjelmaa kirjoittava elin ilman etukäteen eksplisiittisesti annettua tietoa asiasta. Kiinnostuksenosoitus ja siihen liittyvä ilmoittautuminen tai hakeminen puolueen ympäristöasioita käsittelevään elimeen oli vaihe, jota ilman ohjelmatyöstä ei välttämättä saanut edes tietoa, ellei ohjelmatyöstä erikseen tiedotettu esimerkiksi paikallisjärjestöille. Systemaattista tiedotusta asiaan liittyen ei tiettävästi toteutettu, vaan tiedon leviäminen näiden puolueiden ympäristöelimen ulkopuolelle oli pikemminkin sattumanvaraista toimijoiden kontaktien kautta tapahtuvaa toimintaa.

Vihreissä ohjelmatyöryhmä koottiin erillisen hakuprosessin kautta. Tietoa ohjelmatyöstä pyrittiin levittämään laajemmin jäsenistölle, eikä erityiselle rajatulle ympäristöstä kiinnostuneiden jäsenten joukolle. Voidaan spekuloida, liittyykö tämä ero enemmän puolueen yleisiin käytäntöihin jäsenistön osallistamisessa vai ajatukseen Vihreistä ympäristöasioihin keskittyvänä puolueena, jolloin koko jäsenistön oletetaan olevan jossain määrin ympäristöpolitiikasta kiinnostunutta.

Haastatteluaineston mukaan kiinnostuksen sijaan Vihreiden hakukriteereihin kuului *asiantuntemus*. Mitä tällä tarkalleen ottaen etukäteen tarkoitettiin, sitä aineisto ei kerro. Kokoomuksella ja RKP:lla asiantuntijuus ei ollut samalla tavalla läsnä osallistujien valikoimisessa, sillä mitään aktiivista valikoimista ei alkuunkaan tehty. Tästä huolimatta kaikissa kolmessa puolueessa kenttäväkeen kuuluneiden osallistujien taustat olivat haastateltavien mukaan käytännössä hyvin samankaltaiset. Haastateltavat kertoivat prosesseihin osallistuneen paljon henkilöitä, joilla oli ympäristöalan erityistietoa ja asiantuntemusta. Tätä näkemystä he perustelivat käymällä läpi osallistujien taustaorganisaatioita ja työhön tai opintoihin liittyviä osaamisaloja. Vihreillä tämä tausta kuitenkin oli eri tavalla nostettu ohjelmatyöhön osallistujien valintakriteeriksi. Lisäksi puolueiden edustajat kuvailivat jonkin verran, kuinka asiantuntemus vaikutti tosiasiallisiin

osallistumismahdollisuuksiin. Palaan tähän aiheeseen myöhemmin. Joka tapauksessa asiantuntemusta pidettiin haastatteluissa hyvin toivottavana ja tarpeellisenä resurssina, jonka hyödyntäminen vaikutti keskeisellä tavalla ohjelmaprosessin onnistumiseen.

Edellä mainittujen seikkojen ohella yksi hyvin keskeisesti ohjelmatyöhön vaikuttava mahdollistava tekijä näytti olevan *pääkaupunkiseudulla asuminen*. Käytännössä kaikki kokoukset, seminaarit ja muut ohjelmaprosesseihin liittyvät sessiot pidettiin Helsingissä. Haastatelluilla puolueilla oli kuitenkin myös keskenään eroavia käytäntöjä alueellisuuden huomioimiseen liittyen. Kokoomus järjesti jäsenilleen yhden seminaaripäivän arkipäivänä Helsingissä. Haastateltavat tunnistivat, että tässä tapauksessa sekä ajankohta että paikka ja niiden yhdistelmä rajasivat selvästi niiden ihmisten joukkoa, jolla oli mahdollisuus osallistua seminaariin. Vihreiden työryhmä puolestaan järjesti useita kokouksia arkisin ilta-aikaan. Lisäksi puolueella oli käytössä internetissä toimiva kirjoitusala, jonka käytettävyyteen liittyi tosin ongelmia. Haastateltavat kertoivat, että ulkopaikkakuntalaisten osallistuminen jäikin vähäiseksi, vaikka ohjelmatyöryhmän valintakriteereissä oltiin tarkoituksella pyritty ottamaan huomioon eri alueiden edustuksen saaminen työryhmään ja vaikka tulijoiden matkakustannukset oltaisiin katettu. RKP:llä eri alueilta tulevien ihmisten osallistamisessa tunnuttiin onnistuneen parhaiten. Myös heillä kokouksia pidettiin ilta-aikaan Helsingissä, mutta ympäristökomitean jäsenet kauempaakin Suomesta matkasivat silti paikalle. Lisäksi kokouksissa olisi ollut käytettävissä jonkinlainen etäosallistumismahdollisuus, mutta osallistujat preferoivat fyysistä läsnäoloa. Haastattelusta syntyi se vaikutelma, että tämä liittyi osaltaan jo ennen ohjelmatyön käynnistämistä alkaneeseen komitean jäsenten pitkälliseen yhteistyöhön ja sitoutumiseen komitean työskentelyyn.

5.2 Ohjelmien luonne ja funktiot

Työn alussa kuvailin erilaisia ohjelmatyyppejä ja arvelin, että ohjelmatyöhön vaikuttaisi se, millaisia odotuksia ohjelmaa kohtaan oli asetettu. Muodollisesti kaikki ohjelmat, joiden prosesseja työssäni käsittelin, kuuluivat luvussa 2.2.2 kuvatussa Borgin käyttämässä luokittelussa sektoriohjelmiin, joissa pyrittiin käymään läpi rajattuun politiikanlohkoon

kuuluvia kysymyksiä ja tuomaan esiin niihin liittyviä konkreettisia ehdotuksia. Tutkimukseen valitsemillani puolueilla ei ollut tarkkoja sääntöjä ohjelmien tai ohjelmatyön suhteen, ja vaikutti siltä, että ohjelman luonteen määrittäminen oli hyvin tapauskohtaista ja melko refleктоimatonta.

Kovin selkeää, ohjelmaprosesseissa yhteisesti muodostettua näkemystä puolueiden edustajilla ei vaikuttanut olevan siitä, kenelle ohjelmat oli tarkoitettu, eikä tarkkaa määrittelyä ilmeisesti oltu prosesseissa tehty. Se haastatteluissa kuitenkin tuli esille, että kyseessä olleet ohjelmat oltiin haluttu valmistaa nimenomaan vuoden 2011 eduskuntavaaleja ajatellen. Ilmeisesti puolueissa ajateltiin, että ympäristöpolitiikka oli äänestäjiä kiinnostava aihe, jossa profiloituminen oli tuolloisessa tilanteessa tärkeää. Tätä osoittivat myös haastateltavien pohdinnat esimerkiksi viestintään ja sitä myötä kohdeyleisöihin liittyen. Kokoomuksella ohjelma liittyikin myös erilliseen mediakampanjaan – ”Vihreällä on viisi miljoonaa sävyä” – joka herätti kohtuullisesti huomiota. (Kokoomus 2010.)

Myös hallitusohjelmaneuvottelut nousivat esiin useiden haastateltavien vastauksissa, kun he arvioivat ohjelman käyttötapoja sen valmistumisen jälkeen. Tämän vaaleihin ja hallitusneuvotteluihin liittyvän orientaation perusteella kyseessä olleita ohjelmia voinee pitää myös jonkinlaisena, niinikään Borgin luokittelun mukaisina kampanjaohjelmina. Voitanee siis tulkita, että ohjelmien tarkoitus oli paitsi viestiä äänestäjille puolueen profiloitumista ympäristöasioissa ja osoittaa oman linjan paremmuutta suhteessa muihin puolueisiin, myös ohjastaa puolueen toimijoita ja politiikkaa juuri hallitusneuvotteluissa. Näitä tehtäviä ohjelmille oli aiemmin tunnistanut myös Eeva Aarnio omissa ohjelmatutkimuksissaan (ks. luku 2.2.2). Varsinaisiin vaaliohjelmiin ympäristöohjelmia ei kuitenkaan kapean aiheajauksen vuoksi voinut sekoittaa. Sektoriohjelmien laatimisen kuvattiin myös olevan kevyempää ja vähemmän intohimoja kenttäväessä herättävää kuin vaaliohjelmaprosessin.

Voidaan kysyä, missä määrin tämä hallitusohjelmaprosessiin tähtäävä kirjoittaminen vaikutti ohjelmille asetettuihin sisällöllisiin tavoitteisiin. Ainakin haastateltavat korostivat ratkaisujen ja toimenpiteiden kokoamista ympäristöongelmien esittelyn ja analyysin sijaan. Etenkin Vihreissä korostettiin vahvasti sen tyyppistä ohjelmasisältöä, joka olisi käytännössä toteutettavissa seuraavan hallituskauden aikana. Ohjelman linkittäminen varsinaiseen

hallituksessa tapahtuvaan päätöksentekoon rajasi laajempaa ympäristöajattelun syventämistä, vaikka osalla työryhmäläisistä olisi ollut halukkuutta syvällisempäänkin pohdintaan kuin mitä lopulta katsottiin tilanteeseen sopivaksi hallitusohjelman taustoittamista ajatellen. Tämä painotus näytti olevan linjassa Aarnion kuvaaman ilmiön kanssa, jossa 1960-luvulla käynnistyneen sektoriohjelmien kirjoitusbuumi tiivistyi käytännöllisempiin ohjelmiin, jotka oli tarkoitettu nimenomaan johtotason käyttöön, eikä vaikkapa kenttäväen innostamiseen.

Työn alussa oletin, että ohjelman luonne vaikuttaisi myös ohjelmanprosessiin käytäntöjen muotoutumiseen. Esimerkiksi hallitusneuvotteluiden merkityksen painottuminen olisi voinut näkyä ohjelmatyössä sellaisten ihmisten erityisenä osallistamisena, jotka tunsivat hallituksen senhetkistä tilannetta. Eri puolueet kuitenkin ratkaisivat eri tavalla esimerkiksi kysymyksen siitä, kenen käsiin linjausten muotoileminen annettiin. Kokoomuksessa kirjoittamisvastuu oli arvioni mukaan hyvin hallitustyöskentelystä perillä olevilla henkilöillä, kun taas Vihreiden ohjelmatyöryhmällä tällaista sisäpiirin tietoa ei suoraan ollut ryhmässä edustettuna. RKP:ssä tilanne vastasi lähemmin Vihreiden järjestelyä, mutta mukana oli yksi kansanedustaja. On kuitenkin huomattava, että Kokoomuksen ja RKP:n ohjelmanprosesseissa ei ilmeisesti oltu päätetty ohjelman työstämisestä hallitusneuvotteluita silmällä pitäen yhtä selkeästi kuin Vihreissä.

Tässä yhteydessä voitaneen yleisesti ottaen arvioida, että hallitustyössä mukana olevilla henkilöillä voi olla erilainen käsitys siitä, mikä on hallituksessa poliittisesti mahdollista. Tällainen hallitustyöhön ja siihen kuuluviin tilannearvioiden tekemiseen, neuvotteluihin, poliittiseen pelaamiseen liittyvä erityinen osaaminen, jota voisi asiantuntijuuden aiempaan tutkimukseen viitaten nimittää keinoasiantuntijuudeksi, ei kuitenkaan noussut esiin haastatteluissa sellaisena tekijänä, jota ohjelmanprosesseihin olisi erityisesti kaivattu. Ne puolueet, joiden prosesseihin osallistui tiiviimmin hallitustyötä tuntevia jäseniä, eivät hekään nostaneet tätä näkökulmaa esille.

Voidaan siis todeta, että vaikka itse ohjelmat määrittyivät pitkälti ympäristöongelmien ratkaisuehdotuksiksi eikä esimerkiksi tiedontuotannoksi tai ongelma-analyyseiksi, prosesseihin pyrittiin painotetusti osallistamaan ympäristösubstantsin osaajia ja asiantuntijoita, ei esimerkiksi poliitikkoja tai muita päätöksentekijöitä. Kokoomuksessa

poliitikkojen mukanaolo prosessissa oli vahvin, mutta myös siellä näkemyksiä ohjelman sisältöjen tueksi haettiin pääasiassa substanssialueesta kiinnostuneilta tahoilta. Itselleni tämä ratkaisu oli jonkinasteinen yllätys.

Aarnion tutkimuksissa yksi ohjelmien ja ohjelmatyön funktio on ollut puolueiden sisäisten linjaerojen ratkaiseminen. Omassa tutkimuksessani haastateltavat korostivat pääosan työstä sujuneen hyvässä yhteisymmärryksessä, eikä suuria, jakavia kysymyksiä juuri noussut esiin. Prosesseihin osallistuneilla oli jaettu yleisen tason käsitys siitä, että ympäristöasiat ovat tärkeitä ja niihin halutaan vaikuttaa myönteisesti. Siinä määrin kuin linjaeroja esiintyi, ohjelmaprosesseissa suhtauduttiin nähdäkseni niiden ratkaisemiseen pikemminkin välttelevästi. Esimerkiksi Kokoomuksen turvelinjauksessa haettiin mieluummin eri osapuolia tyydyttävää kompromissia kuin eri näkemysten paremmuuden ratkaisemista. RKP:ssa erimielisyyttä aiheuttaneet aiheet rajattiin muiden ohjelmien ratkaistaviksi. Myös Vihreissä osa hankalista aiheista linkitettiin tiedollisiin epäselvyyksiin ja todettiin, että ne on helpompaa jättää ohjelmasta pois, tai vedottiin seuraavaa hallituskautta palvelevan realistisen ohjelman tekemisen tavoitteeseen. Ohjelmat eivät siis juurikaan näyttäneet toimivan sisäisten linjaerojen paremmuuden ratkaisemisen välineinä, vaan nämä erot mieluummin kierrettiin.

Borgin listaamia ohjelmatyön ajureita, kuten puolueen tavoitteiden merkittäviin muutoksiin tai sisäisten kriisien ratkomiseen viittaavia syitä ei tullut haastatteluissa esiin. Sen sijaan Aarnion tutkimuksissaan eritelleistä ohjelmatyöhön liittyvistä syistä etenkin uudistamiseen, äänestäjien suunnalta koettuun paineeseen, imagoon sekä päätöksenteon tukeen liittyvät teemat näkyivät haastatteluissani ohjelmatyön aloittamiseen liittyvissä keskusteluissa. Kuten myös Aarnio totesi, näihin seikkoihin liittyi erilaisia ohjelmatyön käytännöllisiä merkityksiä. Esimerkiksi uudistamiseen liittyi ohjelmatyön yhteydessä monien haastateltavien kuvaama tarve päivittää myös omaa osaamista, mikä yleensä tarkoitti tuoreeseen tieteelliseen tutkimukseen perehtymistä ja tuttujen, työn ulkopuolisten asiantuntijoiden kanssa keskustelemista.

Vaaleihin valmistautumisen lisäksi kaikki tutkitut puolueet käyttivätkin perusteena ohjelmatyön aloittamiselle edellisen ohjelman puuttumista tai vanhentumista. Ympäristöä koskevan tiedon koettiin päivittyneen, ja sikäli myös ohjelmien ajateltiin kaipaavan

uudistusta. Tämä oli yksi osoitus ympäristöä koskevan tiedon ja politiikan yhteenkietoutuneisuudesta, johon viittasin luvussa 2.1.3. Kokoomuksessa ajateltiin myös, että koska puolue oli jo omasta näkökulmastaan tehnyt uskottavaa ympäristöpolitiikkaa, oli aika kirjata aiheeseen liittyvää ajattelua myös ohjelman muotoon. Ohjelman puuttumisen katsottiin siis antavan väärän tai puutteellisen kuvan puolueen toiminnasta. Yhdessä Vihreiden haastattelussa puolestaan ajateltiin, että tietäntyyppinen ohjelmasisältö toimisi sen osoittajana, että puolue oli kykenevä toimimaan ympäristöpolitiikan uudistajana ja eteenpäinviejänä. Näissä puheenvuoroissa ohjelma itsessään tuntui määrittyvän teoksi, joka silkalla olemassaolollaan toimittaisi tiettyjä tehtäviä.

5.3 Puolueiden taustatekijöiden näkyminen ohjelmakäytännöissä

Tutkimuksen alussa kävin kursorisesti läpi erilaisiin puoluetyppeihin liittyviä teorioita. Mickelssonin mukaan Kokoomuksella ja RKP:lla oli tausta kaaderipuolueina, kun taas Vihreät laskettiin ns. uuden politiikan puolueiksi. Sittenmin puoluekentässä on yleisesti ottaen katsottu tapahtuneen kehitystä erilaisten yleispuoluemallien suuntaan.

Aineistossani esiin tullut Kokoomuksen muita suurempi painotus puolueen sisäpiirissä oleviin henkilöihin ohjelman kirjoittajissa sopii mielestäni hyvin yhteen puolueen taustaan kaaderipuolueena. Luvussa 2.2.1 esitellyistä kaaderipuolueen ominaisuuksista oli havaittavissa esimerkiksi korkeassa asemassa olevien henkilöiden keskeinen osallistuminen, kentän rajallinen osallistaminen, mutta toisaalta myös kyvykkäinä pidettyjen henkilöiden osallistaminen puolueen toiminnassa meritoitumisesta riippumatta. Kuten Mickelssoniin viitaten aiemmin todettiin, varsinainen poliittinen johtajuus puolestaan perustuu asiantuntijuuteen tai ammattimaiseen politiikantekoon, ja tämä näkyi myös tutkimuksen kohteena olleessa ohjelmaprosessissa, jossa ympäristöasioita seuranneella ministerillä ja puolueen ympäristöverkoston puheenjohtajana toimineella kansanedustajilla oli keskeinen rooli ohjelmaan liittyvien linjanvetojen ratkaisemisessa.

Kuitenkin Kokoomuksen osalta aineisto osoitti sen, että vaikka puolue ei antanut jäsenilleen valtaa itse ohjelmatekstin kirjoittamiseen, haastatteluiden perusteella puolue onnistui kolmesta

puolueesta parhaiten osallistamaan työhön myös sellaisia henkilöitä, joilla ei ollut ympäristöalan koulutusta tai työtaustaa. Tulkitsen, että tämän mahdollisti osallistamisen muodoksi valittu seminaarityöskentely. Yhden päivän sitoutuminen tilaisuuteen, johon kuului ympäristöaiheiden alustuksia oli varmasti matalamman kynnyksen toimintamuoto kuin mitä RKP ja Vihreät tarjosivat omille jäsenilleen; näiden kahden puolueen ohjelmatoimintaan halutessaan ihmisen piti olla valmis sitoutumaan pidempään työskentelyyn ryhmässä, jossa etenkin Vihreiden osalta odotettiin asiantuntijuutta. Rajallisen aineiston vuoksi havaitusta erosta ei kenties voi tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä, mutta tulos antaa olettaa, että ohjelmaprosessin työskentelykäytäntöjen valitsemisella puolueet pystyivät vaikuttamaan siihen, millaiset ihmiset ylipäänsä päättivät hakeutua ohjelmaprosessiin mukaan.

Vaikka RKP on myös luokiteltu taustaltaan kaaderipuolueeksi, oli puolueen prosessi varsin erilainen verrattuna Kokoomuksen vastaavaan. Puolueiden eroavien toimintakulttuurien syiden arvioimiseen aineisto ei juuri anna aineksia, mutta eroja voisi mahdollisesti lähteä hakemaan ainakin puolueiden koosta ja resursseista. RKP:n edustajan haastattelussa esiin tulivat puolueessa toimivien henkilöiden suhteellisen vähäinen määrä mutta toisaalta myös siihen liittyvä toimijoiden pitkäaikainen sitoutuminen ja yhteistyö, mikä lisäsi luottamusta toimijoiden välillä.

Vihreiden osalta aineisto antoi jonkin verran vahvistusta sille luvussa 2.2.1 esitetylle Mickelssonin havainnolle, että Vihreissä uuden politiikan puolueena oli tavoiteltu osallistuvaa jäsenedemokratiaa ja jäsenten mukaan ottamista ainakin siitä päätellen, että haku ohjelmatyöhön oli kohdistettu kaikille jäsenille erityisen ennalta valikoituneen ympäristöstä kiinnostuneiden jäsenten joukon sijaan. Työryhmälle myös annettiin hyvin vapaat kädet ohjelman teossa, eikä ryhmään kuulunut esimerkiksi kansanedustajia. Lisäksi työssä pyrittiin käyttämään verkkoalustaa etäämmällä asuvienkin osallistumisen helpottamiseksi. Ohjelman hyväksyminen oli myös vastuutettu muita puolueita laajemmalle joukolle, puoluevaltuuskunnalle.

Toisaalta aineiston perusteella näytti siltä, että Vihreiden ohjelman valmisteluun osallistumisen kynnys oli varsin korkealla. Tähän viittaa jo se, että ohjelmatyö aloitettiin

muodollisella hakuprosessilla, mikä jo itsessään antaa olettaa, että lähtökohtaisesti kaikki halukkaat eivät pääsisi ohjelmatyöryhmään mukaan. Aineisto ei kuitenkaan antanut täyttä selvyyttä siihen, oliko jo työryhmähakua mainostettaessa jäsenistölle kerrottu, mitä kriteereitä valinnassa käytettäisiin. Mikäli asiantuntemusta on tässä yhteydessä pidetty esillä yhtenä valintatekijänä, voitaneen olettaa sen hillinneen työryhmään hakemista sellaisten ihmisten osalta, joilla ei oman käsityksensä mukaan ollut ennestään kokemusta ympäristöasioista. Toisaalta osalle tämä on voinut olla myös houkutteleva tekijä, mikäli työskentely muiden asiantuntijoiden kanssa on kiinnostanut.

On kuitenkin syytä huomata, että jäsenten vastuutus Vihreissä oli melko lähellä samaa tasoa kaaderipuolueen taustan omaavassa RKP:ssä, jossa lisäksi työryhmän kokoukset olivat avoimia muillekin jäsenille. Kummassakaan puolueessa ei ilmeisesti kuitenkaan onnistuttu osallistamaan erityisen laajaa joukkoa ohjelmatyöhön, vaan rajallinen prosessiin sitoutuneiden joukko kantoi päävastuun ohjelman luonnostelemisesta.

Tutkimukseni aineisto osoittaa mielestäni sen, että mitään kovin selkeitä linjoja puolueiden erilaisten historioiden pohjalta ei puolueiden väliin voi vetää. Joitakin historiallisiin rajauksiin sopivia eroja oli havaittavissa, mutta mielestäni kaikki puolueiden toimintatavat eivät systemaattisesti sopineet siihen kuvaan, mitä esimerkiksi kaaderi- ja uuden politiikan puolueita koskevien teorioiden pohjalta olisi voinut olettaa. Sikäli tämä ei ehkä olekaan yllättävää, että kaikki puolueet ovat varmasti vuosikymmenten mittaan kehittäneet toimintatapojaan eri tavoin kulloisenkin ajanjakson vaatimuksiin ja henkeen sopivaksi. Myös yksittäisillä puolueitoimijoilla voi olla merkittäviä vaikuttamismahdollisuuksia sen suhteen, millaiseksi puolueen järjestöllinen toiminta muotoutuu. Näyttää siis siltä, että vaikka puolueiden käytännöillä oli tunnistettavat yhteytensä pidemmän ajan yli muodostuneisiin erilaisiin toimintakulttuureihin, on näissä käytännöissä myös eroja, jotka voivat selittyä muilla kuin puolueen historiallisella taustalla. Näiden syiden selvittäminen vaatisi kuitenkin tarkempaa perehtymistä puolueiden toimintatapojen kehitykseen kuin mikä tässä tutkimuksessa oli mahdollista.

5.4 Asiantuntijuuden rakentaminen

Asiantuntijuuden elementit

Kuten edellä on todettu, asiantuntijuutta pidettiin haastateltavien mukaan puolueiden ohjelmaprosesseissa yhtenä keskeisimpänä ominaisuutena, jota työhön osallistujilta odotettiin. Mitä tällä asiantuntijuudella sitten käytännössä tarkoitettiin? Helpointa haastateltaville tuntui olevan osallistujien työhön liittyvän taustan, heidän edustamiensa instituutioiden, ammattien, koulutuksen tai vastaavien taustatekijöiden listaaminen. Nämä opiskelu- ja työelämään liittyvät positiot tuntuivat ikäänkuin itsestäänselvästi kertovan osallistujien olleen asiantuntijoita. Ympäristöalalla toimiminen siis tuntui antavan osallistujalle asiantuntijan statuksen kohtuullisen vaivattomasti muiden osallistujien silmissä. Perinteiset asiantuntijuuden merkit, kuten tiede, ammatit ja instituutiot tulivat siis selvästi esiin omassa tutkimuksessani.

Samaan tapaan kuin luvussa 2.1.2 viitatussa Saariston tutkimuksissa, myös omassa aineistossani asiantuntijuuden rakentaminen puheessa oli usein melko refleктоimatonta ja arkista, ja haastateltavien kuvailut omasta tai muiden osallistujien oletetusta tietämyksestä tai ymmärryksestä jäivät usein varsin yleiselle tasolle. Kuvaukset jäivät useimmiten työpaikan tai -alan mainitsemiseksi.

Aiemmassa tutkimuksessa yhtenä asiantuntijuuden kriteerinä on pidetty jonkinlaisen erityistiedon omaamista. Tällisen tietämyksen olemassaolosta haastateltavat mainitsivat useimmin puhuessaan työhön osallistuneista tutkimustaustan omaavista ihmisistä. Heillä nähtiin olevan erityisen syvällistä tietoa tutkimastaan asiasta. Toinen ryhmä, jonka omalaatuisesta tiedosta nousi keskustelua Kokoomuksen haastatteluissa olivat yrittäjät tai muut elinkeinoelämän edustajat. Heillä katsottiin olevan erityistä, realistiseksi määriteltyä tietoa siitä, miten asioita heidän edustamallaan alalla käytännössä hoidettiin ja mikä olisi mahdollista ja mikä ei.

Aiemmin esitellyt Saariston kuvailemat asiantuntijuuden uudet jalat näkyivät mielestäni siinä, miten ohjelmaprosesseissa suhtauduttiin työhön osallistujiin. Ensimmäinen jalka, julkisuus tai

tunnustus, näkyi siinä, että muita osallistujia kuvaillessaan haastateltavat mainitsivat nimenomaan näiden työhön tai vastaavaan liittyviä sidoksia, jotka tuntuivat kuin itsestään osoittavan heidän pätevyytensä ympäristöpolitiikan käsittelemiseen. Toinen jalka, kommunikaatio ja tiedon välittäminen oli niinkään keskeisessä roolissa työssä, sillä osallistuminen perustui tiedon ja näkemysten ehdottamiseen ja muotoilemiseen. Ilman tähän vuorovaikutukseen osallistumista ohjelmaprosessissa mukana olemisella ei käytännössä ollut merkitystä, ja osa haastateltavista nimesikin eksplisiittisesti kommunikoimisen puutteen kanssaosallistujan ei-toivotuimmaksi ominaisuudeksi. Kolmas jalka, luottamus, liittyi erityisesti RKP:n ja Vihreiden prosesseihin, jossa periaatteessa saman verran valmisteluvälit omaavien osallistujien piti yhdessä koota luonnos ohjelmaksi. Rajallisten aikaresurssien ja osaamisen vuoksi osallistujien oli pitkälti luotettava siihen, että muiden osallistujien tuottama materiaali oli tiedollisesti paikkansapitävää tai ehdotuksena mielekäs. Ilmeisesti tätä luottamusta ei prosesseissa juuri koeteltu, mutta on myös mahdollista, että haastateltavat eivät osanneet tai halunneet tuoda tämän tyyppisiä herkempiä asioita esiin prosessin ulkopuolelta tulevalle haastattelijalle.

Asiantuntijuus linkittyi haastateltavien puheessa mielestäni selvemmin tietämykseen kuin jonkin käytännöllisen asian osaamiseen tai taitoihin, mihin aiemmassa tutkimuksessa on viitattu omana asiantuntijuuden lajinaan, keinotaitajuutena. Näitäkin ominaisuuksia tuli kuitenkin esiin jonkin verran. Ne osallistujat, jotka eivät tuntuneet pitävän itseään asiantuntijoina, toivat esiin esimerkiksi osaamistaan projektinhallinnassa tai tekstien muotoilemisessa. Joidenkin haastateltavien puheessa myös politiikka määriteltiin hyvin omalaatuiseksi toimintaympäristökseen, joiden prosessien ja toimintakäytäntöjen tuntemus oli oma lajinsa, jossa saattoi harjaantua lähinnä toimimalla itse politiikassa.

Vaikka politiikka joissain haastatteluissa määriteltiin omalaatuiseksi ja omaa asiantuntemustaan vaativaksi toiminnaksi, itse ympäristöpoliittisten toimenpide-ehdotusten muotoilu ei noussut haastatteluissa esiin sellaisena ohjelmatyön osana, joka olisi vaatinut omanlaistaan asiantuntemusta. Kuten työn alussa ohjelmien esittelyssä ja edellä ohjelmien luonnosta ja funktioita käsitelleessä luvussa edellä totesin, painottuivat ohjelmat toimintaehdotusten esittelemiseen. Tästä huolimatta esimerkiksi osaaminen tai tietämys

sopivien ympäristöpolitiikan ohjauskeinojen valinnassa ohjelmalinjauksia valmisteltaessa ei saanut haastateltavien puheessa huomiota osakseen. Voidaan spekuloida, eikö tällaista osaamista pidetty asiana, jossa voisi tai pitäisi olla asiantuntija. Ilmeisesti toimintaehdotusten muotoilua oltiin kuitenkin yleisesti pidetty enemmän yhteistä harkintaa vaativana ohjelmatekstin osana, sillä näitä osioita oltiin ohjelmaprosesseissa haastateltavien mukaan käsitelty enemmän kuin taustoittavampia tekstiosioita. Tähän liittyen ohjelmista puhuttiin yhdessä tehtyinä: prosessikirjoittamalla erilaisten ihmisten yhteisen työpanoksen kautta oltiin saatu aikaan lopullinen ohjelma.

Mielenkiintoista oli, että usea haastateltava tuntui olevan hyvin tietoinen oman asiantuntemuksensa rajoista. Taustalla olleen ympäristöasioihin liittyvän työ- tai opiskelukokemuksensa lisäksi he kertoivat, mitä asioita eivät tunteneet, mainiten esimerkiksi poliittisia prosesseja puolueessa tai hallituksessa, tai muita kuin itselleen tärkeitä sisältöaiheita. Kukaan haastateltava ei nimittänyt itseään jonkin aiheen asiantuntijaksi. Sen sijaan muista osallistujista he käyttivät tätä nimitystä ja puhuivat heidän asiantuntemuksestaan heidän edustamillaan aloilla. Tässä mielessä asiantuntijuutta rakennettiin ja annettiin siis eksplisiittisemmin muille ihmisille kuin itselleen. Omalta osaltaan haastateltavat kävivät pikemminkin läpi joitakin omia osaamisalueitaan, mutta saattoivat heti perään todeta, että samalla alalla oli kuitenkin olemassa parempiakin asiantuntijoita kuin he itse.

Saaristo on omien tutkimustensa perusteella kehottanut tarkastelemaan asiantuntijuutta myös sosiaalisena positiona. Ohjelmaprosesseissa asiantuntijoiden rooli tai asema ohjelman valmistelemisen prosessissa painottui ohjelman taustoittamiseen tai luonnosteleamiseen. Kokoomuksessa osallistujien ideoita kerättiin seminaarissa ja sen työpajoissa, kun taas Vihreissä ja RKP:ssa he vastasivat ohjelman luonnostelemisesta. Kaikissa puolueissa kuitenkin puolueen muiden toimijoiden tai aiemmin tehdyt päätökset rajasivat sitä ympäristöasioiden alaa, jota asiantuntijat saattoivat lähteä käsittelemään; käytännössä muut olivat päättäneet ohjelman rajauksesta ennalta, tai ohjelmatyön aikana yritettiin välttää muiden ohjelmien tontille menemistä. Lisäksi asiantuntijoiden positiota määrittivät seuraavassa osiossa käsiteltävät muiden osallisten roolit. Asiantuntijoiden roolia valmistelijoina korosti se, että ohjelman hyväksyminen oli annettu tavanomaisten

puoluekäytäntöjen pohjalta Kokoomuksessa ja RKP:ssä puoluehallitukselle ja Vihreissä puoluevaltuuskunnalle. Asiantuntijat eivät siis asemoituneet prosessissa päättäjiksi, vaan tämä positio oli varattu puolueen luottamuselimissä toimiville henkilöille.

Rajatyötä ja erontekoja

Tutkimukseni aineistossa ei ilmennyt samanlaisia voimakkaita jakoja erilaisten ryhmien välillä kuin muissa aiemmissa ympäristöpolitiikan alalla tehdyissä asiantuntijuutta koskevissa tutkimuksissa. Tämä johtunee siitä, että suurin osa prosessiin osallistuneista oli suhteellisen samanlaisista taustoista olevia henkilöitä; esimerkiksi korkeakoulua käymättömiä henkilöitä ei tullut haastatteluissa esiin, vaikka on mahdollista että heitäkin ohjelmaprosessiin osallistui. Poliittisesti jossain määrin aktiivisten tai ympäristöalalla toimivien ihmisten kesken joidenkin osallistujien määrittelevä esimerkiksi maallikoiksi ei ehkä tuntunut osallistujista luontevalta tai osuvalta.

Kuitenkin haastatteluiden pohjalta oli myös huomattavissa, että kaikkia ohjelmaprosesseihin osallistuneita henkilöitä ei pidetty varsinaisesti asiantuntijoina. Nämä erot olivat havaittavissa joissakin rajatyöksi määriteltävissä hetkissä, jossa haastateltavat tekivät puheessa eroja erilaisten toimijoiden välille. Useimmin tällainen vertailuasetelma syntyi asiantuntijoiden ja ns. poliitikoiden välillä. Poliitikoilla ei välttämättä tarkoitettu pelkästään kansanedustajia tai ministereitä, joita prosesseihin osallistui, vaan myös sellaisia ihmisiä, jotka osallistuivat prosessiin esimerkiksi työntekijöinä ja joiden katsottiin olevan jollain tapaa muita tiiviimmässä sidoksessa puolueeseen. Yksi näiden ryhmien välillä nähty ero, joka tuli joissakin haastatteluissa esille, oli asiantuntijoiden ajoittain kapeana pidetty näkemys. Etenkin tutkijataustaisten asiantuntijoiden ajateltiin olevan hyvin tiiviisti kiinnostuneita omaan tutkimusaiheeseensa liittyvistä asioista, jopa siinä määrin, että he saattaisivat haluta painottaa tätä aihetta enemmän kuin muiden mielestä oli mielekästä ohjelman tasapainoisen rakenteen kannalta. Tämän kapeuden vastapainoksi poliitikoiksi määrittyvät henkilöt puolestaan eivät haastateltavien kuvauksissa omanneet yhtä syvällistä tietämystä ympäristöasioista, mutta heillä ajateltiin olevan kyky katsoa asioita jollain tapaa laajemmin ja ”pitää lankoja yhdessä”,

sekä katsoa ohjelmaa jollain tapaa poliittisemmin kuin asiantuntijajäsenet.

Muissa kuin Kokoomuksen ohjelmaprosesseissa ei juuri vaikuttanut olevan osallistujia, joilla ei ollut jonkinlaista taustaa ympäristöalalla. Siinä missä haastateltavat eivät eksplisiittisesti puhuneet asiantuntijajäsenistä jotenkin muita rationaalisempina, niin näihin ei-asiantuntijoina pidettyihin henkilöihin ja heidän näkemyksiin viitattiin esimerkiksi ”kiinnostuneina” tai ”huolestuneina”. Tämä sopii yhteen sen aiempien tutkimusten havainnon kanssa, että ei-asiantuntijat määritellään helpommin emotionaalisiksi. Kukaan haastateltavista ei kuvannut itseään tai omia motiiveitaan huolen tai minkään muunkaan selkeän emotionin kautta, mutta henkilökohtaisista ympäristöön liittyvistä kokemuksista esimerkiksi asuinpaikan, harrastusten tai elämäntapojen myötä saatettiin kyllä mainita.

Myös media määrittyi puolueihin nähden jonkinlaiseksi vastinpariksi. Pääasiassa media näyttäytyi tahona jota piti yrittää hallita tai ennakoida, jotta ohjelmasta saataisiin halutunlaista julkista keskustelua. Riskinä pidettiin sitä, että media tarttuisi ohjelmassa ”väärin” aiheisiin, mikä myös osaltaan vaikutti ohjelmissa tehtyihin aihevalintoihin. Toiseksi media saattoi olla hankala sivuuttamalla puolueen ympäristöajattelun ja keskittymällä tarkastelemaan puolueen muita sektoreita koskevaa politiikkaa. Luvussa 2.1.2 viitatussa Kuneliuksen, Nopparin ja Reunasen tutkimuksessa myös media oli määrittynyt asiallisesti toimivaan politiikkaan verrattuna emotionaaliseksi, mutta omasta aineistostani en tällaisia viitteitä havainnut.

Varsinaisten vasta-asiantuntijoiden olemassaoloa tai osallistumista puolueiden ohjelmaprosessien käytännöt eivät oikeastaan mahdollistaneet. Valmisteluvaiheessa prosesseihin ei kuulunut sellaisia vaiheita, joissa puolueiden aatteellisten viiteryhmien ulkopuoliset tahot olisivat päässeet kommentoimaan luonnoksia tai tuomaan esiin omia näkemyksiään. Lisäksi puolueen omat joukot vaikuttivat olevan ohjelmien sisällöistä siinä määrin samanmielisiä, että suuria kiistoja, joissa osapuolet olisivat merkittävästi jakautuneet, ei päässyt syntymään. Tällöin ei myöskään syntynyt sellaisia erimielisyyksiä, jossa eri näkökantoja edustavat puolet olisivat määrittyneet asiantuntijoiksi tai vasta-asiantuntijoiksi.

Asiantuntijuuden merkitys osallistujien toimintamahdollisuuksille

Ilmeisimmällä tavalla osallistujien ilmoittama, usein heidän opintoihinsa tai työhönsä liittyvän taustan kautta määrittyvä asiantuntijuus vaikutti siihen, mitä ympäristöpolitiikan osa-aluetta osallistujat ohjattiin tai ohjautuivat prosessissa käsittelemään. Luontevana pidettiin, että mikäli ihmisellä oli kokemusta jostain ympäristöaiheesta päivätyönsä tai muun vastaavan toiminnan kautta, hän myös kirjoitti siihen liittyvää ohjelmatekstiä. Yleensä tämä tarkoitti käytännössä sekä kyseessä olevan aiheen taustoittamista siinä määrin kuin sitä pidettiin tarpeellisenä, että siihen liittyvien toimenpide-ehdotusten luonnostelemista. Tämä toimintatapa oli ilmeisesti yleisempi kuin se, että osallistujat olisivat lähteneet hakemaan tietoa ja kirjoittamaan sellaisesta ympäristöpolitiikan osa-alueesta, joka ei liittynyt heidän omaan alaansa. Haastateltavien mukaan osa osallistujista oli itse aktiivisesti hakeutunut tiettyjen aiheiden vastuuhenkilöksi, mutta työnjaossa oli ilmennyt tilanteita, joissa muiden osallistujien taholta oltiin kannustettu tai työnnetty toisia osallistujia tiettyjen aiheiden pariin. Tämä oli myös yksi käytännön tapa, jolla ohjelmatyöhön osallistujat rakensivat muiden osallisten asiantuntijuutta: kannustamalla toisia tiettyjen aiheiden pariin voidaan ajatella heidän osoittaneen luottamusta siihen, että pystyisivät hallitsemaan kyseessä olleen aihekokonaisuuden.

Haastateltavat kertoivat myös, että asiantuntemus antoi osallistujille pohjan, jolta he pystyivät antamaan ohjelmatyölle enemmän kuin mahdolliset ei-asiantuntijajäsenet. Näkemystä perusteltiin sillä, että kokemuksen myötä asiantuntijoilla oli yksinkertaisesti enemmän ideoita ja näkemyksiä, joita esittää, kuin sellaisella osallistujalla, joka oli vain kiinnostunut ympäristöasioista mutta ei erityisen perehtynyt niihin. Asiantuntijoiden näkemyksiä kyllä siis arvostettiin sinänsä, mutta tuotiin myös esiin, että ei-asiantuntijoilla ei välttämättä alkuunkaan edes ollut vähäisemmän kokemuksensa takia sellaisia näkemyksiä, joita olisi voitu asiantuntijoiden esittämiin asioihin verrata. Mahdollisista asiantuntijoiden välisistä eroista tai erimielisyyksistä tässä suhteessa ei tullut esiin huomioita haastatteluissa. Niiden havaitseminen olisi oletettavasti vaatinut varsinaisten ohjelman työstötilanteiden havainnointia, mihin ei tässä tutkimuksessa ollut mahdollisuutta.

Aiemmassa tutkimuksessa yhtenä asiantuntijuuden merkkinä on pidetty tietoja ja taitoja, joiden avulla asiantuntija suoriutuu tehtävistään. Arvelin itsekkin työni alussa, että asiantuntijuus voisi tutkimuksessani vaikuttaa osaltaan siihen, missä määrin osallistujat ovat kokeneet voivansa vaikuttaa työn lopputulokseen. Osa haastateltavista toi esiin tällaisia kokemuksia. Esimerkiksi Vihreiden haastateltavat kertoivat, kuinka tekstiä olisi saanut kirjoittaa paljonkin itse, varsinkin jos muita samaa alaa tuntevia ihmisiä ei ollut prosessissa mukana, ja tällöin oma kädenjälki saattoi näkyä ohjelmassa vahvastikin. Muutoin haastateltavat toivat enemmän esiin vaikutusmahdollisuuksiin liittyviä huomioita enemmän yleisellä tasolla kuin henkilökohtaisena, omaan asiantuntijuuteen liittyvänä kokemuksena.

Politiikan sektorirajat, aihevalinnat ja hajautettu asiantuntijuus

Asiantuntijuuden ja poliittisen tiedon tutkimuksessa on puhuttu postnormaaleista ongelmista ja tarpeesta hyödyntää erilaisten asiantuntijoiden osaamista niiden käsittelemisessä. Tyypillinen esimerkki hankalasta, laaja-alaista osaamista vaativasta aihealueesta on ilmastonmuutos ja -politiikka. Tutkimissani ohjelmaprosesseissa tämän aiheen käsittelyä oli kuitenkin pyritty hillitsemään, sillä sitä katsottiin käsiteltäneen jo riittävästi omissa erityisohjelmissaan. Tämä rajausta tuntui aiheuttaneen ohjelmaprosesseissa jonkin verran haasteita, sillä rajanveto ympäristöpolitiikan ja esimerkiksi energiapolitiikan välillä ei tuntunut osallistujista helpolta. Myös muut hankalaksi koetut aiheet, kuten turpeenkäyttö ja soidensuojelu liittyivät myös osaltaan tähän ympäristö-, ilmasto- ja energiapolitiikan rajakiistaan. Prosesseissa olisi siis ilmeisesti ollut mahdollisuus sille, että eri alojen asiantuntijat keskustelisivat yhdessä laajojenkin ympäristöongelmien ratkaisemisesta, mutta ohjelmien välille rakennettu työnjako rajoitti tällaisen keskustelun käymistä ja tietyssä mielessä rajoitti asiantuntijaresurssin hyödyntämistä.

Haastateltavat eivät juuri nostaneet esiin muita aiheita, joiden kirjoittaminen olisi vaatinut erityisen paljon yhteistä tutkiskelua. Haastateltavat kuvailivat kyllä ohjelmien työstämisen prosessimaista luonnetta ja useiden ihmisten osallistumista kommentoimiseen, mutta toisaalta myös siitä, että tietyt aihekokonaisuudet vastuutettiin tietyn ihmisen kirjoitettavaksi hänen

osaamisensa perusteella. Osallistujat myös kertoivat prosessiin liittyneen paljon yksinäistä kirjoittamista. Esimerkiksi Saariston esiin nostama hajautettu tai yhteisöllinen asiantuntijuus, johon viittasin luvussa 2.1.1, tuntuukin kuvaavan hyvin prosessin tiettyjä vaiheita tai elementtejä, mutta tutkimissani prosesseissa oli myös keskeisiä osia, jossa nojattiin vahvasti yksittäisen ihmisen kerryttämään osaamiseen, tietämykseen ja näkemyksiin laajoihinkin ongelmakokonaisuuksiin liittyen poliittisten tavoitteiden muotoilemisessa. Tämä ratkaisu liittyi ainakin osittain työhön varattuun rajalliseen aikaan ja pienehköön kirjoittajien joukkoon, jonka puitteissa laajempi käsittely ei olisi ollut mahdollistakaan. Toisaalta yksittäiset ohjelmaa kirjoittaneet henkilöt lähtivät itsenäisesti ohittamaan tätä ohjelmatyön käytäntöjen luomaa tilannetta hakemalla näkemyksiä heille vastuutettuihin aihealueisiin myös ohjelmatyön ulkopuolisilta henkilöiltä. Käyttämällä henkilökohtaisia verkostojaan he pystyivät halutessaan laajentamaan ohjelmatyöhön osallistettujen asiantuntijoiden määrää myös puoluetta lähellä olevien toimijoiden ulkopuolelle.

Haastateltavat nostivat esiin asiantuntijuuden merkityksen tärkeänä sille, mitä asioita ohjelmissa ylipäättään käsiteltiin. Mikäli kellään osallistujalla ei ollut kosketuspintaa johonkin aiheeseen, jätettiin se helposti kokonaan pois. Myös tämä valinta liittyi ajankäyttöön: epäselvien asioiden selvittäminen olisi vienyt paljon aikaa, jolloin koettiin helpommaksi vain jättää pois sellaiset aiheet, joihin osallistujilla ei ollut annettavaa tai jonka oikeellisuudesta oli epäselvyyttä. Aihevalintojen suhteen asiantuntijuus siis näyttäytyi selvänä pullonkaulana, jota puolueet pyrkivät välttämään haalimalla joukkoon mahdollisimman laaja-alaisesti eri alojen ihmisiä mukaan ohjelmaprosessiin.

Asiantuntijuuden suhde muihin resursseihin

Tietyn politiikan kielenkäytön hallitseminen ei noussut erityisesti esiin haastateltavien puhuessa osallistujien vaikuttamismahdollisuuksista, joskin osa osallistujista kertoi itse pyrkineensä erityisesti huolehtimaan siitä, että ohjelmateksti täytti tietyn, vaille selkeää määrittelyä jääneet ”ohjelmamaisuuden” kriteerit. Kokoomuksessa varsinaisesta tekstinmuodostuksesta vastasivat politiikassa hyvin sisällä olevat henkilöt. RKP:ssä ja

Vihreissä taas etenkin työryhmien sihteereillä ja puheenjohtajilla oli vastuuta muotoilujen kirkastamisesta niin, että eri ihmisten kirjoittamista paloista muotoutui ohjelmatekstien kirjoittamattomia sääntöjä noudattava kokonaisuus. Voidaan arvella, että ennestään sopivan kielen hallitsevan kirjoittajan tekstit voisivat altistua vähemmän muokkaukselle, mutta aineiston perusteella tätä ajatusta ei voi arvioida.

Etenkin Vihreiden haastatteluissa, mutta jonkin verran myös muilla, tulikin esiin se seikka, että asiantuntijuus oli vain yksi rajallinen ominaisuus, joka vaikutti osallistujien kykyyn saada omia ajatuksiaan läpi lopulliseen ohjelmaan. Kun ohjelmatyö oli vapaaehtoisten vastuulla, pullonkaulaksi muodostui pikemminkin osallistujien aika ja energia. Jo tarvittavan pohjaluonnoksen kokoon saaminen oli ajoittain niin työlästä ja pienen joukon harteilla, että tälle pohjatyölle muodostui ilmeisesti melko vahva asema siitä yksinkertaisesta syystä, että kilpailevia ehdotuksia ei aina ollut tarjottu. Panostamalla työhön aikaansa oli osallistujalla siis hyvät mahdollisuudet vahvistaa omaa kädenjälkeään ohjelmassa, sillä kaikenkaikkiaan kirjoitetun haastaminen prosesseissa vaikutti jääneen vähäiseksi. Aikaresurssin ohella tämä liittyi toki varmasti myös kirjoittajien yhteiseen arvopohjaan, jolloin tarvetta haastamiseen ei ehkä herännytkään järin paljon.

Näyttää siis siltä, että asiantuntijuus oli toivottu ja odotettu tausta, joka osallistujan oli hyvä täyttää päästäkseen mukaan ohjelmaprosessiin ja saadakseen ajatuksensa kuulluiksi, mutta tähän vaiheeseen päästyään siirtyi vaikutusmahdollisuuksien määrittäminen muihin tekijöihin, kuten käytettävissä olevaan aikaan tai aseman myötä määrittyneeseen poliittiseen mandaattiin tehdä linjauksia. Tämä näkyy mielestäni myös siinä, että asiantuntijoiden osallistumista korostettiin kaikissa puolueissa ohjelman valmisteluvaiheessa, mutta varsinainen päätösvalta ohjelman lopullisesta muokkaamisesta ja hyväksymisestä oli annettu puoluehallituksille ja -valtuuskunnille, joiden asettamisessa ympäristöpoliittinen osaaminen ei oletettavasti ole ollut kriteerinä.

5.5 Linjanmäärittelyn oikeutus

Ohjelmatekstejä luonnostelemissa ryhmissä työskentely sujui pääasiassa ilman suuria kiistoja.

Täten haastateltavilla ei juurikaan ollut kerrottavaa ohjelmaprosessissa ilmenneistä erimielisyyksistä niiden vähäisen määrän takia, eikä tällöin myöskään haastateltavien kertomuksissa asiantuntemus noussut näissä tilanteissa ratkaisuvallan perusteeksi. Esimerkiksi Kokoomuksessa linjausvalta kuului ministerille, mitä perusteltiin tämän asemalla puolueessa ja siitä johtuvalla poliittisella vastuulla ohjelmatyöstä. Samalla muissa asemissa toimineet henkilöt implisiittisesti rajattiin tällaisesta päätösvallasta ulos.

Siinä määrin kun päätösvaltaa käsiteltiin, vaikutti kysymys kaikkien puolueiden haastateltaville melko selvältä ja ongelmattomalta. Esimerkiksi Kokoomuksessa ministerillä olevaa erityistä valtaa ei haastatteluissa kyseenalaistettu. Vihreissä radikaalimpaa arvopohdintaa vaatineet esitykset rajautuivat pois sellaisen käytännöllisen ajattelun kautta, jonka pohjalta työssä painotettiin lyhyellä tähtäimellä realistisina pidettyjä esityksiä. Kaikissa puolueissa pidettiin selvänä, että lopullinen linjausvalta oli puolueen päättävillä elimillä, siis puoluehallituksilla ja puoluevaltuuskunnalla.

Ohjelmatyössä painotettu ympäristöosaamisen arvostus ei siis linkittynyt lopulliseen päätösvaltaan ohjelman hyväksymisestä. Pääasiallista valmisteluvastuuta kantaneet, ympäristöasioihin prosessin myötä perehtyneet tai asiantuntijoina pidetyt henkilöt eivät vastanneet ohjelman viimeistelemisestä ja hyväksymisestä, vaan tältä osin vastuu kuului Vihreissä puoluevaltuuskunnalle ja Kokoomuksessa ja RKP:ssä puoluehallitukselle. Näille tahoille luotettiin sen tarkistaminen ja hyväksyminen, että ohjelma vastaisi puolueen linjaa ja sopisi yhteen muiden ohjelmien kanssa, mukaanlukien arvoja käsittelevien periaate- tai vastaavien ohjelmien kanssa. Tässä mielessä toimintatapa vastasi sitä tiedon ja politiikan tutkimuksessa käsiteltävää erontekoa, jossa asiantuntijat tuottavat tietoa (ja tässä tapauksessa myös näkemyksiä ja linjausehdotuksia) poliittisempaan mandaattiin perustuvien toimijoiden käsiteltäväksi ja hyväksyttäväksi. Käytännössä näillä tahoilla oli kuitenkin mahdollisuus puuttua myös ohjelmiin sisältyvään tiedollisempaan puoleen, ei vain arvopohjaisiin linjauksiin ja poliittisiin johtopäätöksiin. Haastateltavat eivät nostaneet esiin huolia näiden tahojen ympäristöpoliittisen osaamisen suhteen. Miksi näin on, on mielestäni mielenkiintoinen kysymys siihen nähden, että ohjelman valmistelijoilta osaamista kuitenkin

odotettiin.

Tulkintani mukaan käytettävissä ollut tieto ja asiantuntijuus myös vaikuttivat siihen, mistä asioista ohjelmaprosesseissa lopulta tarvitsi tai haluttiin tehdä hankalia poliittisia linjanvetoja. Esimerkiksi RKP:n haastateltavan mukaan tietyt ympäristöpoliittiset käytännön toimenpiteet, jotka olisivat osallistujien joidenkin osallistujien näkökulmasta saattaneet olla poliittisesti vaikeampia, helpottuivat kun mukana oli asiantuntijoita jotka pystyivät kuvailemaan tarkasti kyseessä olleen toimenpiteen ympäristöhyötyjä. Vihreissä taas joitakin linjanvetoja jätettiin lopulta tekemättä, jos niiden taustalla oleva tietopohja tuntui ohjelmatyöryhmän mielestä jäävän liian epävarmaksi.

Haastateltavien mukaan puolueiden ympäristöohjelmaprosesseissa käytiin lopulta melko rajallisesti keskustelua arvoista, tai näissä keskusteluissa ei ollut tarvetta laajalle erilaisten näkemysten sovittamiselle. Nähdäkseni tämä liittyi paitsi siihen, että ohjelmatyöhön ryhtymiseen ei millään puolueella liittynyt suuria linjojen muuttamiseen liittyviä paineita, myös siihen, että ohjelmia olivat työstämässä hyvin samanmieliset henkilöt eikä ohjelmaluonnoksiin pyydetty kommentteja puolueiden oman aatteellisen viiteryhmän ulkopuolisilta tahoilta. Suuria erimielisyyksiä ja tarvetta ympäristöpoliittisten linjauksien perusteiden käsittelemiselle ei siis juurikaan ollut. Tällöin myöskään prosesseissa ei ilmeisesti herännyt tarvetta käydä keskustelua siitä, kenellä mahdollisesti olisi oikeus arvovalintojen tekemiseen.

Kysyessäni ideaalista ohjelmakirjoittajien joukosta, mietti yksi haastateltava, että parasta olisi kenties riittävän ”ristiriitaisen” ryhmän muodostaminen, viitaten erityisesti asiantuntijoiden ja poliitikkojen sopivan kombinaatioon niin, että ryhmässä syntyisi aidosti keskustelua siitä, mitä ohjelmaan lopulta kirjoitettaisiin. Tällaista yhteistä keskustelua toivottiin myös Vihreiden ryhmässä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että tutkimissani prosesseissa asiantuntijat ja poliitikot käsitelivät ohjelmaa useammin omissa ryhmissään ja elimissään (vrt. erilliset työpajat tai työryhmät ja lopulta hyväksynnän suorittavat puolue-elimet) kuin tiiviissä yhteistyössä keskenään.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Asiantuntijuus puolueiden ympäristöohjelmaprosesseissa

Lähdin tutkimuksessani selvittämään sitä, kenellä katsotaan olevan tarvittavaa asiantuntemusta puolueiden ympäristöohjelmaprosesseihin osallistumiseen. Tutkimukseni tulokset osoittavat, että osallistujien asiantuntijuutta hahmotettiin ja perusteltiin hyvin samansuuntaisesti kuin monissa muissakin asiantuntijuutta käsittelevässä tutkimuksessa. Asiantuntijuuden merkkeinä pidettiin etenkin ympäristöön liittyvää koulutusta ja työtä. Puolueiden välillä oli muutamia eroja siinä, millaisista taustoista tulevat ihmiset olivat niiden prosesseihin osallistuneet, mutta kaikissa tuotiin hyvin samansuuntaisesti esiin esimerkiksi osallistujien edustamia instituutioita ja heidän ammattejaan ja tieteenalojaan.

Ihmisten ammatteihin ja taustalla oleviin pätevyyden osoituksiin perustuvaa asiantuntijuuden melko reflektoimatonta määrittelemistä esiintyi haastateltavien puheissa enemmän kuin alunperin odotin. Tutkimusta aloittaessani arvelin, että ohjelmaprosesseissa toimineet henkilöt olisivat pohtineet laajemmin asiantuntijuuden merkitystä yhtenä osana poliittisen ohjelmatyön kokonaisuutta, johon kuitenkin lähtökohtaisesti kuuluu myös puolueen arvojen mukaisten linjavalintojen tekemistä ja ympäristöpolitiikan tavoitteenasettelua. Sekä asiantuntijuuteen nojaava ohjelmien valmistelutyö että lopullisen linjausvallan rajaaminen puolueiden elimille olisivat mielestäni antaneet aiheita laajemmalle pohdinnalle ympäristöpoliittisesta vallankäytöstä kuin mitä puolueiden ohjelmaprosesseissa oli tehty. Nyt esimerkiksi työuran kautta saavutettu asiantuntijuusstatus yhdistettynä puolueen jäsenyyteen tai sen välittömään lähipiiriin kuulumiseen näytti automaattisesti tekevän ihmisestä sopivan valmistelemaan puolueen ympäristöpoliittisia tavoitteita.

Pyrin tutkimuksessani erittelemään myös asiantuntijuuden rakentamisen käytäntöjä ohjelmatyössä. Aineisto antoi jonkin verran mahdollisuuksia esimerkiksi asiantuntijoiden ja poliitikkojen välisen rajatyön analysointiin. Keskeiseksi eroksi haastatteluissa näiden toimijaryhmien välille muodostui etenkin tutkijataustaisten asiantuntijoiden oletettu näkemyksen syvällisyys mutta kapeus, siinä missä poliitikkojen tietämyksen ajateltiin olevan

ohuempaa mutta heillä olevan mahdollisuus laajempaan katsontakantaan. Eksplisiittistä asiantuntijoiden ja maallikoiden välistä erontekoa aineistossani ei esiintynyt, mutta ei-asiantuntijoita luonnehdittiin helposti esimerkiksi ”huolestuneiksi”. Tämä emotionaalisuuteen viittaaminen on havaittu aiemmissa tutkimuksissa yhdeksi maallikoiden kuvailemisen tavaksi, joka implisiittisesti rakentaa asiantuntijaksi määrittävät toimijat maallikoita rationaalisemmiksi.

Edellä mainitun havainnon pohjalta näen, että jatkotutkimuksessa voisi olla hedelmällistä perehtyä tarkemmin asiantuntijuuden rakentumiseen ja rakentamiseen yhtenäisissä ryhmissä. Monet aiemmat tutkimukset ovat tarkastelleet tilanteita, joissa on havaittavissa selkeästi erotettavat maallikot ja asiantuntijat. Tällaisessa tilanteessa ryhmän dynamiikka on oletettavasti melko erilainen kuin sellaisessa joukossa, jossa kaikki ovat jollain asteikolla määriteltävissä asiantuntijoiksi. Aiheen tutkiminen voisi antaa eväitä asiantuntijuuden hienovaraisempien elementtien erittelemiseen. Näihin elementteihin kiinni pääseminen luultavasti myös hyötyisi erilaisista aineistonhankinnan tavoista, kuten tutkimusten kohteena olevien tahojen havainnoinnista varsinaisissa työskentelytilanteissa.

Haastateltavani toivat esiin joitakin toiveita ja ehdotuksia sille, miten asiantuntijaresurssia voisi puolueiden ohjelmatyössä hyödyntää paremmin. Keskeiset toiveet liittyivät kirjoitustyön prosessinhallinnan ja ajankäytön tehokkaaseen johtamiseen. Tarpeellisena pidettiin myös asiantuntijajäsenten ja poliitikkojen kohtaamista aidon keskustelun synnyttämiseksi ja toisaalta myös sen mahdollistamiseksi, että valmisteltava ohjelma olisi rajauksiltaan ja tyyliltään molempien osapuolten näkökulmasta mielekäs ja hyödyllinen.

Keskeinen aineistossani esiin tullut huoli oli riittävän erilaisten alojen osaajien saaminen mukaan ohjelmatyöhön, jotta tarvittavat ympäristöaiheet voitaisiin kattaa työssä. Uskon tämän olevan relevantti kysymys, johon puolueiden on jatkossakin kiinnitettävä huomiota. Eräs haastateltava arvioi, että prosesseihin olisi erilaisilla työskentelykäytännöillä mahdollista osallistaa enemmänkin esimerkiksi tutkijoita, jotka eivät kuitenkaan halua lähteä suoraanisesti puolueen jäseniksi tai ohjelman kirjoittajiksi. Toisaalta on myös syytä todeta, että ohjelmatyön tekijöiden voisi olla aiheellista pohtia asiantuntijuuden määrällisen varmistamisen lisäksi myös laadullisia näkökohtia. Tutkimissani prosesseissa suurin osa ohjelmaprosessiin

osallistuneista henkilöistä oli jo nykyisellään juuri tutkijoita ja muita ympäristöasioihin ennestään perehtyneitä osallistujia. Sellaiset puolueiden jäsenet, joilla tällaisia taustatekijöitä ei ollut, jäivät tutkimissani prosesseissa lähes täysin ohjelmien valmistelutyön ulkopuolelle. Asiantuntijuuden tutkijat ovatkin esittäneet erilaisia malleja kaikkien osallisten ja etenkin maallikoiden puheoikeuden takaamiseksi ns. avoimen asiantuntijuuden hengessä. Eettisten syiden vuoksi tätä on perusteltu myös käytännöllisillä syillä: ajatellaan, että saadaan parempaa tietoa, kun sitä ovat mukana tuottamassa useat erilaiset tahot. Tämän tiedollisen yhteistyön voi katsoa synnyttävän kokonaan uutta asiantuntijuutta. Asiantuntijuuden purkamiseen liittyy myös tarve arvostaa itse asiantuntijan sijaan enemmän sitä, mitä itseasiassa tiedetään. Strategisesti laajaa osallistujajoukkoa voidaan käyttää myös tehtyjen päätösten legitimoimiseen. (Ks. esim. Saaristo 2000, 146-147, Fischer 2000.)

Paitsi että puolueiden ohjelmaprosesseiden osallistujissa painottuivat asiantuntijoina pidetyt toimijat, kuuluivat nämä henkilöt mitä ilmeisimmin myös puolueen aatteelliseen lähipiiriin. Ohjelmanteon käytäntöihin ei kuulunut muiden sidosryhmien kuulemisia tai sellaisia avoimuuteen perustuvia toimintatapoja, joiden myötä puolueen arvomaailmasta etäämmällä olevat tahot olisivat voineet osallistua ohjelmakeskusteluun tuomalla esiin omia näkemyksiään tai mahdollisesti kilpailevaa tietoa. Tässäkin mielessä erilaisten näkemysten pääsy ohjelmaproseessiin jäi varsin rajalliseksi. Myös tässä suhteessa puolueiden voisi olla hyvä pohtia jatkossa ohjelmaproseessien käytäntöjä ohjelmiensa tietopohjan laajuuden ja uskottavuuden vahvistamiseksi.

Toisaalta asiantuntijuuden laajentaminen voi myös toisinaan jäädä itsetarkoitukselliseksi. Saaristo on eritellyt myös joitakin mahdollisia ongelmia, joita asiantuntijuuden avautumisesta voi syntyä. Pinnallisesti käytettynä osallistamiskeinot voivat johtaa painotukseen, jossa yhteisestä puheaktista sinänsä tulee tärkein asia, ja itse asia jää puhumisen varjoon. Toiseksi on olemassa jonkinlainen auktoriteetin ja vastuun hämärtymisen mahdollisuus, jolloin ryhmässä toimimisesta tulee painostavaa ja virheiden sattuessa kaikki joutuvat kärsimään niistä. Kolmanneksi on vaarana, että vanhanmallinen asiantuntijuus vain piilotetaan ilman, että todellisista valtarakenteista ei päästä eroon. (Saaristo 2000, 157.) Nämä ovat seikkoja, joita myös puolueiden ohjelmaprosesseissa tulisi mielestäni pohtia ja käsitellä jatkossa.

Asiantuntijuuteen liittyvässä tutkimuksessa on mielestäni jatkossa syvennettävä ymmärrystä siitä, millaisissa tilanteissa asiantuntijuus ylipäättään on olennainen tekijä ihmisten välisessä päätöksentekoon tähtäävässä vuorovaikutuksessa. Omassa tutkimuksessani tuli melko selvästi esiin, että puolueiden ohjelmaprosesseissa asiantuntijuuden ohella keskeisiä tekijöitä olivat mm. tietyn arvomaailman tunnustaminen, asema puolueessa, käytössä oleva aikaresurssi sekä toimijoiden väliset suhteet, jotka kaikki vaikuttivat eri toimijoiden mahdollisuuksiin vaikuttaa lopulliseen tulokseen, tässä tapauksessa puolueen ympäristöpolitiikan ohjelmaan. Asiantuntijuus oli kyllä tärkeä ja arvostettu ominaisuus puolueiden ohjelmatyöhön osallistuvien ihmisten keskuudessa, mutta ei suinkaan ainoa. Nähdäkseni se voi toimia eräänlaisena pääsylippuna työhön osallistumiseen, mutta jäädä sitten taka-alalle, mikäli tarvetta linjavaihtoehtojen ja niiden puolestapuhujien vertailemiselle ei ilmene. Jatkossa asiantuntijuuteen liittyvässä tutkimuksessa ja teoriassa olisikin hyvä perehtyä siihen, millaisissa tilanteissa ja olosuhteissa asiantuntijuus käytännössä ”aktivoituu” valtiksi tai resurssiksi.

6.2 Demokratia puolueiden ohjelmatyössä

Asiantuntijuuden ohella toinen tutkimukseni pääkysymyksistä oli se, kenellä puolueet katsovat olevan oikeuden osallistua ympäristöohjelmaprosesseihinsa. Tutkimusteni tulosten perusteella näyttää siltä, että siinä missä ohjelmien valmisteluvaltaan päästäkseen osallistujilta toivottiin tai jopa edellytettiin ympäristöasioihin liittyvää asiantuntemusta, ei ohjelmien viimeistely- ja hyväksymisvaiheeseen kuulunut tällaisia odotuksia. Nämä toiminnot olivat edelleen keskitetty puolueiden hallituksille ja valtuuskunnille.

Työn aikana tuli esiin, että puolueilla oli melko erilaisia käytäntöjä ja käsityksiä oman jäsenistön osallistamisesta prosessiin. Esimerkiksi Kokoomuksessa onnistuttiin muita paremmin osallistumaan työhön myös ei-asiantuntijajäseniä, mutta ylipäättään jäsenistölle annetut vaikuttamismahdollisuudet olivat selvästi epäsuorempia kuin Vihreissä ja RKP:ssa, jossa puolueen rivijäsenet pääsivät itse tuottamaan ohjelmatekstiä. Puolueissa ja myös työryhmien sisällä oltiin mietitty vaihtelevasti sitä, millaisista tekijöistä ohjelman

legitimiteetti muodostuu ja millaisia odotuksia sille pitäisi asettaa. Yleisellä tasolla jäsenistön laajaa osallistamista tunnuttiin pitävän hyvänä asiana, mutta silti prosesseihin ei oltu sisällytetty esimerkiksi kentän kuulemisia, avointa kommentointivaihetta, kyselyitä tai muita vaihteita, joilla jäsenistön ajatuksia puolueen ympäristöpolitiikan linjasta oltaisiin voitu selvittää laajemmin ohjelmatyön tueksi.

Kysymys ohjelmaprosessiin osallistumisen oikeutuksesta liittyy mielestäni myös kysymykseen siitä, keiden ajatellaan olevan sopivia henkilöitä tekemään puolueiden arvoihin liittyviä ratkaisuita. Kun puolueen hakivat osallistujia omiin ohjelmaprosesseihinsa, tässä suhteessa lähtökohtana näytettiin pitävän puolueen jäsenyyttä. Tämän erityisempiä vaatimuksia osallistujien poliittisiin ajatuksiin tai painotuksiin liittyen ei esitetty, vaan asiantuntijuudelle näytettiin annettavan suurempi merkitys. Kysyessäni haastateltavilta siitä, miten ohjelman varmistettiin olevan puolueen yleisen linjan ja arvojen mukainen, oli vastaus poikkeuksetta se, että tämä oli ohjelman hyväksymisestä vastaavan puolueen elimen vastuulla. Haastattelut antoivat kuitenkin sen vaikutelman, että työryhmien pohjatyön ajateltiin joka tapauksessa olevan kuin itsessään hyvin linjassa puolueen arvomaailman kanssa.

Mikäli puolueiden käytäntöjä vertaa Jasanoffin ajatukseen siitä, että ollakseen legitiimiä on asiantuntijuuden on perustuttava avoimuuteen ja läpinäkyvyyteen ja jätettävä tilaa kriittiselle keskustelulle ja vaihtoehtoisille tulkinnoille, voi aineiston perusteella todeta, että nämä ehdot eivät kovin hyvin täyttyneet puolueiden ohjelmaprosesseissa. Prosessit olivat verrattain suljettuja, pienten ryhmien työskentelyyn perustuvia projekteja, joiden toimintatavoista ja käytetyistä tiedonlähteistä ei juuri ollut prosessien aikana saatavilla tietoa muille kuin puolueessa aktiivisesti toimiville henkilöille. Prosesseihin ei haluttu tai onnistuttu osallistamaan laajasti puolueiden jäsenistöä saati puolueen ulkopuolisia tahoja. Oma kysymyksensä on, missä määrin ja millaisiin työvaiheisiin tällainen laajempien ryhmien mukaanottaminen olisi tavoiteltavaa tai puolueiden näkökulmasta mielekästä.

Tutkimuksessani tuli myös ilmi, että puolueiden ohjelmaprosessit kytkeytyivät siinä mielessä parlamentaariseen päätöksentekoon, että kaikissa puolueissa ajateltiin ohjelmaan kirjattavia tavoitteita käytettävän hyödyksi hallitusohjelmaneuvotteluissa. Aivan viime vuosina

julkisuudessa on käyty keskustelua siitä, kuinka jatkossa hallitusohjelmia tulisi muuttaa; vallalla oleva käsitys näyttää olevan, että ohjelmien tulisi tulevaisuudessa olla lyhyempiä ja yleistasoisempia (Etelä-Suomen Sanomat 2014). Omassa tutkimuksessani näytti siltä, että vaaleihin ja hallitusohjelmaneuvoitteluihin tähtääminen vaikutti jossain määrin ohjelmatyössä tehtyihin valintoihin. Jää nähtäväksi, tuleeko mahdollinen hallitusohjelmien roolin ja luonteen muuttuminen jatkossa heijastumaan jollain tapaa myös puolueiden omaan ohjelmatyöhön.

Jatkotutkimuksessa olisi mielenkiintoista syventyä siihen, missä määrin puolueiden omat sisäisen demokratian käytännöt heijastelevat sitä, kuinka puolueen toimijat suhtautuvat ja osallistuvat muihin yhteiskunnallisen osallistamisen käytäntöihin, kuten kansalaisten ja kuntalaisten osallistamiseen erilaisiin päätöksentekoprosesseihin ja politiikanteon avoimuuteen liittyviin keskusteluihin. Lisäksi olisi mielenkiintoista tutkia poliittista ohjelmatyötä ja puolueiden kannanmuodostusta toisesta suunnasta käsin selvittämällä puolueiden jäsenten, ja miksei puolueisiin kuulumattomien ihmisten ohjelmatyötä koskevia käsityksiä ja niihin liittyvää osallistamishalukkuutta. Myös kvantitatiivinen lähestymistapa ohjelmaprosesseihin osallistuneiden henkilöiden kokemuksista olisi mielenkiintoinen. Kiinnostavaa olisi myös perehtyä ohjelmien käyttöön varsinaisten poliittisten päätöksentekijöiden keskuudessa esimerkiksi ohjelmien ohjausfunktion toimivuuden selvittämiseksi.

6.3 Ohjelmatyön kehittäminen

Tämän työn pääasiallisena tarkoituksena ei ollut kommentoida eri ohjelmaprosessien paremmuutta tai antaa suosituksia ideaalin ohjelmaprosessin kehittämiseksi, mutta haastateltavien kanssa käymieni keskusteluiden pohjalta näyttäisi siltä, että puolueille voisi olla aiheellista ja hyödyllistä käsitellä tarkemmin omaa ja ohjelmatyönsä roolia suhteessa niiden ympäristöpolitiikassa käyttämään valtaan. Käytännön kysymykset, joiden käsitteleminen voisi nähdäkseni johtaa ohjelmaprosessien toimintatapoihin liittyvien valintojen selkeytymiseen, voisivat olla esimerkiksi seuraavia:

Mikä on ohjelmatyön tavoite ja millaisella ohjelmalla siihen voidaan vastata? Onko

tavoitteena esimerkiksi uudistaa puolueen ajattelua ja kirkastaa linjoja omille toimijoille, kerryttää puolueen keskeisten ympäristöpoliittisten toimijoiden osaamista, viestiä puolueen linjoista ja asemoitumisesta puoluekartalla mahdollisille äänestäjille, tai jotakin muuta. Näiden kysymysten selkeyttäminen voisi auttaa myös sopivan tekijäjoukon hakemisessa ja voisi vähentää sekavien tai erilaisten tavoitteiden aiheuttamaa turhautumista ja vapauttaa rajallista aikaresurssia tarpeellisimmaksi koettuihin työskentelyn painopisteisiin.

Millaisten henkilöiden osallistuminen on keskeistä edellä määritellyn tavoitteen saavuttamisen kannalta? Erilaisten ohjelmatyön tavoitteiden onnistuminen vaatii erilaisten tahojen osallistamista. Myös näihin valintoihin voi liittyä ohjelmatyön legitimizeettiin liittyviä arvovalintoja. Esimerkiksi hallitusohjelmatavoitteita muotoillessa voitaisiin perustellusti painottaa vaihtoehtoisesti hallitustyön realiteetit tuntevia puolue toimijoita tai tilannetta etäämmältä seuraavaa, ympäristöasioiden substanssin tuntevia asiantuntijajäseniä. Tässä yhteydessä on myös hyödyllistä miettiä, millaiset työskentelytavat voisivat toimia mielekkäimmin erilaisten ryhmien osallistamiseen.

Millaisia käytäntöjä noudatetaan ohjelmatyön avoimuuden suhteen? Ohjelmaprosessin avoimuuden liittyvät käytännöt vaikuttavat tehtävän työn legitimizeettiin ja erilaisten tahojen osallistumismahdollisuuksiin. Ohjelmaprosessin eri vaiheiden avoimuuden lisäämisen hyötyjen ja haittojen pohtiminen voisi auttaa toimintatapojen kehittämisessä. Erilaisia osallistumismahdollisuuksia tarjoamalla puolueet voivat saada laajemmin erilaisia näkemyksiä ohjelmatyön tueksi. Laajemmin politiikan teon läpinäkyvyyden ja uskottavuuden kannalta voisi olla toivottavaa, että puolueet suhtautuisivat nykyistä ennakkoluulottomammin ohjelmatyön avoimuuteen.

Kuinka huolehditaan osallistujien sitoutuneisuudesta ohjelmatyöhön? Ohjelmaprosessin sujuvuuden kannalta keskeinen merkitys on sillä, että prosessiin osallistujien työmäärä, vastuut ja sitoutuminen niiden hoitamiseen ovat kohtuulliset. Tämä asettaa omia vaatimuksiaan vastuuhenkilöiden määrälle ja työskentelytapojen toimivuudelle sekä prosessin johtamiselle.

Millä keinoin työssä hyödynnetään ympäristötietoa ja valitaan käsiteltävät asiat. Tapahtuuko

olennaisimpien ympäristökysymysten valikoituminen sen kautta, millaista osaamista mahdolliseen työryhmään on saatu tai valittu mukaan, vai onko hahmotettavissa jotain muita keinoja, joilla voidaan varmistaa, että työssä käsitellään keskeisimpinä pidettäviä ympäristökysymyksiä. Lisäksi aiheellista olisi pohtia tiedonlähteiden valintaa sen välttämiseksi, että työn aikana ilman erityistä päätöstä päädytään hyödyntämään vain omien lähteiden viiteryhmän tuottamaa tai muulla tavoin kapeaa tietopohjaa.

Käytetyn tiedon läpinäkyväksi tekemisen käytännöt. Puolueiden olisi toivottavaa miettiä jo varhain ohjelmaprosessissa työhön liittyviä lähdeviittauskäytäntöjä ja prosessin avoimuutta sen mahdollistamiseksi, että myös työn ulkopuolisilla tahoilla on mahdollisuus arvioida työn ja siinä käytetyn tiedon ja asiantuntijuuden luotettavuutta. Ohjelmissa voisi olla hyvä pyrkiä osoittamaan, mitkä osat ovat taustoittavia ja mitkä puolueen tekemiä poliittisia johtopäätöksiä.

7 LOPUKSI

Kiinnostukseni tutkimukseni aiheeseen heräsi alunperin mediassa käydystä keskustelusta, jossa kommentoitiin Perussuomalaisten ilmastopoliittisen ohjelman syntyyn liittyneitä epäselvyyksiä. Sittenkin puolueiden ohjelmatyön prosessit eivät ole juurikaan nousseet valtakunnanmedian uutiskynnyksen yli. Kysymys poliittisten linjausten syntyprosesseista ja politiikan, tiedon ja asiantuntijuuden suhteesta on kuitenkin edelleen ajankohtainen. Usein kuulee poliitikkojen puhuvan tarpeesta tehdä ”järkeviä päätöksiä”, ilmeisesti vastakohtana ideologioihin perustuvalla politiikanteolla. Yksi esimerkki tiedon ja järjen korostamisesta päätöksissä löytyy Tampereen kunnallispolitiikassa, jossa viime vuosina puhuttu ns. tiedolla johtamisesta. Aiheen ympärillä tehdään myös tiedon hyödyntämisen edistämiseen tähtäävää tutkimustyötä (Aamulehti 28.10.2013).

Omassa tutkimuksessani kävi ilmi, etteivät poliittisten ohjelmien kirjoitusprosesseihin osallistuneet henkilöt kovin helposti lähteneet pohtimaan tiedon ja arvojen rajapintoja. Puolueen linjaan sopivien, poliittisesti oikeanlaisten tavoitteenasetteluiden syntymistä ei tunnutta pitävän erityistä huomiota tai pohdintaa vaativana asiana, vaikka prosesseissa näytettiin kiinnitettävän enemmän huomiota osallistujien asiantuntijuuteen kuin poliittisista näkemyksistä kertoviin ominaisuuksiin. Toisaalta asiantuntijuus ei kuitenkaan taannut osallistujille pääsyä päätösvaltaan ohjelman hyväksymisestä, vaan rajautui pitkälti ohjelman valmisteleamiseen ja taustoittamiseen.

Miten asiantuntijoiden, poliitikkojen, puolueiden rivijäsenten, ulkopuolisten sidosryhmien ja muiden mahdollisten tahojen osallistuminen puolueiden ohjelmaprosesseihin olisi parasta järjestää, on normatiivinen kysymys johon tutkimukseni ei anna vastausta. Jäin kuitenkin itse pohtimaan, voisiko ohjelmien käsittelyn mielekkyyden lisäämiseksi olla etua siitä, jos jatkossa erilaiset toimijaryhmät voisivat käydä enemmän yhteistä keskustelua ohjelman rajaamisesta, sisällön valmistelusta, lopullisesta muokkaamisesta ja hyväksymisestä. Toisaalta voidaan varmaankin esittää perusteltuja näkemyksiä sellaisenkin mallin puolesta, jossa asiantuntijat – miten heidät onkaan määritetty – saisivat vapaammat kädet tuottaa tietoa linjavalkintojen tekemisen taustaksi ilman poliittista ohjausta.

Mielenkiintoinen kysymys, joka itselleni tutkimusta tehdessä heräsi oli se, missä määrin puolueiden ohjelmaprosesseihin liittyvät käytännöt mahdollisesti eroavat niistä käytännöistä, joilla puolueiden toimijat esimerkiksi eduskunnassa ja hallituksessa pyrkivät integroimaan tiedon ja asiantuntijoiden käyttöä poliittisten linjausten tekemisen tueksi. Arvostavatko puolueet laajaa, eri näkökulmista koostettua tietopohjaa päätöksenteon elementtinä, vai yrittääkö kukin kanavoida prosessiin lähinnä omaa näkemystään tukevaa tietoa? Siinä missä esimerkiksi eduskunnan valiokuntien asiantuntijakuulemisten nimistöjä lukiessa voi havaita ainakin jonkinasteista hajontaa erilaisten taustojen edustuksessa, käyttivät puolueet tutkimukseni mukaan omissa prosesseissaan pääasiassa omaan aatteelliseen lähipiiriinsä kuuluvia henkilöitä ohjelmatyönsä valmistelun apuna. Tämä tulos yhdistettynä ohjelmatyössä käytettyjen tietolähteiden läpinäkymättömyyteen voi herättää kysymyksiä ohjelmatyön uskottavuudesta.

Tutkimusta aloittaessani pohdin, olisiko oma puoluejäsenyyteni tutkimuksen tekoa hankaloittava tekijä. Päästessäni keräämään tutkimukseni aineistoa en kuitenkaan kokenut mitään olennaista eroa sen suhteen, kuuluiko haastateltava samaan vai eri puolueeseen kuin mihin itse kuulun. Kaikkien puolueiden haastateltavat tuntuivat kertovan ohjelmaprosesseistaan yhtä avoimesti siinä määrin kuin niitä muistivat. Törmäsimme useaan otteeseen siihen, että kun haastatteluhetkellä prosesseista oli vuodesta pariin vuoteen aikaa, olivat useat yksityiskohdat jo ehtineet unohtua. Tämä voi asettaa joitakin rajoituksia tulosten tulkinnalle. Toisaalta jo kolme haastattelua, jotka pystyin toteuttamaan sekä vihreiden että kokoomuslaisten parissa, ehtivät jo luoda melkoisen yhteneväisen kuvan ohjelmaprosesseista. Valitettavasti RKP:n osalta aineisto jäi tältä osin ohuemmaksi, kun käytettävissä olleessa ajassa järjestyi vain yksi haastattelu. Aineiston osalta on lisäksi huomioitava se seikka, että haastattelut painottuivat niihin henkilöihin, jotka olivat keskimääräistä tiiviimmin mukana prosesseissa. Kaikkien puolueiden osalta olisi ollut kiinnostavaa voida haastatella löyhemmin osallistuneita henkilöitä ja selvittää heidän näkemyksiään, mutta heidän kiinni saamisensa osoittautui vaikeammaksi kuin tiiviimmin mukana olleiden jäsenten.

Muutoin kuin aineiston keruun osalta en myöskään kokenut oman puoluetustani hankaloittavan tutkimuksen tekemistä. Vihreiden tutkimisen osalta tässä auttoi se, että en ollut

itse ollut tiiviisti mukana kyseisessä prosessissa ja että haastateltavat myös olivat minulle ennestään vieraita samalla tavalla kuin muidenkin puolueiden osalta. Tutkimuksen teon aikana sain puolueen piirissä toimiessani seurata melko läheltä ohjelmatyön avoimuuteen liittyvää uudistusta, jonka seurauksena puolue päätti avata jo hyväksytyt ohjelmansa jäsenistön muutosehdotuksille niin, että ehdotusten pohjalta puolueen valtuuskunta voisi päättää muutoksista ohjelmiin. Tämä muutos ja muut prosessin aikana ohjelmatyön käytäntöihin liittyneet keskustelut antoivat varmasti joitakin näkökulmia tutkimuksessa käsittelemieni ohjelmaprosessien avoimuuden puutteisiin, mutta nämä puutteet koskivat nähdäkseni kaikkia aineistooni kuuluneita puolueita.

Itselleni tutkimuksen tekeminen oli avartavaa ja mielenkiintoista varsinkin siltä osin, kun odotukseni asiantuntijuuden roolista ohjelmatyössä eivät osuneet oikeaan. Erityisesti odotin haastatelluilta monipuolisempaa pohdintaa tiedon ja politiikan suhteesta ja siitä, miten asiantuntijuus ylipäänsä liittyy poliittisten tavoitteiden asettamiseen. Jälkeenpäin ajatellen voi pohtia, oliko vika tutkimuksen tekijässä – kenties aiheesta olisi pitänyt kysyä suuremmin. Toisaalta oli sinänsä mielenkiintoista havaita, että ilman erityistä johdattelua aihe ei noussut esiin keskusteluissa ja vaikutti siinä mielessä tutkimieni prosessien näkökulmasta jokseenkin ongelmattomalta asialta.

Oman pienen lisämausteensa työn tekemiseen antoi se, että tutkimusprosessin aikana ryhdyin itse työskentelemään ympäristöpoliittista vaikuttamista tekevässä järjestössä, jossa työnimikkeeseeni sisältyi sana ”asiantuntija”. Tämän roolin myötä pääsin myös itse osallistumaan sellaisiin valtakunnan tasolla oleviin ympäristöpoliittisen päätöksenteon prosesseihin, joiden olemassaolosta en aiemmin ollut edes tiennyt. Tämä henkilökohtainen tilanteeni yhdistettynä tämän tutkimuksen tekemiseen onkin opettanut minut suhtautumaan tietyllä varauksella aina, kun politiikkaa sanotaan tehtävän tiedolla tai kun erilaisia tahoja nimitetään asiantuntijoiksi ilman erityisiä perusteluita. Omalta osaltaan tähän varaukselliseen suhtautumiseen on vaikuttanut myös työni kautta laajentunut näkymä siihen, kuinka äärettömän monimutkaisista prosesseista ympäristöongelmissa, niiden ratkaisumahdollisuuksissa ja poliittisessa ohjaamisessa on tosiasiassa usein kyse.

Omassa tutkimuksessani aineisto ei antanut juuri eväitä sen osoittamiseen, missä määrin

ympäristöpoliittinen kannanmuodostus ja siihen liittyvä tiedon ja asiantuntijuuden rooli mahdollisesti eroaa muista politiikan sektoreista. Tämän kysymyksen selvittäminen jää siis seuraavien tutkimusten harteille. Se oli kuitenkin selvää, että tutkimukseni kohteena olleissa prosesseissa puolueet eivät onnistuneet laajasti osallistamaan ympäristöpoliittiseen linjaustyöhön sellaisia ihmisiä, jotka eivät jo ennalta toimineet näiden asioiden parissa. Kynnys osallistumiseen jäi korkeaksi. Ottaen huomioon ohjelmatyön kohtuullisen tärkeän merkityksen valtakunnantason poliittisten päätösten muotoutumisen kannalta esimerkiksi hallitusohjelmaneuvotteluiden kautta, sekä sen, että etenkin ilmastonmuutosta koskeva tieteellinen näkemys lämpenemisen etenemisestä antaa odottaa suuria muutoksia laajojen ihmisjoukkojen elämään niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa, voidaan myös ympäristöpolitiikan määrittelyyn osallistuvien ihmisjoukkojen laajentamista pitää aiheellisena. Tähän puolueilla on omalta osaltaan ohjelmaprosessiensa käytännön valinnoilla mahdollisuus vaikuttaa – ja käyttämänsä vallan perusteella mielestäni myös vastuu.

Nykyisellään puolueissa toiminen ei yleisen käsityksen mukaan houkuttele kovin suuria kansanryhmiä. Kirjassaan *Suomen puolueet – Historia, muutos ja nykypäivä* Rauli Mickelsson pohtikin, mikä on Suomen puolueiden tulevaisuuden suunta. Hän kysyi, onko puolueista tulossa arkinen politiikan teon paikka vai juuri ennen vaaleja ilmaantuva retorinen figuuri (2007, 360). Omassa tutkimuksessani, joka toki keskittyi vain hyvin rajattuun osaan puolueiden toimintaa, tilanne näyttäytyi näiden ääripäiden eräänlaisena yhdistelmänä. Kaikissa ohjelmaproseesseissa kyllä orientoiduttiin vaaleihin tai hallitusohjelmaneuvotteluihin, ja niissä myös mietittiin, miten viestien odotettiin menevän läpi mediassa ja sitä kautta mahdollisille äänestäjille. Ohjelmatyö ei kuitenkaan tähännyt vain viestintään, vaan siinä haettiin muillekin aloille tuttujen menetelmien kautta tietoa ympäristön tilasta ja toimenpide-ehdotuksista, istuttiin yksin ja yhdessä muiden kanssa keskustelemassa ja kirjoittamassa, ja mietittiin ympäristöpolitiikan tärkeimpiä tavoitteita. Vähän hankalammatkaan linjavalinnat eivät näyttäytyneet suurina taisteluina, vaan normaalina poliittisena kirjoitustyönä. Se, missä puolueilla nähdäkseni on mietittävää, on se, miten näihin työskentelykäytäntöihin voitaisiin tuoda lisää avoimuutta, laajentaa käytettävää asiantuntemusta ja osallistujien joukkoa, sekä tehdä läpinäkyvämmäksi valittavien linjojen taustalla olevaa tietopohjaa ja arvovalintoja.

Lähteet

- Aaltonen, Pia (2003). Suomen kansanedustuslaitos vuodesta 1945: kansanedustajien aseman professionalisoituminen. Helsinki: Helsingin yliopisto, Yleisen valtio-opin laitos. Pro gradu -tutkielma. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/9900>.
- Aamulehti. Artikkelit Vierailijat-palstalla 28.10.2013. Laihonen, Harri ja Lönnqvist, Antti. Tiedolla johtaminen ei ole tyhjä iskulause. Saatavilla: <http://www.tut.fi/novi/tiedolla-johtaminen-ei-ole-tyhja-iskulause/> Luettu 13.11.2014.
- Aarnio, Eeva (1998). Päämäärät liikkeessä. Puolueohjelmien kirjoittamisen muuttuvat merkitykset Suomessa 1950-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Aarnio, Eeva ja Kanerva, Jukka (toim., 1995). Puolueohjelmatutkimuksen nykysuunnat. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Alastalo, Marja ja Åkerman, Maria. (2010). Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa Johanna Ruusuvaara, Pirjo Nikander, Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 372-392.
- Borg, Olavi (1965). Suomen puolueideologiat. Periaateohjelmien sisältöanalyttinen vertailu sekä katsaus niiden historialliseen taustaan ja syntyprosessiin. Porvoo: WSOY.
- Borg, Olavi (1995). Ohjelmatutkimuksen ja ohjelmakirjoituksen perinteestä ja muutoksesta. Julkaistu kokoelmassa Aarnio, Eeva ja Kanerva, Jukka (toim., 1995). Puolueohjelmatutkimuksen nykysuunnat. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Duverger, Maurice (1966). The Idea of Politics. The Uses of Power in Society. London: Methuen & Co Ltd.
- Etelä-Suomen Sanomat. Uutisartikkeli 16.10.2014: Seuraava hallitusohjelma on nykyistä lyhyempi – ”Yhteenveto tulisi voida esittää yhdellä liuskalla”. Saatavilla: <http://www.ess.fi/uutiset/kotimaa/2014/10/16/seuraava-hallitusohjelma-on-nykyista-lyhyempi-yhteenveto-tulisi-voida-esittaa-yhdella-liuskalla>. Luettu 16.11.2014.
- Fischer, Frank (2000). Citizens, Experts, and the Environment. The Politics of Local Knowledge. Durham: Duke University Press.
- Funtowicz, Silvio O. ja Ravetz, Jerome R. (1990). Uncertainty and quality in science for policy. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Gibson, William ja Brown, Andrew (2009). Working with Qualitative Data. London: Sage Publications Ltd.
- Hajer, A. Maarten (1995). The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process. Oxford University Press.
- Heywood, Andrew (2007). Politics, 3rd edition. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Jasanoff, Sheila (2003). Accountability. (No?) Accounting for Expertise. Science and Public Policy 2003: 30, 157–162.

Kittilson, Miki Caul (2011). Women, parties and platforms in post-industrial democracies. Party Politics 2011: 17, 66-92.

Kokoomus. 10.2.2011. Vihreällä on viisi miljoonaa sävyä. Kokoomuksen ympäristöpoliittinen ohjelma. Saatavilla: <http://www.sinivihreat.fi/wp-content/ohjelma/kokoomus-ymparistoohjelma-2011.pdf>.

Kokoomus. 17.9.2012 rekisteröidyt säännöt. Saatavilla: <http://www.kokoomus.fi/assets/kansallinen-kokoomus-saannot-2012.pdf>.

Kokoomus. Uutisartikkeli 27.4.2010. Vihreällä on ainakin viisi miljoonaa sävyä. <http://www.kokoomus.fi/uutiset/vihrealla-on-ainakin-viisi-miljoonaa-savya/>. Luettu 16.11.2014.

Kunelius, Risto, Noppari, Elina ja Reunanen Esa (2010). Media vallan verkoissa. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavilla: http://www.uta.fi/jourttutkimus/julkaisut09/media_vallan_verkoissa.pdf

L. 10.1.1969/10. Puoluelaki. Finlex: Ajantasainen lainsäädäntö. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1969/19690010>. Luettu 23.3.2012.

Mickelsson, Rauli (2007). Suomen puolueet. Historia, muutos ja nykypäivä. Tampere: Vastapaino.

MTV. Uutisartikkeli 4.2.2011. Soini: Ilmasto-ohjelman kopioiminen Metalliliitolta ei ongelma. Saatavilla: <http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/2011/02/1268008/soini-ilmasto-ohjelman-kopioiminen-metalliliitolta-ei-ongelma>. Luettu 29.9.2011.

Paloheimo, Heikki. Syksy 2011. Valtio-opin luentosarja ”Johdatus politiikan tutkimukseen”. Tampereen yliopisto, Johtamiskorkeakoulu, Kansainvälisen politiikan ja valtio-opin oppisuunta.

Pekonen, Kyösti (1995). Puolueohjelman idea. Teoksessa Aarnio, Eeva ja Kanerva, Jukka (toim.). Puolueohjelmattutkimuksen nykyuunnat. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Peuhkuri, Timo (2004). Tiedon roolit ympäristökiistassa. Saaristomeren rehevöityminen ja kalankasvatus julkisen keskustelun ja päätöksenteon kohteena. Turku: Turun yliopisto.

Ruotsalainen kansanpuolue. 2011. Miljöpolitisk program. Saatavilla: http://www.sfp.fi/sites/default/files/Dokument/Program_sv/Miljopol_webb.pdf

Ruotsalainen kansanpuolue. Puoluekokouksessa 2013 hyväksytyt säännöt. Saatavilla: <http://sfp.fi/sites/default/files/Dokument/slutgiltiga%20stadgar.pdf>.

Saaristo, Kimmo (2000). Avoin asiantuntijuus. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Valtioneuvosto (2014). Hallituksen tiedot ja kokoonpano. Kiviniemen hallitus. Saatavilla: http://valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/vuodesta-1917/tulokset/fi.jsp?report_id=M1&http://www.vihreat.fi/files/liitto/Ymparistoohjelma2011.pdfselectedCriterion.hallitus_id=71#statsAnchor. Luettu 9.11.2014.

Vihreät. 3.4.2011. Ympäristöpoliittinen ohjelma. Saatavilla:
<http://www.vihreat.fi/files/liitto/Ymparistoohjelma2011.pdf>.

Vihreät. Puoluekokouksessa 20.5.2012 hyväksytyt säännöt. Saatavilla:
<http://www.vihreat.fi/files/liitto/Saannot2012.pdf>.

Väliverrönen, Esa (1996). Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus. Jyväskylä: Vastapaino.

Wolinetz, Steven B. (2002). Beyond the Catch-all Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies. Julkaistu teoksessa Linz, J., Montero, J. R. ja Gunther, R. (toim. 2002). The Future of Political Parties. Oxford University Press. Sivut 136-165. Saatavilla: www.olemiss.edu/courses/pol628/wolinetz02.pdf.

Yle. Uutisartikkeli 2.4.2011(a). Perussuomalaiset kopioi ilmasto-ohjelmansa Metalliliitolta. Saatavilla: http://yle.fi/uutiset/talous_ja_politiikka/2011/02/perussuomalaiset_kopioi_ilmasto-ohjelmansa_metalliliitolta_2338374.html. Luettu 29.9.2011.

Yle. Uutisartikkeli 2.4.2011(b). Soini: Nyt ei parane miettiä, mikä on noloa ja mikä ei. Saatavilla:
http://yle.fi/uutiset/talous_ja_politiikka/2011/02/soini_nyt_ei_parane_miettia_mika_on_noloa_ja_mika_ei_2340680.html. Luettu 29.9.2011.

Yle. Uutisartikkeli 9.2.2011. Kansa äänestää itseään koulutetumpaa väkeä. Saatavilla:
http://yle.fi/alueet/vaalipiirit/pirkanmaa/2011/02/kansa_aanestaa_itseaan_koulutetumpaa_vak_ea_2351256.html. Luettu 31.1.2012.

Åkerman, Maria (2006). Tiedon tuotannon käytännöt ja ympäristöpoliittinen toimijuus: rajaamisen ja yhdistämisen politiikkaa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/handle/10024/67587>. Luettu 17.11.2014.

Liitteet

Liite 1. Taustakysymyksiä ohjelmaprosessin vastuuhenkilöille

Ohjelmatyön käynnistäminen

- Kuinka prosessi käynnistetään
 - Kuka päättää, että ohjelma tarvitaan? Miksi, miten?
 - Miten prosessista aletaan tiedottaa? Miten osallisia haetaan?
 - Miten kirjoittajat valitaan? (Puoluehallitus? Kuka tekee pohjaesityksen?)
 - Millä kriteereillä kirjoittajat valitaan?
 - Millainen oli ohjelmatyöryhmän ikä- ja sukupuolijakauma? Onko tietoa koulutusjakaumasta?

Ohjelman viimeistely ja hyväksyminen

- Kenellä on vastuu ohjelman lopullisen version kirjoittamisesta?
- Kuka päättää ohjelman hyväksymisestä?

Liite 2. Haastattelurunko

Taustatiedot

- Nimi, ikä, kuinka kauan olet toiminut politiikassa
- Miten ja miksi hakeuduit kyseessä olevaan ohjelmatyöryhmään
- Millaista aihetta koskevaa osaamista sinulla on? Mistä olet saanut sen?
- Oletko aiemmin osallistunut puolueen ohjelmatyöhön? Millä tavalla?
 - Entä jotkin muut tahot, joissa on yhdessä kirjoittaen muodostettu kantoja johonkin asiaan?

Ohjelma

- Miksi ko. ympäristöohjelmaa mielestäsi alettiin kirjoittaa?
- Mikä oli ohjelmatyön idea tai tavoite?
- Annettiinko puoluejohtajalta tjms. toimijalta ohjeita siitä, millaista tekstiä pitäisi saada aikaan?

Ohjelmatyöryhmä

- Kuinka monta jäsentä työryhmässä oli? Sukupuolijakauma, ikäjakauma, alue, osaaminen?
- Millä kriteereillä ohjelman kirjoittajat mielestäsi valittiin?
 - Asiantuntemus
 - Kiinnostus aiheeseen
 - Alueellinen kattavuus, sukupuoli, ikä
 - Tuttuus, luotettavuus
 - Kirjoituskokemus
 - Kokemus politiikasta
- Oliko työryhmässä mielestäsi puolueessa vaikuttavat erilaiset ihmiset sopivasti edustettuna? Puuttuiko joitakin ryhmiä? Jos, niin miksi?
 - Ikä, sukupuoli jne.
 - Erilaiset mielipiteet
 - Asiantuntemus

- Jos, niin millainen asiantuntemus?
- Tunsitko työryhmäläisistä monen entuudestaan?

Ohjelmaprosessi

- Kuinka ohjelma kirjoitettiin?
- Miten ryhmä työskenteli?
 - Kuinka usein kokoonnuitte?
 - Mitä tapahtui tapaamisten välissä?
 - Jakautuuko työryhmä osaryhmiin? Jos, niin millä perusteilla? Oliko osaryhmillä oma vetäjänsä?
 - Jaettiin luonnostelu/kirjoitusvastuuta?
 - Jos jaettiin, miten? Esim. aiheittain?
 - Oliko ohjelman kirjoittamiselle riittävästi aikaa?
 - Missä työryhmä kokoontui? Maksettiinko osallistujille matkakorvauksia kokoontumisesta?
 - Käytettiin kirjoittamisessa apuna esim. netin avoimia kirjoitusalueita tai muuta softaa?
- Osallistuiko puolueenne ajatuspaja/sivistyskeskus ohjelmatyöhön?
- Käytettiin kirjoitustyössä ulkopuolisia asiantuntijoita?
 - Käytettiin tai ei, oliko aiheesta puhetta?
 - Jos käytettiin, niin keitä asiantuntijat olivat?
 - Missä vaiheessa prosessia?
 - Millaisia kommentteja ulkopuolisilta kommentoijilta saatiin?
 - Tukivatko kommentit osallistujien mielipiteitä, vai oltiin ulkopuolisten kanssa eri mieltä?
 - Miten kommentit otettiin huomioon ohjelmatyössä? Millaisia ajatuksia ja keskustelua kommentit herättivät työryhmässä?

Ohjelman kirjoittaminen

- Miten itse kirjoittaminen sujui?
- Miten työryhmä löysi yhtenäisen kirjoitustyylin?

- Sovittiinko työryhmässä kirjoittamiselle yhteisiä pelisääntöjä?
 - Esim. mahdollinen viittauskäytäntö, muiden tekstien kommentointi
- Oliko työryhmä yksimielinen linjauksissaan? Jos oli erimielisyyttä, niin minkä verran ja mistä?
 - Asiakysymyksistä
 - Rakenteesta
 - Toimintaehdotuksista (esim. mitä ohjauskeinoja suositellaan)
 - Arvoista
 - Muista asioista
 - Jos oli, miten nämä erimielisyydet ratkaistiin? Jouduitteko äänestämään kannoista? Kuka sanoi viimeisen sanan?
 - Miten itse toimit, jos luonnoksessa oli asioita, joista olit eri mieltä?
- Miten työryhmä päätti, millaisia toimenpiteitä ohjelmassa esitetään puolueelle tavoiteltavaksi?
 - Oliko toimenpide-ehdotuksista erimielisyyksiä?
- Kirjoittiko joku tai jotkut työryhmästä erityisen paljon? Miksi?
- Oliko työryhmässä mukana ihmisiä, joiden panos ohjelmalle ei ollut suuri?
 - Jos oli, mistä se voisi johtua?
 - Mitä he tekivät prosessin aikana?
- Kun joku kirjoittaa ohjelmaan lauseen, miten siihen suhtaudutaan? Kyseenalaistetaanko vai luotetaanko, että asia on oikein?
- Mistä työryhmän kokoontumisissa tai niiden välissä keskusteltiin?
 - Mitä aiheita nostetaan?
 - Mitä jostain asiasta voi todellisuudessa sanoa?
 - Mitä jollekin asialle pitäisi tehdä?
- Oliko työskentelyssä eroja silloin, kun työstettiin ongelmakuvausta tai toimintavaatimusta? Ottivatko eri ihmiset kantaa?

Haastateltavan oma asema prosessissa

- Miten itse osallistuit ohjelman kirjoittamiseen?
 - Olitko esim. vastuussa tietystä osiosta?

- Koetko saaneesi omia ajatuksiasi hyvin läpi ohjelmaan? Näetkö oman kädenjäljen ohjelmassa?
- Syntyikö ajatuksistasi keskustelua? Saitko kannoillesi tukea tai vastustusta?
 - Kuinka perustelit omia kantojasi tai näkökulmaasi?
- Koitko työskentelyssä mitään haasteita?

Ympäristö

- Jos haastateltava on ollut mukana useammassa ohjelmatyöryhmissä, niin miten niiden työskentely erosi ympäristöohjelman kirjoittamisesta?
 - Oliko esim. osallistujaporukka jollain tavalla erilainen?

Takaisin osallisiin

- Oliko oma ohjelmaporukka mielestäsi hyvä?
 - Puuttuiko porukasta jotain mielestäsi tarvittavaa asiantuntemusta?
- Millä kriteereillä kirjoittajat pitäisi mielestäsi valita?
- Millaiset ihmiset ovat oikeita tyyppejä tekemään ohjelmaa?

Ohjelman viimeistely ja hyväksyminen

- Tarkistiko työryhmä/haastateltava ohjelmaan kirjattuja tosiasiaväitteitä?
- Lähettikö työryhmä ohjelmaluonnosta kommentoitavaksi esim. piireihin ja paikallisjärjestöihin tai aivan muille järjestöille?
 - Jos antoi, millaista palautetta saitte?
 - Millaista keskustelua palautteesta käytiin? Tehtiinkö sen pohjalta muutoksia tekstiin? Miksi?
- Kenellä oli vastuu ohjelman viimeisen version muotoilemisesta?
- Kuka päättää ohjelman hyväksymisestä? Millä mandaatilla?
 - Onko vallitseva käytäntö hyvä/hyväksyttävä?
- Tuliko ohjelmastasi mielestäsi hyvä? Miksi/miksi ei?
- Keskusteliko työryhmä ohjelman lopullisesta muodosta, mikäli siihen tehtiin päätösvaiheessa muutoksia muiden kuin työryhmän itsensä toimesta?
 - Olivatko muutokset mielestäsi hyviä?

Ohjelman käyttäminen

- Miten uskot ohjelmaa käytettävän?
 - Esim. pitävätkö kansanedustajat kiinni ohjelmassa sovituista linjoista
- Oliko ohjelmaa kirjoittaessa jo käsitys sen käyttötarkoituksesta?